

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ULUSLARARASI EKONOMİK YAPTIRIMLAR VE
SINIR ÖTESİ UYGULAMALARI

Melike TÜKEL

2501221488

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Galip Engin ŞİMŞEK

İSTANBUL- 2024

ÖZ

ULUSLARARASI EKONOMİK YAPTIRIMLAR VE SINIR ÖTESİ UYGULAMALARI

Melike TÜKEL

Ekonomik yaptırımlar, hedef ülke ile yaptırım uygulayan ülke arasındaki ticari ilişkilerin belli bir amaç veya hedef doğrultusunda, kısmen veya tamamen kesilmesini ifade etmektedir. Sınır ötesi uygulanan yaptırımlar ise, ikincil yaptırımlar ve tek taraflı sınır ötesi yaptırımları kapsamaktadır. Uluslararası hukuka uygun ekonomik yaptırımları bazı kural ve ilkelere uyum sağlayarak sadece Birleşmiş Milletler değil, ABD gibi devletler de uygulayabilmekte, ancak sınır ötesi ve ikincil yaptırımların bazıları uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmektedir.

Uluslararası hukuk kapsamında devletlerin tek taraflı yaptırım kararı alıp alamayacakları ve alınan tek taraflı yaptırım kararlarının hangi durum ve şartlarda uluslararası hukuka uygun olduğu sorgulanmaktadır. Devletler ülkesellik, kişilik, koruma veya evrensellik gibi yargı yetkisi ilkelerinden birine dayanarak, misilleme ve karşı tedbirler yoluyla diğer ülke ve kuruluşlara yaptırım uygulamakta, kendi yetki ve yargı yetkisi altındaki kişilerin yaptırım uygulanan yabancı kişilerle iş ilişkisine girmesini yasaklamakta ve bu kişileri yaptırım normlarına uymaya zorlamaktadır.

ABD'nin kendi kanunları çerçevesinde uyguladığı sınır ötesi ve ikincil yaptırımlarının uluslararası hukuka uygun olup olmadığı tartışmalıdır. Bu tezde ulusal ve uluslararası etkileri incelendiğinde, sınır ötesinde uygulanan birincil ve ikincil yaptırımların, üçüncü ülkelerin ekonomik politika tercihlerine ve yargı alanlarına müdahale eşiği sınırlarını aşıp aşmadığı gibi hususlar analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ekonomik Yaptırımlar, Tek Taraflı Yaptırımlar, Sınır Ötesi Yaptırımlar, İkincil Yaptırımlar, İran, Rusya.

ABSTRACT

**INTERNATIONAL ECONOMIC SANCTIONS AND THEIR
EXTRATERRITORIAL APPLICATIONS**

Melike TÜKEL

Economic sanctions refer to the partial or complete cessation of commercial relations between the target country and the country imposing the sanctions in line with a specific purpose or goal. Extraterritorial sanctions include secondary sanctions and unilateral extraterritorial sanctions. Not only the UN, but also states such as the US can apply economic sanctions in accordance with international law in accordance with some rules and principles, but some of the extraterritorial and secondary sanctions constitute a violation from international law.

Within the scope of international law, it is questioned whether states will take unilateral sanction decisions and in which cases and conditions the unilateral sanction decisions taken are in accordance with international law. States impose sanctions on other countries and organizations through retaliation and countermeasures based on one of the jurisdiction principles such as territoriality, personality, protection or universality, prohibit persons under their authority and jurisdiction from engaging in business relations with foreign persons subject to sanctions and force these persons to comply with the sanction norms.

It is discussed whether the extraterritorial and secondary sanctions implemented by the US are in accordance with international law. In this thesis, considering their national and international effects, it is analyzed whether the primary sanctions and secondary sanctions applied extraterritorially, exceed the threshold of intervention in the economic policy preferences and jurisdictions of third countries.

Keywords: International Economic Sanctions, Unilateral Sanctions, Extraterritorial Sanctions, Secondary Sanctions, Iran, Russia.

Tezin yazımı sırasında kaybettiğim Canım Babam Hıdır TÜKEL'in aziz hatırasına

ÖNSÖZ

Uluslararası ekonomik yaptırımlar, yaptırımı uygulayan taraf, yaptırımın hedefi, kapsamı ve amacı açısından değerlendirildiğinde, geniş bir perspektifte karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası ekonomik yaptırımlar için genel geçer bir tanım yapılamamaktadır. Bunlar tüm disiplinler ile temas halinde olup, uluslararası hukukun müeyyidelerine ilişkin mevcut tartışmalar ekonomik yaptırımlara da yansımaktadır. Uluslararası hukukta kurallara uyulmaması durumunda yaptırım uygulayacak üst bir otoritenin olmaması, yaptırımların hukuka uygunluğu tartışmalarına neden olmaktadır. Uluslararası ekonomik yaptırımlar kamuoyunda geniş yankı uyandırmakta, siyasi zeminde taraflı olarak tartışmalara yol açmakta ve bu da yaptırımların hukuki niteliğinin sorgulanmasını sekteye uğratmaktadır. Ayrıca uluslararası ekonomik yaptırımlara ilişkin uyuşmazlıkların uluslararası yargı makamlarına intikal ettirilmesindeki zorluklar, bu hususta devletler arasındaki tartışmaların hukuktan çok siyasi konular üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Uluslararası yaptırımlar alanında kapsamlı bir içtihat birikimi olmaması sebebiyle verilen kararların hukukiliği hakkında bir sonuca ulaşmak güçleşmektedir.

Uluslararası ekonomik yaptırımların etki gücünün ve uygulanma alanının genişletilerek ulusal ve uluslararası kamuoyunun önemli bir gündem maddesi haline gelmesi ve başta bankalar olmak üzere sınır ötesinde yer alan finansal kuruluşlar üzerinde kritik etkiler yaratması, bu konuya ilişkin akademik bir çalışma yapmamızda temel etkindir.

Bu çalışmada, uluslararası ekonomik yaptırımların hukuki niteliği ve uluslararası hukukun temel ilkeleri kapsamında sınır ötesi uygulanabilirliği ve sınır ötesi etkileri değerlendirilmektedir. Bu açıdan çok taraflı ekonomik yaptırımların, Birleşmiş Milletler kapsamında belirli kısıtlamalarla, ülkeler ve bireyler üzerinde uygulanabileceği, buna karşı tek taraflı yaptırımların yasallığının tartışmalı olduğu, fakat bazı koşul ve kurallar altında ülkeler tarafından uygulanan tek taraflı yaptırımların uluslararası hukuka aykırı olmadığı ileri sürülmektedir. Zira ABD gibi

bir devletin, İran ve Rusya gibi ülkelere uyguladığı tek taraflı ekonomik yaptırım kararlarının, onun Birleşmiş Milletler yaptırımlarıyla kısıtlanmayan yabancı devletlere yönelik ticareti destekleme kararları gibi, bir dış politika tercihini yansıttığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Uluslararası ekonomik yaptırımların finans sektörüne ve özellikle bankalara olan etkileri, bankacılık sektöründe Uyum Birimi'nde çalışan biri olarak tarafımda tecrübe edilmiş olup, mesleki birikimim bu tez çalışmasına yansıtılmıştır. Tezin çıkarımları, finans sektöründeki profesyoneller için yaptırımların uygulamaya yansıtılmasına yönelik mekanizmaların çözümlenmesine ışık tutacaktır.

Tez yazımım boyunca değerli destek ve katkıları için tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Galip Engin Şimşek'e teşekkürlerimi sunarım. Uluslararası yaptırımlar alanında gelişimime katkı sağlayan, bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren değerli yöneticim Ant Utkan Utku'ya müteşekkirim. Her daim yanımda olduğu ve varlığıyla bana güç verdiği için sevgili anneme sonsuz minnettarım.

Melike TÜKEL

İSTANBUL-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK YAPTIRIMLARIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.Yaptırımların Tanımı	4
1.2. Yaptırımların Tarihsel Gelişimi.....	5
1.3. Yaptırımların Etkinliğini Belirleyen Faktörler	7
1.4. Yaptırım Türleri.....	9
1.4.1.Kapsamlı/Geleneksel ve Hedef/Akıllı Yaptırımlar	9
1.4.2. Çok Taraflı ve Tek Taraflı Yaptırımlar	11
1.4.3. Birincil Yaptırımlar	11
1.4.4. İkincil ve Sınır Ötesi Yaptırımlar	12
1.5. Yaptırım Uygulayan Otoriteler.....	15
1.5.1.Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi.....	15
1.5.1.1. Hukuki Dayanak	15
1.5.1.2. Yaptırım Komiteleri	18
1.5.2.Avrupa Birliği.....	19
1.5.3. Amerika Birleşik Devletleri.....	20
1.5.3.1. Hukuki Kaynaklar.....	21
1.5.3.1.1. Düşmanla Ticaret Yasası (TWEA).....	21
1.5.3.1.2. Uluslararası Acil Ekonomik Güçler Yasası (IEEPA).....	22
1.5.3.1.3. İhracat Kontrol Yasası (EAA)	23
1.5.3.1.4. İran Yaptırımları Yasaları.....	24
1.5.3.2.Yaptırım Kurumları	25
1.5.3.2.1.Başkan	26
1.5.3.2.2. Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi (OFAC).....	26

1.5.3.2.3.Ticaret ve Dışışleri Bakanlıkları.....	28
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK YAPTIRIMLARIN ULUSLARARASI HUKUK KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Uluslararası Hukuk Kapsamında Tek Taraflı Yaptırımlar.....	30
2.1.1.Misilleme	30
2.1.2.Karşı Tedbirler.....	31
2.1.3.Cezai Yaptırımlar	32
2.2. Yargı Yetkisi Kapsamında Tek Taraflı Yaptırımlar	32
2.2.1.Ülkesellik İlkesi	33
2.2.2.Kişilik İlkesi	34
2.2.3.Koruma İlkesi	35
2.2.4. Evrensellik ilkesi	36
2.3. Tek Taraflı Yaptırımların Yasallığı Tartışmaları.....	36
2.3.1.Tek Taraflı Yaptırımlar ve Müdahale Yasağı.....	36
2.3.2.Tek Taraflı Yaptırımların Geçerliliğini Etkileyen Diğer Hususlar	38
2.3.4. Tek Taraflı ve Çok Taraflı Yaptırımların Birlikte Değerlendirilmesi	40
2.4.Uluslararası Toplumun İkincil Yaptırımlara Tepkileri	41
2.5. Finansal Yaptırımların Taraflara Etkisi	43
2.5.1. Yaptırım Uygulayan Devlet Açısından Yaptırımlar.....	43
2.5.2. Hedef Devlet Açısından Yaptırımlar	45
2.5.3. Uluslararası Sistem Açısından Yaptırımlar	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK YAPTIRIMLARIN SINIR ÖTESİ UYGULANABİLİRLİĞİ

3.1. Sınır Ötesi Etkili Yaptırımlar Uygulanan Ülkeler	50
3.1.1.İran Yaptırımları	50
3.1.1.1. ABD'nin İran Yaptırım Rejimi.....	52

3.1.1.2.Avrupa Birliği'nin İran'a Yönelik Tek Taraflı ABD Yaptırımlarını Engelleme Düzenlemeleri.....	53
3.1.2. Suriye Yaptırımları	54
3.1.3. Kuzey Kore Yaptırımları	55
3.1.4. Küba Yaptırımları.....	56
3.1.5. Rusya Yaptırımları	57
3.2. ABD' nin Sınır Ötesi Yaptırımlarının Meşruiyeti	59
3.2.1.Tüzel Kişiliklerin Milliyeti	59
3.2.2. ABD Menşeli Malların İhracatına Yönelik Sınır Ötesi Kontroller	60
3.3. ABD'nin Finansal Yaptırımlarının Sınır Ötesi Etkileri	61
3.3.1.Muhabirlik İlişkilerine Yansıyan Etkileri.....	62
3.3.2. ABD Bağlantısının Tespiti Durumda Etkileri	63
3.4. Yaptırımların Hukukiliği Hakkında Diğer Bazı Tartışmalı Hususlar.....	66
3.5. Son Dönem Sınır Ötesi Uygulanan Yaptırımlar ve Türkiye'ye Yansımaları	68
3.5.1. CAATSA Yasası'nın İkincil Yaptırımlar Kapsamında Değerlendirilmesi	68
3.5.2. 22 Aralık ABD Rusya İkincil Yaptırımları	71
3.5.3. Rusya Yaptırımlarının Türkiye'ye Etkileri Bakımından Riskler	73
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	78

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABDİS	: Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BIS	: Bureau of Industry and Security
CAATSA	:Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act
CISADA	:Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act
EAA	: Export Administration Act
EAR	: Export Administration Regulations
EU	: European Union
FATF	: Financial Action Task Force
GATS	: General Agreement on Service Trade
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IEEPA	: International Emergency Economic Powers Act
IFCA	: Iran freedom and Counter-Proliferation Act
ILSA	: Iran Libya Sanctions Act
INTEX	: Instrument in Support of Trade Exchanges
ISA	: Iran Sanctions Act
IŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
ITRSHRA	: Iran Threat Reduction and Syria Human Rights Act
JCPOA	: Joint Comprehensive Plan of Action
NDDA	: National Defense Authorization Act
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OFAC	: Office of Foreign Assets Control
SDN	: Specially Designated Nationals

SWIFT	:Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications
TWEA	: Trading with Enemy Act
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UNHRC	: United Nations Human Rights Council

GİRİŞ

Tezin temel sorunsalı, sınır ötesi ve ikincil yaptırımların uluslararası hukuka uygun olup olmadığıdır. Bu kapsamda uluslararası hukukta ekonomik yaptırımların teorik çerçevesi analiz edilmekte ve bunların sınır ötesinde uygulanması uluslararası hukuk ilkeleri kapsamında değerlendirilmektedir. Bu açıdan sınır ötesinde uygulanan yaptırımların bir müdahale eşiğini ve yetki sınırlarını aşp aşmadığı veya bir baskı unsuru oluşup oluşturmadığı tartışılmaktadır. Ayrıca yaptırım uygulayan devlet ile yaptırımların sınır ötesi uygulanmasından etkilenen aktörler arasındaki ilişki açısından yaptırımların meşruiyeti sorgulanmakta ve ortaya çıkardığı sorunlar irdelenmektedir.

Sınır ötesi yaptırımlarla bir devlet esasında, iç hukukunun sınır ötesinde uygulanması yoluyla yabancı gerçek ve tüzel kişilere doğrudan yükümlülükler getirmekte ve bu yolla diğer devletlerin politika tercihlerini kendi dış politika tercihleri doğrultusunda etkilemeyi amaçlamaktadır. Uluslararası hukuk açısından, uluslararası ekonomik yaptırımların yasallığı, uluslararası hukukun bazı teamül kurallarına dayandırılmaktadır. Bu açıdan yaptırımlar, misilleme ve karşı tedbirler gibi belirli kurallar çerçevesinde yasal olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrıca uluslararası hukukta yargı yetkisi alanında ülkesellik, vatandaşlık, koruma ve evrensellik gibi ilkeler çerçevesinde devletlere yetkilerini kendi ülkeleri dışında kullanmaları ve düzenlemeler yapma hakkı tanınmaktadır. Ancak bu yetkilerin yaptırımlar amacıyla kullanılması sırasında, insanlar üzerinde insan hakları hukukuna aykırı etkilerinin yanı sıra, devletlerin iç işlerine müdahale ve ekonomik baskı unsuru haline gelmelerinin meşruluğu sorgulanmaktadır.

Bu bağlamda bir devletin uyguladığı ekonomik yaptırımların etkilerinin, iç işlerine müdahalede bulunmama ilkesinin ihlali bakımından gerekli zorlama düzeyine dönüşecek kadar şiddetli olup olmadığını belirlemek önemlidir. Bu tespitin yapılması için başkalarının politika tercihlerini etkilemek üzere ekonomik baskıyı kullanan bir egemen aktörün, devletler arasındaki olağan rekabet alanı içinde kalıp kalmadığına bakılması gerekmektedir. Bu açıdan özellikle ABD gibi güçlü bir piyasa oyuncusu tarafından uygulanan tek taraflı sınır ötesi yaptırımların, ABD finans sistemine erişime

bağımlı olan dünya çapındaki finansal kuruluşlar olmak üzere birçok kişi için oluşturduğu güçlü caydırıcı etkiler dikkate alınmalıdır.

Bu çalışmada kullanılan yaptırımlar terimi ile “uluslararası ekonomik yaptırımlar” kastedilmektedir. Dış politikanın temel araçlarından biri olan ekonomik yaptırımlar, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk, ekonomi ve siyaset felsefesi olmak üzere çeşitli disiplinlerde birçok tartışmaya yol açan bir nitelik taşımaktadır. Uluslararası yaptırımlar konusu oldukça politik bir konu olduğundan, tezde nesnel bir değerlendirme yapmak amacıyla farklı yaklaşımlara farklı açılardan yer verilmektedir. Teorik açıdan birincil kaynaklardan faydalanılmış, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve ABD Hazine Bakanlığı Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi (OFAC) gibi yaptırım otoriteleri tarafından yapılan düzenlemelere doğrudan erişim sağlanmıştır. ABD yaptırımları özelinde ABD Kongresi tarafından kabul edilen ilgili kanunlar, Başkanlık Emirleri, OFAC tarafından çıkarılan yönetmelikler ve rehberler birincil kaynak olarak ele alınmıştır. İlgili yasal dokümanların genel anlam ve içerikleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu belgelerdeki bazı ifadeler net olmadıkları ve geniş anlamlar içermeleri sebebiyle anlaşılmasında zorluklar yaşanmıştır. Ayrıca uluslararası mahkeme kararları, ilgili tarafların açıklamaları, makale ve haberler bu tezin yazımında yardımcı kaynak olarak kullanılmıştır.

Uluslararası ekonomik yaptırımlar ile ilgili olarak ilk aşamada, yaptırım kavramına ilişkin farklılıklar ele alınacaktır. Buradaki amaç ekonomik yaptırım kavramının kapsamını belirlemek olacaktır. Uluslararası ekonomik yaptırımların kapsamına ilişkin hukuki tartışmaların temelinde yatan tek taraflı yaptırım ve çok taraflı yaptırım kavramları tanımlanacak ve ayrıca hedefe yönelik ya da akıllı yaptırım kavramlarına değinilecektir. Yine bu kavramsal çerçevede, sınır ötesinde etki gösteren birincil yaptırımlar ile ikincil yaptırımlara ilişkin yaklaşımlar açıklanacaktır. Uluslararası uygulama açısından BM, AB ve ABD tarafından uygulanan yaptırımlar ve bunlara ilişkin yetkiler ve karar alma süreçleri ilgili mevzuatlar kapsamında ele alınacaktır. Bu bağlamda son olarak, uluslararası ekonomik yaptırımların temel hukuki dayanakları incelenecek ve hangi yaptırımların hangi uluslararası hukuk kurallarına dayandığı ortaya konulacaktır.

İkinci aşamada yaptırım uygulayan devlet ile yaptırımlardan etkilenen uluslararası aktörler arasındaki ilişki bakımından yargı yetkisine ilişkin teamül hukuku incelenecektir. BM yaptırımları, bir uluslararası antlaşma olan BM Şartı'na dayanmaktadır, tek taraflı yaptırımlar ise uluslararası teamül hukukunun kural ve ilkelerine dayanmaktadır. Bu çerçevede yargı yetkisi alanında ülkesellik, kişilik, koruma ve evrensellik gibi yargı yetkisi kurallarına değinilecektir. Bu açıdan uluslararası ekonomik yaptırımların hukuka uygunluğu meselesi ele alınarak, bu konuya dair hukuki tartışmalar üzerine odaklanılacaktır.

Son aşamada, kapsam ve etki bakımından diğer devlet ve örgütlerin yaptırımlarından farklılık gösteren ve tek taraflı yaptırımları en çok uygulayan ülke olan ABD'nin sınır ötesinde etkili yaptırım uygulamaları incelenecektir. Bu açıdan ABD'nin İran'a yönelik yaptırım rejimi geniş çerçevede analiz edilecek ve ABD'nin İran'a yönelik yaptırımlarının zaman içinde geçirdiği değişim ele alınacaktır. Yine bu bağlamda ABD'nin İran ve Küba'ya yönelik yaptırım rejimlerinde yer alan tek taraflı sınır ötesi yaptırımlarına ve bunların AB üzerindeki etkilerine odaklanılacaktır. Bunu ABD tarafından uygulanan tek taraflı sınır ötesi finansal yaptırımların muhabirlik ilişkilerine etkileri ve ABD yargı yetkisinin sınırlarının geçerliliğine ilişkin değerlendirme izleyecektir. Her ne kadar tüm tek taraflı sınır ötesi yaptırımlar, yargı yetkisi hukuku kapsamında sorunlu olmasa da ABD'nin özellikle İran'a ve Rusya'ya yönelik yaptırım rejimlerinde yer alan sınır ötesi yaptırım uygulamalarının, hakların kötüye kullanılması anlamına gelip gelmediği analiz edilecektir. ABD'nin bugüne kadar İran'a uyguladığı tek taraflı yaptırımlarının uluslararası hukuka uygunluğu tartışmalı olmakla birlikte, son dönemde ABD ve AB'nin Rusya'ya uyguladığı sınır ötesi ve ikincil yaptırımlarla hem siyaseten hem de hukuken uluslararası yaptırımlarda yeni bir aşamaya gelindiğine işaret edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK YAPTIRIMLARIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Yaptırımların Tanımı

Yaptırımlar, uluslararası ilişkilerde en sık kullanılan dış politika araçlarından biridir. Yaptırım kavramı için genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Yaptırım kavramının tek bir tanımının yapılması mümkün olmadığı için birçok yaklaşımdan kaynaklı tanımının ele alınması gerekecektir.

Uluslararası yaptırımlar, herhangi bir hukuki sınıflandırmadan bağımsız olarak hedef devletin ya da gerçek veya tüzel kişi gruplarının politikalarının tensip edilmediğini ifade etmek, cezalandırmak ya da davranışlarını değiştirmek amacıyla bir devlet, devlet grubu ya da uluslararası kuruluş tarafından alınan önlemler olarak tanımlanmaktadır (Lowenfeld, 2002:698). Yaptırımlar “zorlayıcı diplomasinin” (Drury, 2001: 485-508) bir parçasıdır. Bu açıdan BM kararları uyarınca uygulanan güç kullanımını da (Qudraat, 2000: 105-128) kapsayabilmektedir. Bu bağlamda yaptırımlar doğrudan bir yıkım aracı olarak da kullanılabileceği gibi, bir sonraki adım olan güç kullanımı için uygun koşulları da yaratabilmektedir. Güç kullanma haricinde uluslararası yaptırımlar, devletlerin ve uluslararası örgütlerin silahlı çatışmaya girmeden diğer devletleri ve diğer hükümetleri etkileme ve iradelerini kabul ettirme çabalarıdır (Kaempfer ve Lowenberg; 2007: 869).

Ancak BM Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından kabul edilen “Uluslararası Haksız Fiillerden Dolayı Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler” de (2001) “yaptırımlar” terimi, BM gibi uluslararası bir organizasyon içinde alınan ortak önlemleri tanımlamak için kullanılırken, uluslararası hukuka aykırı bir eylemden zarar gören bir devletin tek taraflı olarak başka bir devlete karşı uygulanabileceği kısıtlamalar için “karşı önlemler” terimi tercih edilmektedir. Buna dayanarak, bazı akademisyenler “karşı önlem” teriminin devletler tarafından tek taraflı olarak uygulanan önlemler için kullanılmasını ve “yaptırım” teriminin yalnızca uluslararası

organizasyonlar tarafından alınan önlemler için kullanılmasını önermektedir (Şimşek, 2020: 2053; Akkutay, 2014: 414-415).

Bu çalışmada “yaptırımlar” terimi ile devletler veya uluslararası örgütler tarafından, bir devleti uluslararası hukuku ihlal eden davranışlarını durdurmaya ikna etmek veya zorlamak için alınan zorlayıcı tedbirler kastedilmektedir. BM’nin yetkili organı tarafından alınan bir karar çerçevesinde uygulanan yaptırımlar haricinde, uluslararası toplumda yaptırım uygulayacak tek bir otorite yoktur. Bu nedenle, yaptırımlar genellikle devletler tarafından belirlenmekte ve uygulanmaktadır. Bu açıdan devletler sadece haklarının ihlal edildiğine değil, aynı zamanda bu ihlallerle nasıl başa çıkacaklarına da kendileri karar vermektedirler (Keskin, 1998: 87).

Uluslararası hukuk kapsamında tanınan en yaygın yaptırım türü misilleme tedbirleridir. Misilleme tedbirlerine örnek olarak diplomatik ilişkilerin kesilmesi, yabancı uyrukluların sınır dışı edilmesi, seyahat kısıtlamaları, kalkınma yardımının askıya alınması ve büyükelçilerin geri çağırılması verilebilir (Klabbers, 2013: 164).

Ekonomik yaptırımlar ise en geniş tanımıyla, bir veya daha fazla devlet veya uluslararası örgüt tarafından hedefe ve/veya üçüncü taraflara uygulanan ve davranışı değiştirmek, zayıflatmak, cezalandırmak veya ilgili kişilere mesaj vermek gibi siyasi amaçları olan olumlu ve/veya olumsuz ekonomik önlemlerdir (Acar, 2015: 9). Ekonomik yaptırımlar, hedeflenen ülkelere yönelik ticari yaptırım ve kısıtlamaları, ithalat ve ihracat yaptırım ve kısıtlamalarını, kredi kısıtlamalarını, yatırım kısıtlamalarını ve varlık dondurmalarını içermektedir. Ekonomik yaptırımların hedefi bir kuruluş, kurum veya birey de olabilir. Yaptırım uygulayan devlet ve yaptırım uygulanan hedef dışında, yaptırımlardan etkilenen diğer aktörler ise üçüncü taraflar olarak adlandırılır (Bechky, 2018; Hufbauer vd., 2007; Jentleson, 2022; Alexander, 2009; Lowenfeld, 2008; Ruys, 2017).

1.2. Yaptırımların Tarihsel Gelişimi

Uluslararası hukuktaki yaptırımlar, modern uluslararası hukukun ortaya çıkışından bu yana önemli ölçüde değişmiş ve gelişmiştir. Bu değişim ve gelişimin iki

temel amacı vardır: Uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümü ve yaptırımların küresel uluslararası kuruluşlar tarafından merkezi şekilde uygulanması. Her iki eksen de tek taraflı yaptırımların uluslararası uyuşmazlıkların çözümündeki rolünü sınırlamayı amaçlamaktadır.

Yaptırımların ilk kayıtlı örneği, M.Ö beşinci yüzyıla kadar uzanmaktadır. M.Ö. 432’de, Megara Kararnamesi ile Atinalılar ekonomik yaptırımlar uygulayarak, Megara vatandaşlarının Atina pazarlarına erişmesini yasaklamışlardır. Megara vatandaşlarının bu yaptırımlar sebebiyle açlık çektiğine ve bu yaptırımların İkinci Peloponez Savaşı’na yol açtığına dair o dönemde görüşler mevcuttur (Certified Global Sanctions Specialist [CGSS] Study Guide, 2023: 7). Modern uluslararası hukukun temeli olarak kabul edilen 1648 Westfalya Barışı’ndan Birinci Dünya Savaşı’na kadar geçen dönemde de barışçıl yollarla çözülemeyen devletlerarası uyuşmazlıklarda, haklarının ihlal edildiğini iddia eden bir devletin kendi inisiyatifiyle haklarını savunmak için savaş dahil farklı önlemler almasına izin verilmiştir (Spruyt, 1996).

Yaptırımlar, 19. yüzyılın sonlarına doğru evrilmeye başlamıştır. Avrupa kendi içinde, savaşın kötülüklerini ve pasifist alternatifleri tartışmaya başlamıştır (Davis ve Engerman, 2003: 189). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, uluslararası hukukun uygulanması ve devletler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmesi amaçlanmış ve bunun için çeşitli mekanizmalar denenmiştir. Bunların en önemlisi Milletler Cemiyeti’nin kurulmasıdır (Arend ve Beck, 1993: 19). Cemiyet Sözleşmesi’nin 16. maddesi uyarınca üyelere, savaş uygulayan herhangi bir devlete karşı ekonomik yaptırımlar uygulama yetkisi verilmiştir. Ayrıca Cemiyet üyelerine, saldırgan ülkeye karşı boykot, ambargo ve diğer kısıtlayıcı ticaret önlemlerini uygulamak için birlikte çalışma yükümü yüklenmiştir (Davis ve Engerman, 2003:189). Bu düzenleme çok taraflı yaptırımların veya birden fazla ülkenin başka bir ülkeye yaptırım uygulamak için birlikte hareket etmesinin ilk adımını oluşturmuştur. Ancak ABD’nin bu çerçevede Japonya’ya uyguladığı ticaret yaptırımları, Japonya’nın İkinci Dünya Savaşı’na girme ve Pearl Harbor’a saldırma kararında etkili olmuştur. Bu durum, yaptırımların savaşa bir alternatif olup olmadığı veya bunun ülkeleri askeri güç kullanmaya zorlayıp zorlamadığı konusunda soruları gündeme getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Birleşmiş Milletler'in kurulmasının ardından başlayan Soğuk Savaş sırasında hükümetler önceki yıllara göre daha sık yaptırım uygulamıştır. Uluslararası ekonomik yaptırımlar, Soğuk Savaş döneminden bu yana devletlerin dış politikalarının ve uluslararası diplomasinin önemli bir aracı olmuştur. Bu açıdan ABD en fazla yaptırımı uygulayan ülke olurken, Batı Avrupa ve özellikle Birleşik Krallık da aktif bir rol oynamaya başlamıştır (Davis ve Engerman, 2003: 189-190). Soğuk Savaş sonrasında BM tarafından da pek çok yaptırım kararı alınmıştır. Yakın dönemde terör faaliyetleri ve insan hakları ihlallerini engellemeye yönelik yaptırım kullanımı artmıştır. İran ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlar ise yaptırım literatürüne yeni kavramların girmesine ve yaptırımlarda yeni uygulamaların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

1.3. Yaptırımların Etkinliğini Belirleyen Faktörler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin askeri gücün maliyeti ve tehdidi konusundaki genel yaklaşımının değişmesiyle, yaptırımların önü açılmış ve diplomasi ile askeri güç arasında alternatif yeni bir dış politika aracı olarak devreye girmiştir (Davis ve Engerman 2003: 187-197). Devletler hedef ülkelerdeki kırılganlıkları belirleyip daha ayrıntılı ve hedefe yönelik mekanizmalar geliştirerek yaptırımların etkinliğini artırmaya yönelik adımlar atmışlardır.

Yaptırımların kullanımının giderek artması, bunların etkililiği konusunda şüphelere yol açmaktadır. Yaptırımların bir dış politika aracı olarak kullanılması konusunda iki karşıt görüş bulunmaktadır. Birkaç istisna dışında, genel kanaat yaptırımların etkisiz bir araç olduğu yönündedir (Alikhani, 2000). Buna karşın yaptırımların belirli durumlarda etkili bir araç olduğu da savunulmaktadır (Hufbauer vd., 2007: 156-178; Marinov, 2005: 564-576). Daha önce de ifade ettiğimiz gibi devletler dış politika alanında yaptırımları askeri güce göre daha ucuz, daha az riskli olması ve askeri gücü tamamlayıcı bir işlev yerine getirmesi nedeniyle tercih etmektedir. Ayrıca uluslararası hukukta askeri güç kullanımının meşru müdafaa ile sınırlanmış olması, yaptırım uygulama yetkisinin ise belirsiz kalması, devletleri bu tercihe yönlendirmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana küresel ekonomik düzenin kurulması yönündeki gelişmeler geçmişe göre çok daha uygun bir yaptırım bağlamı oluşturmuştur. Ülkeler uluslararası ekonomiye bağımlı kaldıkları sürece uluslararası ekonomik sistemdeki diğer aktörlerin eylemlerine daha fazla maruz kalmaktadırlar (Mastanduno, 2012: 215). Ekonomik araçların kontrolü olanaklarının artması sayesinde, yaptırımlar, askeri güç kullanmadan tüm sistemi bozma potansiyeline sahiptir ve ülkelere askeri güç ile diplomasi arasında yeni bir üçüncü yol sunmaktadır (Davis ve Engerman, 2003: 196).

Yaptırımlarla ilgili deneyimler, yaptırımların hangi koşullar altında daha etkili bir araç olabileceğine dair ipuçları sağlamaktadır. Yaptırımlarda önemli bir faktör, diğer dış politika araçlarında olduğu gibi, bunların amaçlanan politikayla tutarlılığıdır. Bu açıdan uygulamadaki en büyük sorunlardan biri, yaptırım uygulayan ülkelerin, yaptırımların uygulanmasını kolaylaştırmak yerine çoğu zamanda işi zorlaştıracak geniş hedefler seçmesidir. Yaptırımların spesifik amaçlarının neler olduğu ve başka dış politika seçeneklerinin mevcut olup olmadığı gibi sorular yaptırımların etkinliğinin değerlendirilmesinde önemlidir.

Yaptırımların başarılı olabilmesi için gerekli koşullardan birincisi, yaptırımların kendi yeteneklerinin ötesinde diplomatik hedefler oluşturması ve bu hedeflere ulaşmasının beklenmemesi ve ulaşılmak istenen hedef ile yaptırım arasında uygun bir bağlantı bulunmasıdır. İkincisi, uygulayıcı devlet ile hedef devlet arasında yakın ticari ve siyasi ilişkilerin varlığı ve bu ilişkilerde uygulayıcı devletin hakimiyetinin yaptırımların etkinliğini artırabileceğidir. Üçüncüsü, yaptırımların otokratik hükümetlere veya daha büyük ekonomik kapasiteye sahip devletlere karşı optimal etkilerinin olmayabileceğidir. Dördüncüsü, yaptırımların ciddi sonuçlar doğurmasının muhtemel olduğu durumlarda, askeri seçenekten kaçınmaktır. Beşincisi, yaptırımların daha fazla sayıda ülke tarafından uygulanmasının veya koordineli bir şekilde uygulanmasının yaptırımların meşruiyetini artıran ve başarılı olmalarını sağlayan önemli bir faktör olduğudur (Hufbauer vd., 2007: 156-178).

Yaptırımları eleştirenler ve bunları etkisiz araçlar olarak tanımlayanlar, yaptırımları yalnızca kullanıldıkları durumlara göre değerlendirmektedirler. Bu tür değerlendirmelerde yalnızca başarılı ve başarısız vakalar arasında ayrım yapılmakta,

özme kısmen katkı sağlayan durumlar ise göz ardı edilerek başarısız sayılmaktadır. Yaptırımlar sadece bir davadaki anlık başarıları açısından değil, aynı zamanda makul ölçütler dahilinde dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıları açısından da değerlendirilmelidir (Elliot, 1997: 51-52).

Dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesindeki üstünlüklerinden ziyade çözüme katkılarının dikkate alınması, bu araçların işlevselliğini belirlemede daha rasyonel bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca yaptırımların amacının yalnızca başka bir devletin istenen politikayı izlemesini engellemek değil, aynı zamanda potansiyel bir çatışma durumu ortaya çıkmadan önce belirli bir devletin potansiyelini sınırlamak olduğu da dikkate alınmalıdır (Hufbauer vd., 2007: 156-178).

1.4. Yaptırım Türleri

Yaptırımlar küreselleşme, hukuki kaygılar ve etkinlik açısından yıllar içinde çeşitli değişikliklere uğramış ve yeni türlere evrilmiştir. Yaptırım türleri kapsamlarına, uygulayan taraflara ve uygulanma biçimine göre değişmektedir. Bu bölümde farklı yaptırım türleri düzenlenmeye ve kategorize edilmeye çalışılmaktadır.

1.4.1. Kapsamlı/Geleneksel ve Hedef/Akıllı Yaptırımlar

Kapsamlı ekonomik yaptırımlar genellikle üç farklı şekilde uygulanmaktadır. İlk olarak, ticari yaptırımlar; hedef ülkeye yönelik ithalat ve ihracat kısıtlamalarını veya hedef ülkenin yaptırım uygulanan ülke­deki fiziksel varlıklarının dondurulması gibi tercihli tedbirleri içerir. Ticari yaptırımlar, hedef ülkeyi ticari mallardan elde edilen gelirden mahrum bırakmayı amaçlayan ihracat ve ithalat yasaklarını içermektedir. Finansal yaptırımlar; hedef ülkeyi bir karar almaktan caydırmak/ikna etmek için finansal yardımların kesilmesidir. Finansal yardım nakit veya teçhizat şeklinde olabilmektedir. Üçüncü ekonomik yaptırım türü ise yabancı sermayeye ve finansal piyasalara erişimi kısıtlamaktır. Ekonomik yaptırımların araçları arasında, kredilerin yeniden planlanmasının veya garantilerin geri çekilmesinin reddedilmesi, bankalara ve uluslararası finans kuruluşlarına kredi vermeleri veya borçları tahsil etmeyi reddetmeleri için baskı yapılması ve varlıkların dondurulması gibi yöntemler yer almaktadır (Doxey, 2000: 87).

Akıllı yaptırımlar, hedef alınan devlet içindeki belirli grupları veya bireyleri hedef alan yaptırımlardır (Tostensen ve Bull, 2002). Akıllı yaptırımların iki özelliği bulunmaktadır. Birincisi, akıllı yaptırımlar istenmeyen politika ve davranışların arkasındaki aktörleri hedef alır ve böylece sorumluların cezalandırılması için etkili bir araç sağlar (Tostensen ve Bull, 2002). İkincisi akıllı yaptırımlar kapsamlı yaptırımlarda olduğu gibi tüm bir ülkeye uygulanmaz. Bu nedenle, masum sivillerin yaptırımlara maruz kalma riski yoktur. Ayrıca akıllı yaptırımlar belirli malları yaptırımlardan muaf tutarak çocuklar, kadınlar ve yaşlılar gibi hassas grupları yaptırımların yol açtığı zararlardan nispeten korumaktadır (Tostensen ve Bull, 2002: 373-403). Akıllı yaptırımların hedefteki birey ya da grupları cezalandırması sayesinde, yaptırım mesajı veya tehdidinin içeriği kullanılarak, etkinliği artırılmakta ve sivil kayıplar azaltılmaktadır (Kaempfer vd., 2004: 29-51). Akıllı yaptırımlar zorlayıcı bir tedbirden ziyade bir uyarı aracı olarak görülmektedir (Hufbauer vd., 2012: 1-13).

Akıllı yaptırımlar, hedeflenen kişileri ve bunları finansal ya da teknolojik olarak destekleyen gerçek ya da tüzel kişilerin varlıklarını dondurarak, para transferlerini bloke ederek ya da kritik sektörlere erişimlerini engelleyerek yaptırımın etkisini artırma amacı taşımaktadır. Ekonomik yaptırıma gerekçe oluşturan durumu finanse eden kişilerin tespiti, varlıklarının dondurulması ve para transferlerinin engellenmesi önem arz etmektedir (Keskin, 2023: 160).

Akıllı yaptırımlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen ve dönüşen normatif bir sistem içinde mevcut finansal durum için uygulanabilir bir seçenektir. Ancak sorun, akıllı yaptırım rejimi kurmanın ve uygulamanın teknik zorluklarında değil, bu yaptırımların hukuka ayrılık yarattığı durumlardır. Şayet akıllı yaptırımlar “yeterince akıllı” değilse, tıpkı geleneksel yaptırımlar gibi bireylerin finansal ve sosyal haklarının ihlalinin araçları haline gelebilmektedir (Tostensen ve Bull, 2002: 373-403).

1.4.2. Çok Taraflı ve Tek Taraflı Yaptırımlar

Yaptırımlar, uygulayıcıların sayısına göre tek taraflı ve çok taraflı yaptırımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Çok taraflı yaptırımlar, birden fazla devlet, devletler ittifakı veya uluslararası bir örgüt tarafından ortak bir hedefe karşı uygulanan yaptırımlardır.

Tek taraflı ekonomik yaptırım kararları, devletlerin herhangi bir uluslararası örgüt kararından veya diğer devletlerden bağımsız olarak kendi tehdit değerlendirmeleri veya ulusal çıkarları doğrultusunda aldıkları kararlardır (Hovell, 2019: 140-145). Bu kararların dayanağı uluslararası hukukun kuvvet kullanma yasağı dışında tek taraflı yaptırımlara başvurulmasını açıkça yasaklamamış olması ve ayrıca uluslararası sorumluluk hukukundan kaynaklanan karşı tedbirlere başvuru hakkıdır (Şimşek, 2020: 2058). Ancak uluslararası hukukun devletlere diğer devletlerle ilişkilerinde tek taraflı ekonomik tedbirler alma bakımından bir alan bıraktığı kabul edilse de bu tedbirlerden bazılarının devletlerin egemenliği ve uluslararası hukukun diğer prensiplerini ihlal riski taşıdığı yönünde bir tartışma vardır (Şimşek, 2020: 2058).

Nitekim BM Genel Kurulu'nun 2018 tarihli oturumunda BM'ye üye devletlere, uluslararası hukuka, uluslararası insan hakları ve insancıl hukuka, devletler arası dostane ilişkilere ve BM Şartı'na aykırı şekilde tek taraflı olarak uygulanan ve uluslararası ticareti engelleyen tek taraflı zorlayıcı ekonomik yaptırımları terk etmeleri tavsiye edilmiştir (United Nations General Assembly Human Rights and Unilateral Coercive Measures A/RES/73/167, 2018: 3). Doktrinde, insan hakları hukukuna aykırı, gereklilik ve ölçülülük prensiplerine uygun olmayan ekonomik yaptırımların, uluslararası hukuka aykırı olduğu yönünde bir teamül kuralının oluştuğuna ilişkin tartışmalar vardır (Dupont, 2020: 40; Hofer, 2017:175-214).

1.4.3. Birincil Yaptırımlar

Birincil yaptırımlar, hedeflenen devletlere, kuruluşlara veya bireylere uygulanan yaptırımlardır. Yaptırım uygulanan ülkelerdeki bireylerin ve şirketlerin hedeflenen ülke ile herhangi bir ekonomik faaliyette bulunması yasaklanmaktadır. Bu açıdan devletler ülkesellik, kişilik, koruma veya evrensellik gibi yargı yetkisi

ilkelerinden birine dayanarak, kendi yetki ve yargıları altındaki kişileri yaptırım uygulanmış kişilerle iş ilişkisine girmeme konusunda yasaklayabilir ve bu kişileri yaptırım normlarına uymaya zorlayabilirler. Bu tür önlemler birincil yaptırımlar olarak tanımlanmaktadır.

Örneğin ABD yaptırım uygulayan bir ülke olarak, ABD topraklarında bulunan ve yurtdışında yerleşik ABD’li kişi ve şirketlerin, yaptırım uygulanan ülkelerle ticaret yapmalarını yasaklamaktadır (O’Sullivan 2003; Geranmayeh ve Rapnouil, 2019). ABD kişisi tanımına, tüm ABD vatandaşları, daimi oturma izni olanlar, ABD hukuku altında kurulmuş tüzel kişilikler ve ABD yetkisi altında herhangi bir varlık ve ABD’deki herhangi bir kişi girmektedir.

1.4.4. İkincil ve Sınır Ötesi Yaptırımlar

Yaptırımların caydırıcı etkisi yaptırımları uygulayan ülke sayısı ile doğru orantılıdır. Bu nedenle yaptırım uygulayan ülkeler, diğer ülkeleri kendi yaptırımlarına uymaya ikna etmeye ve tek taraflı yaptırımlarının etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır (Franco, 2015: 37; Beaucillon, 2021: 5-6). Bu amaçla yaptırım uygulayan bir devlet, yaptırım uyguladığı düşmanıya bir anlaşmaya vardığı için başka bir ülkeyi veya kişileri cezalandırabilmektedir (Cleveland, 2001: 102). İkincil yaptırımlar olarak adlandırılan bu hallerde, yaptırım uygulanan ülkelere uygulanan yaptırımlara katılmaları için üçüncü taraflara baskı yapmak ana amaçtır.

İkincil yaptırımların bazıları, ikincil ticaret boykotları biçiminde ortaya çıkar. Bu tür ikincil yaptırımlarda, yaptırım uygulayan ülke, birincil yaptırımların hedefindeki devletle iş yapan üçüncü bir ülkenin veya vatandaşlarının kendi ülkesiyle ticaret yapmasını (Forrer, 2018:3) veya üçüncü ülke vatandaşlarının birincil yaptırımların hedefindeki ülke veya kişilerle ticaret yapmasını (ör. ABD malı veya teknolojisi içeren malları ithal edenin, bunu yaptırım uygulanan üçüncü ülkelere satması) yasaklamaktadır (Meyer, 2008: 926). İkincil yaptırımlar uluslararası hukukta tartışmalı olsa da, her tür ikincil yaptırımın uluslararası hukuku ihlal ettiğini iddia etmek mümkün değildir (Ruys ve Ryngeart, 2020; Meyer, 2008). Bu tür yaptırımların

meşruiyetinin, birincil yaptırımların meşruiyetini yöneten aynı kurallara ve ilkelere tabi olduğu ileri sürülebilir.

İkincil yaptırımları aktif olarak kullanan başlıca ülke ABD'dir (Jentleson, 2022: 78). ABD küresel ekonomide, özellikle de finans sektöründeki hegemonyasını, birçok ikincil yaptırımı uygulamak için kullanmaktadır. Temel olarak, bu alandaki ABD yaptırımları, birincil yaptırımların hedefindeki kişi ve kurumlara finansal hizmetler sağlayan bankalar gibi finansal kurumların, muhabir hesapları veya ödemeli hesapları kullanmalarını yasaklamak şeklinde formüle edilmiştir (Forrer, 2018: 10; Geranmayeh ve Rapnouil, 2019; Bogdanova, 2022: 89).

İkincil yaptırım düzenlemeleri iç hukuk bağlamında ele alınıp değerlendirildiğinde, bu bazen karışıklık yaratmaktadır (Bechky, 2018: 11; Larsson, 2011: 53). Üçüncü bir devlet ile hedef devlet arasındaki ekonomik işlemlere yönelik “ikincil yaptırım” terimi bazen “sınır ötesi etkili yaptırımlar” yerine de kullanılabilir (Ruys ve Ryngeart, 2020: 7-8). Bu açıdan örneğin ABD'nin yaptırım kanunları çerçevesinde yabancı bankalara, yaptırım uygulanan üçüncü kişilerle iş yapmalarını yasaklayan kurallar getirmesi ikincil yaptırımdır. Ancak, yabancı bankalara yasaklanan işlemler aykırı davrandıkları için uygulanan cezalarda, bu işlemlerin ABD ülkesiyle bağlantısının varlığı nedeniyle ABD'nin yargı yetkisine tabi hale getirilmesi bu yaptırımların sınır ötesi etkisi bağlamında ele alınmalıdır. Bu nedenle, iki tür ikincil yaptırım vardır: Birinci tür ikincil yaptırımlarda, yaptırım uygulayan ülke, üçüncü kişilere, birincil yaptırımın hedefi olan ülke veya kişilerle iş ilişkisine girmemeleri konusunda yasaklar getirir. İkinci tür sınır ötesi yaptırımlarda ise, devletin birincil yaptırımların hedefi olan devlet veya kişilerle iş ilişkisi kuran bireyleri veya varlıkları kendi yargı sisteminde cezalandırması söz konusudur. İkinci tür ikincil yaptırımların uluslararası hukuk açısından daha zayıf bir meşruiyete sahip olduğu kabul edilmektedir (Meyer, 2008). Zira sınır ötesi yaptırımları uluslararası hukuk anlamında bir yaptırım türü olarak kabul etmek zordur. Çünkü sınır ötesi yaptırım düzenlemeleri, birincil veya ikincil yaptırımlar gibi hedef veya hedefle ilgili kişi veya kuruluşlara yönelik bir yaptırım türü değil, ikincil yaptırımların etkisini arttırmaya yönelik bir ülkesel yetki düzenlemesidir. Örneğin, bir devletin hedef devlete yönelik ikincil yaptırımları, kendi yargı yetkisi dışındaki şirketlerin kendi ekonomisine erişimlerini kısıtlar. Sınır ötesi yaptırımlar söz konusu olduğunda ise, yaptırım

uygulayan devletin yargı yetkisi yurtdışında yerleşik üçüncü ülke şirketlerine genişletilmektedir. Örneğin, ABD Uluslararası Acil Ekonomik Güçler Yasası (IEEPA) hükümlerine göre, yasadışı bir eylemde bulunan bir kişi hem sivil hem de cezai yaptırımlara tabi olabilir. IEEPA, “kişi” terimini tanımlamadığı için, ABD yaptırımlarını ihlal eden kişilerin içine, ABD topraklarıyla herhangi bir bağlantı olmayan kişiler de girebilecektir (Ruys ve Ryngeart, 2020: 26; Bogdanova, 2022: 112).

Ülkesellik ilkesi gereği bir devletin çıkardığı kanunlar ve diğer ikincil düzenlemeler genellikle o devletin toprakları içinde geçerli olup, yaptırım kurallarına uymak, ilgili düzenlemeyi çıkaran devletin vatandaşları ve o devletin topraklarında ikamet eden yabancılar için zorunludur. Ancak sınır ötesi yaptırımlar durumunda, yaptırımları uygulayan devlet kendi düzenlemeleri diğer devletlerin yargı bölgelerindeki kişileri etkilemeyi amaçlamaktadır (Bechky, 2018: 9). Bazı iddiaların aksine (Kozhabekova, 2021:15), tüm sınır ötesi yaptırımlar uluslararası hukuku ihlal etmez. Zira uluslararası hukukta yargı yetkisi öncelikle ülkesel olmasına rağmen, vatandaşlık, koruma veya evrensellik gibi yargı ilkelerinde görüldüğü gibi, sınır ötesi etkili yetki düzenlemeleri tamamen yasaklanmamıştır (Shaw, 2003: 572). Bu nedenle, bazı durumlarda yargı yetkisini ülke dışında kullanmak mümkündür. Bu tür yargı yetkisi üç işlevi kapsar: devletin yasal normları koyma yetkisi, devletin yasalarına uyumu sağlama yetkisi, devletin iddialara karar verme yetkisi (Kamminga, 2020: 3). İlk yetki bir devletin, kendi toprakları dışında bulunan kişiler, mülkler veya olaylarla ilgili olarak davranış kuralları yapma yetkisini içermektedir. Ülke dışında yargısal yargı yetkisinde bir devlet, yabancı kişileri kendi yargı süreçlerine tabi tutabilir. Ülke dışında yürütme yetkisi durumunda ise bir devlet, ulusal sınırları dışında kuralları ve mahkeme kararlarını uygulayabilir (Emmenegger, 2016: 638-639). Bu açıdan değerlendirildiğinde, sınır ötesi yaptırımlar genellikle yasalar yapmak ve bu yasalara uyulmasını yargısal yoldan sağlamakla ilgilidir (Shaw, 2003: 572).

Devletler, sınır ötesi yaptırımların yasal olduğunu göstermek için genellikle klasik ülkesellik veya kişilik ilkelerini geniş yorumlamakta, bazı durumlarda da koruma ilkesine veya etki doktrinine güvenmektedir (Bogdanova, 2022: 91). Yaptırım uygulayan ülkenin yabancı bir ülkede bulunan kişi ve kuruluşlarının davranışlarıyla yakından ilgili olan sınır ötesi yaptırımlar daha az tartışmalıdır. Bununla birlikte, tartışmalı sınır ötesi yaptırımlar, uluslararası hukuktaki sınır ötesi yargı yetkisi kural

ve ilkelerini ihlal edenlerdir. Tartışmalı örnekler arasında, Yabancı Varlıklar Kontrol Ofisi'nin (OFAC) yabancı bir ülkede üretilen ve sadece %10 (veya daha fazla) ABD malı ürünü içeren malların İran'a satışını yasaklaması veya yabancı bir ülkede kurulan ABD şirketlerine bağlı yan kuruluşların yaptırım düzenlemelerinden sorumlu tutulması gibi düzenlenmeler yer almaktadır (Bechky, 2018: 9-10).

1.5. Yaptırım Uygulayan Otoriteler

Yaptırımlar bir devletin tek başına veya diğer devletlerle birlikte veya yetkili bir uluslararası organ tarafından alınan tedbirlerdir. Yaptırım kararlarını alan otoritelerin farklılığı açısından Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve ABD Yaptırım otoritelerinin usulleri incelenecektir.

1.5.1. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

1.5.1.1. Hukuki Dayanak

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, uluslararası hukuku ihlal eden devletlere karşı BM sistemi içinde Güvenlik Konseyi kararlarıyla yaptırımlar uygulanmaktadır. Bugüne kadar yaklaşık 30 yaptırım rejimi uygulamaya konulmuştur. Bu yaptırım rejimleri Güney Rodezya, Güney Afrika, eski Yugoslavya, Haiti, Angola, Liberya, Eritre / Etiyopya, Ruanda, Sierra Leone, Fildişi Sahili, İran, Somali, Gine-Bissau, Yemen, Güney Sudan, Mali, Demokratik Kongo, Kuzey Kore, Irak, Sudan, Lübnan, Libya, Taliban, EL Kaide ve IŞİD gibi ülke ve grupları kapsamıştır. Yaptırım rejimi uygulamaları, Konsey tarafından sürekli olarak değerlendirilmek suretiyle değiştirilebilmekte veya iptal edilebilmektedir. Halihazırda BM tarafından 15 aktif yaptırım rejimi uygulanmaktadır. Somali'ye karşı 1992'de başlayıp bugün de devam eden yaptırım rejimi en uzun süreli yaptırımdır (Acer ve Kaya, 2020: 537).

Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturan veya bozan bir devlet politikasını veya davranışını değiştirmeye zorlamak için çeşitli ekonomik yaptırımlar alma yetkisini haizdir (United Nations Security Council Report, 2013:2).

BM Antlaşması'nın 24. Maddesi, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında BM Güvenlik Konseyi'ne birincil sorumluluk vermektedir. Uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik BM sisteminin temelini oluşturan BM Şartı'nın VII. bölümü, uluslararası barışın tehdit edildiği, bozulduğu veya saldırganlığın işlendiği durumlarda Güvenlik Konseyi'nin neler yapabileceğini veya yapması gerektiğini belirlemektedir. Madde 41 BM Güvenlik Konseyi'nin yaptırımlarını düzenleyen ana maddelerdir.

Güvenlik Konseyi'nin Bölüm VII kapsamındaki kararları tüm Üye Devletler için bağlayıcı olduğundan, tüm Devletler bu tedbirleri ilgili Devlete karşı uygulamakla yükümlüdür. Dolayısıyla, ilke olarak Güvenlik Konseyi tarafından öngörülen yaptırım tedbirlerini uygulamak üye devletlerin yasal yükümlülüğüdür.

BM Antlaşması'nın 41. Maddesi kapsamındaki yaptırımlar genellikle ekonomik niteliktedir. Bununla birlikte, ekonomik yaptırımların, özellikle de 41. Madde kapsamındaki yaptırımların, ilgili hükümetlerin Güvenlik Konseyi kararlarına uyma istekliliğini sağlamaktan ziyade yaptırım uygulanan ülkelerin halklarına ciddi zararlar verebileceği de ileri sürülmüştür. Örneğin, Kuveyt'in işgalinin ardından Güvenlik Konseyi tarafından Irak'a uygulanan yaptırımlardan Irak halkı ciddi şekilde etkilenmiştir. Bu nedenle BM Antlaşması'nın 41. Maddesi kapsamındaki yaptırımlar "kör bir araç" olarak nitelendirilmektedir (Crawford, 2012: 1400). Bu tür yaptırımların sivillere zarar vermesini önlemek için Güvenlik Konseyi şu anda 41. Maddeyi kullanırken daha temkinli davranmakta ve belirli sektörleri veya ithalatı hedef alan akıllı yaptırımlar uygulamaktadır.

Barış ve güvenliğin korunmasını amaçlayan Güvenlik Konseyi kararlarının mevcut uluslararası kuralların üzerinde ve ötesinde hukuki etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir. Ancak BM Şartı, Güvenlik Konseyi'ne zorunlu ekonomik tedbirler uygulama konusunda sınırsız yetki vermemektedir. Ekonomik tedbirlere ilişkin sınırlamalar hem BM Şartı'ndan hem de uluslararası teamül hukukundan kaynaklanmaktadır. BM Şartı 25. maddede yer alan "BM üyesi devletler BM Güvenlik Konseyi kararlarını BM Şartı'na uygun olarak uygulamayı kabul ederler" ifadesi ile Madde 24(2)'de yer alan Konsey'in BM'nin amaç ve ilkelerine uygun olarak hareket etmekle yükümlü olduğunu belirten hüküm, Güvenlik Konseyi'nin işlev ve

uygulamalarının BM'nin amaç ve ilkelerine uygun olarak yerine getirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır (Doxey, 1983: 276).

Bununla beraber Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı ve uluslararası hukukla bağlı olup olmadığı, Güvenlik Konseyi kararı ile uluslararası antlaşma ya da uluslararası teamül hukuk kuralları çelişirse *lex specialis* ve *lex posterior* ilkelerinden hangisinin kabul edileceği tartışılmaktadır (Asada, 2020: 6). Bu açıdan BM'nin organlarının uluslararası hukuk ile bağlı olduğu ve Güvenlik Konseyi'nin ekonomik yaptırım kararlarını alırken ve uygularken temel hak ve özgürlüklere uygun hareket etmesi gerektiği ifade edilmektedir (Honda, 2017: 31). Buradan hareketle Konsey tarafından alınmış yaptırım kararlarının BM Şartına ters olması durumunda bu karardan mağdur olan üye devletlerin karara uymayabileceği savunulmaktadır (Tzanakopoulos, 2011:200). Yine bazı yazarlar Konsey kararlarında geçen karar vermek (*decide*) ve davet etmek (*calls upon*) kavramlarına dikkat çekerek, davet kelimesi geçen kararların üye devletler için bağlayıcı olmadığına, dolayısıyla bağlayıcı olmayan kararın yerine getirilmemesinin hukuka aykırılık oluşturmayaabileceğini savunmaktadır (Asada, 2020: 7). Buna karşı bazı yazarlar BM Şartı'nın 103'üncü maddesinde yer alan hüküm nedeniyle BM'nin temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalara uygun hareket etme yükümlülüğü olmadığını ifade etmektedir (Halatçı Ulusoy, 2014: 170). Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın Güvenlik Konseyi kararlarının hukuka uygunluğunu *jus cogens* kurallar veya BM Şartı ile sınırlı olsa dahi inceleyebileceği ileri sürülürken (Akkutay, 2014: 432), UAD' nin mevcut uygulamalarının böyle bir denetimi gerçekleştirmediği görülmektedir (Halatçı Ulusoy, 2014: 173).

BM yaptırımlarını ABD yaptırımları gibi tek taraflı yaptırımlardan ayıran önemli bir husus bunların kural olarak daha etkili olmasıdır. Başka bir deyişle, bu yaptırımların başarı oranı daha yüksektir. Bunun üç nedeni vardır: ekonomik, yasal ve jeopolitik (Jentleson, 2022: 36). İlk neden, BM yaptırımına hedef ülkenin alternatif bir ticaret ortağı bulmasının mümkün olmamasıdır; bu da yaptırımların ekonomik etkisini artırır. İkinci neden, bu yaptırımların normatif meşruiyetinin artırmış olmasıdır. Üçüncüsü, hedef ülkenin yaptırım uygulayan ülkenin hasmı olan bir ülkeden destek bulmasının olası olmamasıdır (Jentleson, 2022: 175). Ancak bunların çok taraflı yaptırımlar olması tek başına BM yaptırımlarının başarısını garantilemez (Hufbauer vd., 2007: 174). BM yaptırımlarını ABD yaptırımlarından ayıran diğer bir özellik BM

yaptırımlarının sınır ötesi veya ikincil yaptırım hükümleri içermemesidir. BM yaptırımlarının tüm devletler tarafından uygulanması gerektiğinden, üçüncü tarafların hedef ülke veya kişiyle ticari ilişki kurmasını önlemek için ikincil yaptırımlara gerek yoktur. BM yaptırımlarının uygulanması bakımından, her üye devletin kendi topraklarında bu yaptırımları uygulama yükümlülüğü olduğu için, sınır ötesi uygulama ile ilgili tartışmalara gerek bulunmamaktadır (Lowenfeld, 2008: 863).

1.5.1.2. Yaptırım Komiteleri

Güvenlik Konseyi'nin yaptırım kararları 15 ülkenin temsilcilerinden oluşan yaptırım komiteleri tarafından uygulanmaktadır. Güvenlik Konseyi, ilgili yaptırım kararında belirtilen kriterlere uygun olarak, yaptırım hedeflerine ilişkin kararları münferit komitelere devredebilmektedir (Farrall, 2007: 81). Öte yandan, bu komitelerden bazıları, yaptırım listesine dahil edilebilecek kalemleri izlemekten sorumlu ve ilgili yaptırımla sınırlı olmak üzere, genellikle beş ila sekiz üyeden oluşan uzman panelleri kurabilmektedir. Bu uzman panelleri, yaptırım listesine hangi maddelerin dahil edileceğine karar verirken, yaptırım uygulanacak maddeler hakkında çeşitli bilgi ve deneyime sahip uzmanlar tarafından hazırlanan raporları kullanarak yaptırım komitesine önemli bir rehberlik sağlamaktadır.

BM Güvenlik Konseyi'nin ekonomik yaptırım kararlarının bazılarının öncelikle devletlere karşı değil de bireylere karşı uygulanıyor olması halinde, bunların uygulanabilmesi için komiteler ve üye devletler tarafından bazı işlemlerin yapılması gerekmektedir (Aksar, 2017:67-68). Komiteler, üye ülkelerden kimlerin yaptırım listesine alınması gerektiği konusunda talepler almakta ve oybirliğiyle karar vermek zorundadır. Temsilciler arasında bir anlaşmazlık olması durumunda konu, değerlendirilmek üzere Güvenlik Konseyi'ne havale edilmektedir. Yaptırımların uygulandığı coğrafi, demografik, ekonomik ve sosyal koşullar göz önüne alınarak, yaptırım programına insan haklarıyla uyumlu istisnalar getirilmektedir. Getirilen istisnalar hızla değişen koşullara uyarlanabildikleri için başarılı bir şekilde uygulanabilmektedir (Jerving, 2019). İlgili kişinin veya onun devletinin onun yaptırım listesinden çıkarılma talebi olması durumunda, bu talepleri incelemek üzere DAES ve El Kaide listeleri için Ombudsperson ve diğer listeler için Odak Noktası adlı iki yapıya

başvurulmaktadır (Başol, 2023: 64). Ombudsmanın Konsey’den bağımsızlığı ve işleyişindeki sorunlar nedeniyle, Ombudsmanın tam olarak işleyen bir süreç olduğu düşünülmemektedir (Eden, 2016: 155). Yaptırım listelerinden çıkarma kararını almaya yetkili tek organ ilgili yaptırım komitesidir.

Yaptırımların kaldırılmasına ilişkin olarak da farklı prosedürler bulunmaktadır. Örneğin, yaptırımların otomatik olarak kaldırılması duruma göre değişiklik göstermekte ve yaptırımı uygulayan komite bu açıdan açıkça yetkilendirilebilmektedir. Ancak genel olarak bir yaptırımın otomatik olarak kaldırılabilmesi üç durum vardır: kararın belirli bir süre için verilmesi, yaptırımın yenilenmemesi halinde kendiliğinden sona ereceğine karar verilmesi veya komitenin durumu inceleyip karar alması (Bonn, 2014: 5).

1.5.2.Avrupa Birliği

Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi (ABDİS) tarafından uygulanan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) kapsamında oluşturulan yaptırım politikası, AB ortak değerleri olan demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve uluslararası hukuk ilkelerini pekiştirmek ve desteklemek, BM Şartı’nda yer alan ilkeler ile uyumlu olarak barışı korumak, çatışmaları önlemek ve uluslararası güvenliği güçlendirmek amaçlarını gütmektedir (European Union Priorities, 2019-2024). AB’nin ortak dış politika ve güvenlik politikasının yürütülmesi amacıyla Yüksek Temsilci atanmaktadır.

AB’nin ekonomik yaptırım içeren kararları AB Konseyi kararı ile alınmaktadır. AB Komisyon ise, yaptırımların üye devletler tarafından uygulanmasının denetlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Başol, 2023: 117-118). AB’nin ekonomik yaptırımları, BM tarafından alınan yaptırım kararlarına dayalı AB yaptırımları ve AB’nin “özerk yaptırımlar” ından oluşmaktadır. Bu yaptırımlar AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamında karara bağlandıktan sonra, Konsey’in aldığı tüzük ya da yönerge olarak yürürlüğe girmektedir.

AB ortak dış politika ve güvenlik politikası çerçevesinde oluşturulan yaptırım kararları AB organları tarafından alınsa da bu kararların uygulanması üye devlet tarafından gerçekleştirilmekte ve bu devletlerin hukuk sistemlerinde sonuç doğurmaktadır (Başol, 2023: 105). Bu açıdan “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Çerçevesinde Kısıtlayıcı Önlemlerin (Yaptırımların) Uygulanması ve Değerlendirilmesine İlişkin Rehber” de gerçek ve tüzel kişilere yaptırım getiren Konsey kararlarının uygulanma usulleri ve yargısal denetimlerine dair hususlar belirtilmektedir (Başol, 2023: 123).

AB yaptırımları AB bölgesini, üye devletlerin vatandaşlarını, üye devletlerde kurulmuş tüzel kişileri veya diğer kuruluşları, üye devletlerin hava ve deniz taşıtlarını, kısmen veya tamamen AB’de gerçekleştirilen işleri kapsamaktadır (Başol, 2023: 130).

BM yaptırımlarının aksine, AB yaptırım kararları yargısal denetimine tabidirler. Gerçek veya tüzel kişileri doğrudan hedef alan AB yaptırım kararlarına ilişkin itiraz yolu açıktır (Başol, 2023: 123). BM’nin aldığı ve doğrudan bireyler üzerinde etki doğuran kararlara karşı etkin itiraz yollarının bulunmaması AB tarafından eleştirilmektedir (Giumelli, 2020: 116-135). Ayrıca ABD’den farklı olarak bu yaptırımlar sınır aşan yaptırım uygulamasını ve ikincil yaptırımları içermemektedir (Başol, 2023: 130).

AB’nin ekonomik yaptırımları mal varlığı dondurma, seyahat yasağı, silah ihracatı yasağı, çift kullanımlı ürün yasağı, ithalat ihracat kısıtlamaları yasaklanması, sermaye ve borçlanma ve kredi alanlarında engellemeleri içermektedir.

1.5.3. Amerika Birleşik Devletleri

11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra, ABD küresel yaptırım rejimi yeni bir döneme girmiştir (Goldman ve Lindblom, 2021:134). ABD en fazla yaptırım uygulayan ülkedir. ABD Hazine Bakanlığı’na bağlı Yabancı Varlıkların Kontrolü Ofisi (OFAC) altında 38 yaptırım programı bulunmaktadır. ABD’nin uluslararası bir krize ilk tepkisi yaptırım uygulamaktır (Jentleson, 2022: 75-76). ABD yaptırımları, hedefin dış veya iç politikasının belirli yönlerini değiştirmek, cezalandırmak, hedef

ülkeyi istikrarsızlaştırmak, çatışmayı sınırlamak veya yaptırımını uygulayan ülkenin iç kamuoyuna mesaj göndermek amaçlarını taşır (Doxey, 1996 54-57).

ABD yaptırımları sadece hedef devletler, kuruluşlar ve kişilere değil, aynı zamanda hedef ile iş ilişkisi içinde bulunan üçüncü ülkeler ve kişilere de yöneliktir. ABD, üçüncü tarafları hedef ülke veya kişi ile iş ilişkisi kurmaktan caydırmak için iki yöntem kullanır: ikincil yaptırımlara başvurmak ve yasalarını ve kurallarını sınır ötesi etkili olarak uygulamak (Zarate, 2013:9). ABD yaptırımları, dış yardımın kesilmesi, mal varlığı dondurma, ihracat ve ithalat yaptırımları, silah ambargoları ve diğer finansal yaptırımları kapsamaktadır.

ABD'nin, tek taraflı ekonomik yaptırımlarını yürüten OFAC'ın listelerine giren kişi, şirket ya da kurumlar, hedef ülkeyle ilintili olmaları veya terörizmin finansmanı, uyuşturucuyla mücadele gibi yaptırım programlarına aykırı davranışları nedeniyle tespit edilmektedirler. OFAC listelerine giren ve varlıkları dondurulan ya da el konulan kişilerle ilgili temel sorun alınan kararlara karşı etkin yargısal denetimin bulunmamasıdır.

1.5.3.1. Hukuki Kaynaklar

ABD yaptırım hukukunun ana kaynakları ilgili yasalar, Başkanlık Emirleri ve bunlara ilişkin alt düzenlemelerdir. Bunlardan yasalar Kongre tarafından, yürütme emirleri Başkan tarafından ve ilgili düzenlemeler Hazine Bakanlığı'na bağlı OFAC kurumu tarafından çıkarılır. ABD ekonomik yaptırım hukukunun en önemli üç yasası: Düşmanla Ticaret Yasası (TWEA), Uluslararası Acil Ekonomik Güçler Yasası (IEEPA) ve İhracat İdaresi Yasası'dır (EAA).

1.5.3.1.1. Düşmanla Ticaret Yasası (TWEA)

1917 tarihli TWEA, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesinden sonra kabul edilmiş ve Başkan'a, savaş veya diğer ulusal acil durumlar sırasında, hedef ülkeler ve bireylere mali ve ekonomik yaptırımlar da dahil olmak üzere ambargo uygulama yetkisi vermiştir (Alexander, 2009: 92-93). 1945 ve 1970 yılları arasında,

TWEA, ABD'nin Soğuk Savaş stratejisinin bir parçası olarak kritik bir yaptırım aracı haline gelmiştir (Fergusson vd., 2019: 4). Ancak, Kongre'nin IEEPA yasasını kabul etmesinden sonra, Başkan'ın TWEA altındaki yetkileri kısıtlanmış ve bu yetkilerin kullanılması savaş zamanları ile sınırlandırılmıştır.

1.5.3.1.2. Uluslararası Acil Ekonomik Güçler Yasası (IEEPA)

1976'de yürürlüğe giren IEEPA ile Başkan'ın TWEA kapsamındaki acil durum yetkileri savaş zamanlarıyla sınırlı hale getirilmiş, ancak Başkan'a, ulusal acil durum ilan ederek finansal işlem kontrolleri uygulayabilme yetkisi verilmiştir. Başkanın, barış zamanı ulusal acil durum ilan etmesi kararını desteklemek için gerekçeler bulması ve bu gerekçeleri Kongre'ye sunması gerekmektedir. IEEPA, Kongre'ye Başkanlık eylemleri üzerinde kontrol imkanı sağlamaktadır (Barnes, 2016: 201).

IEEPA, Başkan'a, yaptırım uygulanan ülke ve onun vatandaşları ile ilgili finansal işlemleri denetleme yetkisi vermektedir (Meagher, 2020: 1008). IEEPA günümüze kadar ABD Başkanları tarafından birçok yaptırım uygulamak için kullanılmıştır. Örneğin, çeşitli uluslararası işlemleri sınırlamak, yabancı uyrukluların ABD varlıklarına el koymak, ihracatı sınırlamak, Amerikan şirketlerine yapılan doğrudan yabancı yatırımları sınırlamak ve ABD' ye yapılan tüm ithalata tarife uygulamak vb. bunlar arasındadır (Meagher, 2020: 1008).

ABD ceza hukukunda IEEPA'da yer alan cezai hükümlerin yabancılara uygulanıp uygulanmayacağına dair bir hüküm bulunmamaktaydı. Ancak IEEPA'da yapılan bir değişiklik ile IEEPA kapsamında çıkarılan herhangi bir düzenleme veya yasağı ihlal eden, ihlal etmeye teşebbüs eden veya ihlal etmek için komplo kuran kişiler için yeni bir suç oluşturulmuştur (Alexander, 2009: 179). Buna göre, ABD'nin yaptırımlarını atlatmak için sahte işlemler yapan bir yabancı kişi, nerede bulunduğu veya hangi ülkenin vatandaşı olduğuna bakılmaksızın ABD yasalarına göre cezai sorumluluk altına girebilir.

1.5.3.1.3. İhracat Kontrol Yasası (EAA)

1979 tarihli İhracat Kontrol Yasası kapsamında ister teknoloji ister mal ihracatı olsun, ABD’den yapılan tüm ticari ihraç mallarının başka bir ülkeye ihracatı için bir lisans alma şartı gerekmektedir (Lowenfeld, 2008: 896). ABD ürünleri için lisans gerekliliği, ürünün türüne ve ülke gruplarına göre değişmektedir. Bazı ürünlerin ihracatı tüm ülkelerle sınırlandırılırken, çoğu ürün genel lisans kapsamında ihraç edilebilmektedir. Sanayi ve Güvenlik Bürosu (BIS), EAA kapsamındaki yetkileri yönetmekten sorumlu ABD kurumudur. BIS birçok çift kullanımlı mal, bileşen parçası, hizmet ve teknoloji için ek kontrol düzenlemeleri öngörmüştür.

ABD’nin ticaret yaptırımları uygulamaya karar verdiğinde, çoğunlukla ihracat kontrollerini uygulamaktadır. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, ABD’nin askeri teçhizat ve yüksek teknoloji alanındaki pazar gücü nedeniyle karşı tarafa daha fazla zarar verebilmesidir; ikincisi ise Amerikan iç hukuku ve uluslararası hukukla ilgilidir. İhracatı kısıtlamak, Kongre tarafından Başkan’a verilen yetkiler kapsamında oldukça kolaydır. EAA mekanizmaları aracılığıyla, IEEPA kapsamında kabul edilen Başkanlık emirleriyle, Başkan ihracatı hemen engelleyebilir. Başkanın ithalatı kısıtlama yetkisi de vardır, ancak ithalat tedbirleri uluslararası ticari yükümlülüklerle tutarsız olabilir (Hufbauer vd., 2007: 91-92).

İhracat kontrolleri idari yaptırımlar yoluyla uygulanır. ABD’den ihracat işlemi yapan bir kişi kontrolleri ihlal ederse, o kişi ihracat ayrıcalıklarının askıya alınması veya reddedilmesine tabi olacaktır. İhracat kontrollerinin ihlali durumunda hem para cezası hem de hapis cezası da uygulanabilir (Lowenfeld, 2008: 899). EAA esas olarak belirli mal, hizmet ve teknolojilerin ihracatına ilişkin kontrollere odaklanırken, TWEA ve IEEPA, ABD’li kişilerin ve kuruluşların tüm ticari ve finansal faaliyetlerini kısıtlamaya odaklanmaktadır. Bununla birlikte, bu yasaların yürütülmesi ile görevli BIS ve OFAC’ın yetkileri genellikle örtüşür. Çünkü ihracat lisanslarının genellikle hem BIS hem de OFAC tarafından onaylanması gerekir (Alexander, 2009: 106).

1.5.3.1.4. İran Yaptırımları Yasaları

ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımlar bağlamında dört önemli yasa mevcuttur: 2010 tarihli Kapsamlı İran Yaptırımı, Hesap Verebilirlik ve Elden Çıkarma Yasası, 2012 tarihli Mali Yılı Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası, 2012 tarihli İran Tehdidini Azaltma ve Suriye İnsan Hakları Yasası ve 2013 tarihli İran Özgürlük ve Yayılma Karşısı Yasası.

Kapsamlı İran Yaptırımı, Hesap Verebilirlik ve Elden Çıkarma Yasası (CISADA), İran ile işlem yapan yabancı finans kurumlarına karşı yeni yaptırımlar öngörmekte, yaptırım ihlallerine yönelik cezai müeyyideleri artırmakta ve İran ile, yaptırıma tabi, faaliyetlerde bulunan yabancı şirketlerin elindeki varlıkların elden çıkarılmasına ilişkin hükümler içermektedir (Schott, 2012: 190-191). CISADA yasının kabul edilme gerekçesi olarak, İran'ın nükleer faaliyetleri, konvansiyonel olmayan silahlar ve balistik füzeler geliştirmesi ve uluslararası terörizme destek vermesi gösterilmiştir. Yasa, bunların ABD'nin müttefiki İsrail'in ve ABD'nin dünyadaki diğer müttefiklerinin güvenliğine tehdit oluşturduğunu belirtmektedir.

CISADA'nın 104. Maddesi üçüncü ülke finans kuruluşlarına yönelik ikincil yaptırımları düzenlemektedir. Madde ile, Mali Eylem Görev Gücü'ne (FATF) İranlı şirketler ve finansal kurumları da dahil olmak üzere İran'ın ticari ilişkilerine özel dikkat göstermesi görevi verilmektedir. Bu açıdan İran'ın finans sektörünün kara para aklama ve terörün finansmanı açısından risk teşkil ettiği, bu nedenle İranlı finans kuruluşlarına muhabir bankacılık hizmeti verilirken ya da İran'da şube veya iştirak açarken bu riskin göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir.

Maddede ayrıca, İran Merkez Bankası ve yaptırıma tabi diğer İran bankaları kanalıyla yapılan, özellikle İran Hükümeti'nin kitle imha silahları edinme veya geliştirme çabalarını kolaylaştıracak nitelikte, ticari ilişkilerin yaptırımlara tabi olacağı ve yaptırımları ihlal eden yabancı finans kuruluşlarının ABD'de muhabir hesap veya aktarmalı muhabir hesap açamayacağı veya tutamayacağı ifade edilmiştir.

İran yaptırımlarıyla ilgili bir diğer yasa olan, Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası (NDAA)'nın 1245. Maddesi, yabancı bankaların İran Merkez Bankası ile işlem

yapmasını tamamen yasaklamaktadır. Bu madde kapsamında Başkan, İran Merkez Bankası ya da yaptırım uygulanan diğer herhangi bir İran finans kuruluşu ile bilerek önemli bir finansal işlem gerçekleştirdiği ya da kolaylaştırdığı tespit edilen yabancı bir finans kuruluşunun, ABD’de muhabir hesap ya da aktarmalı muhabir hesap açmasını ve açılan hesapları sürdürmesini yasaklayabilmektedir. Bu açıdan NDDA, İran petrolünün müşterilerini ve yabancı finans kuruluşlarını hedef almaktadır. Yabancı finans kuruluşları bu kapsamda İran’dan petrol alımlarının önemli ölçüde azaltmasında ABD ile iş birliği yapmazlarsa, ABD ile bağlantıları olmasa bile İran petrolünün satın alınmasına aracılık ettikleri için yaptırımlara maruz kalabileceklerdir (Schott, 2012: 191).

İran Tehdidini Azaltma ve Suriye İnsan Hakları Yasası (ITRSHRA) adı verilen bir diğer yasa, İran petrolünün taşınmasını ve sigortalanmasını hedef almış ve İran’da sansür uygulayan kişi ve kurumlara yaptırım uygulanmasına izin vermiştir. Bu yaptırımların dışında tutulması da ilgili ülkenin İran’dan petrol alımını azaltması şartına bağlanmıştır.

Son olarak İran Özgürlük ve Yayılma Karşısı Yasası (IFCA) kapsamında İran’ın petrol ve otomobil sektörleri ile ticaret yapan ya da bu sektörler için taşımacılık veya finansal hizmetler sağlayan firmaların yanı sıra değerli metal ticareti yapanlar da yaptırım kapsamına alınmıştır (Clawson, 2010).

1.5.3.2.Yaptırım Kurumları

ABD yaptırım sistemindeki en önemli devlet kurumları Kongre, Başkanlık, Hazine Bakanlığı ve onun bünyesinde bulunan OFAC ve BIS ile Ticaret Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı’dır.

ABD Anayasası uyarınca ekonomik yaptırımlar da dahil olmak üzere uluslararası ticareti düzenleme yetkisi Kongre’ye ait olup Kongre yaptırım uygulama yetkisini kabul ettiği yasal düzenlemelerle yürütme organının başı olan Başkan’a devretmiştir. Teorik olarak, Kongre bu yetkiyi yeni bir düzenleme ya da bir düzenlemede değişiklik yaparak istediği zaman Başkan’dan geri alabilir (Alexander,

2009: 96-97). Ancak Kongre'nin yetkiyi Başkan'a devretmediği, bireylere, kuruluşlara veya ülkelere doğrudan yaptırım uyguladığı örnekler de mevcuttur (Bechky, 2018: 5).

1.5.3.2.1. Başkan

ABD'nin ekonomik yaptırım sistemindeki en önemli aktörlerden biri Başkan'dır. Başkan çeşitli yasaların izin verdiği şekilde ulusal güvenlik ve dış politika gerekçeleriyle yaptırım uygulama konusunda geniş yetkiye sahiptir (Hufbauer vd., 2007:133). ABD Başkanı IEEPA kapsamında yeni bir yaptırım uygulamak istediğinde, önce "ulusal acil durum" ilan eder ve ardından yaptırımlara karar verir. Uygulamada, ulusal acil durum ilanı ve yaptırımların uygulanması başkanlık emri (yürütme emri) adı verilen resmi bir belge aracılığıyla eşzamanlı olarak gerçekleştirilir. Bunun dışında yukarıdaki bölümde belirtilen yasaların verdiği yetkilere göre de, ABD Başkanları başkanlık emirleri yoluyla yaptırımlara karar verebilmektedir. Örneğin, 13224 sayılı Başkanlık Emri ile yabancı bankaların teröristlerin varlıklarını dondurmada iş birliği yapmamaları durumunda ABD pazarına erişimi engellenmiştir.

Başkanlık emirleri yaptırımlara tabi olayları belirler, emirlerin yerine getirilmesi için alt görevlilere devredilecek yetkileri belirler ve "kişi", "ABD kişisi", "işlem", "bilerek" ve "finans kurumu" gibi kilit terimleri tanımlar. Bunların dışında emirlerin uygulanamayacağı koşullar, yaptırımlara getirilen istisnalar ve kişilere veya ülkelere yönelik akıllı yaptırımlar için kriterler de belirlenebilir. Başkanlık emirlerinin uygulanmasından Hazine Bakanlığı ve ona bağlı OFAC sorumludur.

1.5.3.2.2. Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi (OFAC)

OFAC görevini iki şekilde yerine getirir. Yasalara ve başkanlık emirlerine dayalı düzenlemeler çıkarır ve yaptırım listelerine (SDN listesi gibi) giren bireyleri ve firmaları belirleme ve ekleme sürecini yönetir (Goldman ve Lindblom, 2021:132). OFAC liste bazlı yaptırım programları ile kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı ile bağlantılı olduğu iddia edilen belirli kişi ve kurumları tanımlamaktadır (Newcomb, 2008 :469).

OFAC'ın en önemli görevlerinden biri, finansal kurumları ABD yaptırımlarına uygunluk açısından denetlemek ve araştırmaktır. Buna sadece ABD bankaları değil, ABD finansal sistemini kullanan yabancı bankalar da dahildir. OFAC bir ihlalin meydana geldiğini tespit ederse, uyarıcı bir mektup yayımlayabilir, idari cezalar verebilir veya konuyu cezai kovuşturma için yargıya havale edebilir (Carter ve Farha, 2013: 909).

OFAC yaptırımlara karşı lisanslar yoluyla istisnalar verme konusunda da geniş yetkiye sahiptir. Bu yetki OFAC'a yaptırımları ABD politikalarına en iyi şekilde hizmet edecek şekilde uyarılama esnekliği sağlar (Becky, 2018: 7). OFAC genel ve özel lisans olmak üzere iki tür lisans verme yetkisine sahiptir. Genel lisanslar OFAC'ın web sitesinde yayınlanır ve kapsayan herkesle işlem yapılmasına izin verir. OFAC tarafından verilen özel lisanslar ise muhatabı belirli bir işlemi gerçekleştirmesi için yetkilendirir. Örneğin, yaptırım listesindeki biriyle eşleşme nedeniyle para transferi dondurulan bir kişinin transfer engelinin kaldırılması için OFAC'a özel bir lisans başvurusu yapması gerekir.

OFAC'ın yayımladığı yaptırım listelerinden biri, hedef ülkeler adına hareket eden kişi ve kuruluşların yer aldığı, "Özel Olarak Belirlenmiş Vatandaşlar", SDN listesidir. SDN listesine yerleştirilen kişi ve kuruluşlar, Bakanlık tarafından dondurulmuş varlıklarının mülkiyetini elinde tutar ancak kural olarak bu mülkleri ve hakları elden çıkaramazlar (Newcomb, 2008: 469). SDN listesindeki yer alan bir kişinin sahipliğinde bulunan bir varlığın, doğrudan veya dolaylı olarak toplamda yüzde 50 veya daha fazlası sahip olan bir kişi, SDN olarak listelenmemiş olsa bile SDN olarak değerlendirilir.

SDN listesinde yer alan kişilere, üçüncü ülke vatandaşları tarafından "önemli" yardım veya destek sağlanması durumunda, bu üçüncü ülke vatandaşları da SDN listesine girebilir. Yabancı finans kuruluşlarının SDN listesinde yer alan kişilere finansal hizmetler sağlaması ve yaptırımları ihlal etmesi, bu kuruluşları OFAC tarafından muhabir hesap yaptırımlarına da maruz bırakabilir. OFAC'ın muhabir hesap yaptırımları uyguladığı yabancı finans kurumlarının listesi CAPTA (Muhabir Hesap veya Aktarmalı Muhabir Hesap Yaptırımları) Listesi'dir. CAPTA listesine

alınan yabancı finans kuruluşlarının muhabir hesap açmaları ya yasaklanır ya da mevcut muhabirlik ilişkileri sert koşullara tabi tutulur.

SDN listesine eklenme tehdidi, ABD bankalarına ve ABD dolarına olan uluslararası bağımlılık nedeniyle, birçok küresel finans kurumu ve şirketlerin ABD yaptırımlarına uymasını gerektirmektedir (Meagher, 2020: 1006). Her uluslararası banka, uyum programının bir parçası olarak, SDN listesinde olup olmadıklarını belirlemek için geliştirdiği veya satın aldığı programlar aracılığıyla müşterilerini taramaktadır. Yabancı bankalar, kendi ülkelerindeki yasalar uyarınca bunu yapmak zorunda olmasalar da, muhabir bankaları aracılığıyla ABD finansal sistemine erişimi sürdürmek için SDN listesinde yer alan kişiler ile iş ilişkisinden kaçınmaktadırlar.

SDN listesine yerleştirilen kişiler listeden çıkarılmak üzere OFAC'a başvurabilir (Goldman ve Lindblom, 2021:132). Bu kişiler, haksız yere listeye dahil edildiklerine inandıkları veya listelenmelerine yol açan koşulların ortadan kalktığına inandıkları takdirde başvuruda bulunabilirler. Başvurular OFAC tarafından değerlendirilir ve olumlu veya olumsuz bir yanıt verilir (31 C.F.R. 501.807). OFAC bu süreci, yaptırımların nihai amacının cezalandırmak değil, kişinin davranışında olumlu bir değişiklik meydana getirmek olduğu gerçeğine bağlamaktadır.

OFAC, 13662 sayılı başkanlık emrinde belirlenen Rus ekonomisinde faaliyet gösteren kişilere yaptırım uygulamak için Sektörel Yaptırımlar Listesi'ni (SSI) yayınlamıştır. Ancak SDN listesindekilerin aksine, bu listedekilerle yapılan işlemlere ilişkin genel bir yasak yoktur ve ABD'deki varlıklarının dondurulması da söz konusu değildir. ABD merkezli bireylerin/kuruluşların bu listedeki kuruluşlarla belirli sektörlerde (savunma, finans, enerji vb.) ilişki kurmasına kısıtlamalar getirilmektedir.

1.5.3.2.3.Ticaret ve Dışişleri Bakanlıkları

Ticaret Bakanlığının yaptırımlar açısından rolü, ihracat kontrol otoritesinden kaynaklanmaktadır. Ticaret Bakanlığı, ABD'den ihraç edilecek malların çoğu için ihracat kontrol politikaları geliştirme, izleme ve uygulama yetkisine sahiptir.

ABD malları söz konusu olduğunda Ticaret Bakanlığı, vatandaş olmayanlarla ilgili ülke dışı yargı yetkisine sahip olabilir. Buna göre, yurtdışındaki ABD misyonlarında görevli Ticaret Bakanlığı yetkilileri soruşturma yetkisi ile donatılmıştır ve gittikleri her yerde ABD mallarını takip edebilirler. “ABD malları” terimi, yüzde ondan fazlası ABD malı içeren ürünler olarak tanımlandığından, uluslararası ticarete konu birçok mal ABD malı kategorisine girmekte ve bu nedenle Ticaret Bakanlığı’nın yetkisi altında bulunmaktadır.

Dışışleri Bakanlığı’nın da yaptırımlarla ilgili üç ayrı görevi bulunmaktadır. Bunlar yaptırım tasarımı, yaptırım uygulaması ve yaptırım diplomasisidir. Dışışleri Bakanlığı, Hazine Bakanlığı ile birlikte çeşitli hedeflere yönelik yaptırım planlama çabalarının aktörlerinden biridir. Hatta bazı yaptırım programları Hazine Bakanlığı yerine Dışışleri Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Örneğin, İran Yaptırımlar Yasası kapsamındaki yaptırımlar, OFAC yerine öncelikle Dışışleri Bakanlığı tarafından yönetilmektedir (Bechky, 2018: 7).

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK YAPTIRIMLARIN ULUSLARARASI HUKUK KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Uluslararası Hukuk Kapsamında Tek Taraflı Yaptırımlar

İnsanlık tarihi boyunca devletler ve bir dereceye kadar tüm sistemleşmiş toplumlar, devletler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan (hukuki veya diğer) sorunlar için zorlayıcı yöntemlere başvurmuşlardır. Merkezi bir üst otoritenin olmadığı uluslararası hukukta bu tür yöntemlerin varlığı, sistemin doğasının bir gereği olarak görülebilir. Bu bağlamda, tek taraflı yaptırımlar uluslararası düzende devletler tarafından kullanılan bir yöntem olarak rol oynamaya devam etmektedir.

Devletlerin tek taraflı yaptırımları, uluslararası hukukun kaynaklarından biri olan teamüli hukuka dayanmaktadır. Bu açıdan, devletlerin hangi teamül hukuku kuralları çerçevesinde tek taraflı yaptırımlar uygulayabileceklerini incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda uluslararası hukukta tek taraflı yaptırımları misilleme, karşı tedbirler ve cezai yaptırımlar başlıkları altında inceleyebiliriz. Uluslararası hukuk kapsamında bunların yasal olup olmadığı her kategori için farklı ilke ve kurallara göre belirlenir.

2.1.1.Misilleme

Tek taraflı bir yaptırım türü olan misilleme, esasen herhangi bir uluslararası hukuk kuralına aykırı olmayan, ancak dostça olmayan ya da düşmanca sayılan eylemleri ifade eder. Açık bir ifadeyle misilleme, devletler arasında dostça olmayan ancak yasal olan eylemleri ifade eder (Ruys, 2017: 24).

Prensip olarak, bir devletin ülkesel yetkisi dahilindeki herhangi bir eylemi çeşitli bağlamlarda misilleme olarak kabul edilebilir. Devlet uygulamalarına bakıldığında çok çeşitli misilleme eylemleri bulunabilir. Devletin büyükelçisinin geri çağırılması veya bir büyükelçinin istenmeyen kişi ilan edilmesi yaygın uygulamalardır.

Buna ek olarak, protestolar, askeri yardımların kesilmesi, silah ambargoları, seyahat kısıtlamaları, sıkı pasaport kontrolleri, gümrük tarifelerindeki değişiklikler, ithalat ve ihracata getirilen kısıtlamalar ve limanların kapatılması gibi çok çeşitli uygulamalara da rastlanabilir. Elbette bu uygulamaların her bir özel durumda onu uygulayan devletin uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini ihlal etmemesi gerekir (Alexander, 2009: 58-59).

Misilleme eylemleri haklara karşı değil, mağdur tarafın çıkarlarına karşı yöneltilir. Misillemeye başvurmak için misilleme yapanın haklarının önceden ihlal edilmesi gerekmez ve kendisi hukuka uygun olan bir eylemin hukuka uygunluğu için başka koşullar veya nedenler aramak makul değildir. Ayrıca, bir misillemenin kendisine uygulanan devletin önceki eylemiyle aynı ölçüde ve aynı araçlarla gerçekleştirilmesi de gerekli değildir.

2.1.2.Karşı Tedbirler

Karşı tedbirler bugün, kuvvet kullanma eylemleri haricinde, tek taraflı yaptırım türleri arasında en net şekilde tanımlanmış yöntemdir (Noortmann, 2005). Karşı tedbirler “bir devletin bir ya da birden fazla uluslararası yükümlülüğe uymaması sonucunu doğuran önceki hukuka aykırı eylemine verilen herhangi bir yanıt ya da çare” olarak tanımlanmaktadır (Alexander, 2009: 60). Buna göre eğer bir devlet taraf olduğu bir antlaşmayı ya da uluslararası hukukun bir kuralını ihlal ederse, sorumluluğa dair uluslararası teamül hukukuna göre, söz konusu ihlalden zarar gören diğer devletin ekonomik yaptırımları da içerebilecek karşı tedbirlere başvurma hakkı vardır.

Karşı tedbirler için aranan koşullar Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 2001 tarihli Uluslararası Haksız Fiillerden Dolayı Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Maddelerde ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Karşı tedbirlerin uyması gereken en önemli koşul bunların orantılılık ilkesine uygun olmasıdır. Bu açıdan yaptırım uygulayan bir devletin aldığı karşı tedbirin, ihlalin ağırlığı ve söz konusu haklar dikkate alınarak, uğranılan zararla eşdeğer olması gerekir. Ayrıca karşı tedbirlerin kuvvet kullanma yasağı dahil jus cogens kurallara, insan haklarına ve insancıl hukuka aykırı olmaması gerekmektedir. Karşı tedbirler, hedef alınan devlet yükümlülüklerini

yerine getirir getirmez veya uyuşmazlık yetkili bir mahkemeye intikal ettirilirse sona erdirilir (Ruys, 2017: 34). Uluslararası mahkemeler ve hakemler ARSIWA'daki kurallara uluslararası teamül hukukunun bir yansıması olarak atıfta bulunmaktadır (Bogdanova, 2022: 80).

2.1.3.Cezai Yaptırımlar

Uluslararası hukukta uygulanan misilleme ve karşı tedbirlere ek olarak, cezalandırıcı yaptırımlar da uygulanabilmektedir (Alexander, 2009: 62-65). Bu durum bir jus cogens normun ihlali halinde söz konusu olur. Eğer bir devlet jus cogens bir kuralı ihlal ederse, herhangi bir başka devlet bu ihlali işleyene karşı yaptırımlara başvurabilir. Ancak, insan hakları ihlalleri gerekçesiyle yaptırım uygulamanın uluslararası hukukta tartışmalı olduğu ve belirli koşulları karşılamaları gerektiği de dikkate alınmalıdır (Bogdanova, 2022).

2.2. Yargı Yetkisi Kapsamında Tek Taraflı Yaptırımlar

Yargı yetkisi, bir devletin yasalarını kişilerin faaliyetlerine, ilişkilerine veya statülerine uygulanabilir kılma yetkisi olarak tanımlanır. Bu uygulama yasama, yürütme, yönetmelik veya bir mahkemenin kararıyla yapılabilir (Lowenfeld, 2008: 900; Shaw, 2003: 572). Bu açıdan uluslararası hukukta devletin yargı yetkisi genel olarak bir devletin yasal düzenlemeler yapma (prescriptive/legislative) ve bunları uygulama (enforcement jurisdiction) hakkını ifade eder. Bu hak, devletin egemenliğinin önemli bir yansımasıdır. Ancak, devletlerin egemenliğinin eşitliği ilkesi, söz konusu yargı yetkisinin sınırlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Bu açıdan bir devlet kendi egemenlik yetkisine dayanarak yargı yetkisini kullandığını iddia ederek başka bir devletin egemenliğini ihlal edemez. Devletlerin eşitliği ilkesine göre devletler başka devletlerin toprakları ve/veya vatandaşları üzerinde kanun yapma ve uygulama yetkisini kullanamazlar (Bradley, 2014: 705).

Egemenliğin eşitliği ilkesi açısından bakıldığında, ikincil yaptırım uygulayan bir devlet, kendi yasalarını sınırları dışında empoze ederek veya uygulamaya çalışarak, başka devletlerin iç işlerine müdahale etmektedir. Bu açıdan içişlerine karışma yasağı yargı yetkisinin kullanılmasında kısıtlayıcı bir rol oynamaktadır. Bu nedenle

kimilerine göre ikincil yaptırımlar, ulusal egemenliğe “makul olmayan”, “aşırı” ve “haksız” müdahale olarak değerlendirilmektedir (Fitzgerald, 1998: 91).

Bununla birlikte, bir devletin yargı yetkisini söz konusu şekilde kullanmasının uluslararası hukuka uygun olduğunun kabul edilebileceği haller de olabilir. Burada sorulması gereken soru, devletlerin kendi hukuk sistemleri ve mekanizmaları içinde tek taraflı olarak benimsedikleri yaptırımlara kimin uymak zorunda olduğu ve bu kuralların hangi yargı alanlarında geçerli olduğudur. Örneğin, ABD’nin SDN listesindeki bir kişiyle iş yapma yasağı sadece kendi vatandaşları için mi geçerlidir, yoksa diğer bireyler ve devletler için de geçerli midir? ABD’nin para ve hapis cezası öngören yaptırım yasaları sadece ABD vatandaşları için mi geçerlidir, yoksa yabancı uyruklular da bu hükümleri ihlal ettikleri için para ve hapis cezasına çarptırılabilirler mi? Yargı yetkisine ilişkin uluslararası teamüli hukuk kuralları bu tür sorulara cevap verse de konu tartışmalıdır (Ruys, 2015: 6). Zira bu çerçevede bir kişi, mal veya davranışı bir devlet kendi yetki alanı içinde görürken, diğer ülkeler veya uluslararası örgütler bunu uluslararası yetki hukukunun bir ihlali olarak değerlendirebilmektedir.

Günümüzde yargı yetkisinin temel dayanağının ülkesellik olduğu genel olarak kabul edilmektedir (Lowenfeld, 2008: 901; Ryngaert, 2015: 50). Ancak istisnai olarak, ulusal yasalara, uluslararası hukuk kapsamında tanınan sınır ötesi yargı yetkisi ilkelerinden biriyle gerekçelendirilmesi koşuluyla sınır ötesi uygulama verilebilir. Bu istisnalar kişilik ilkesi, koruma ilkesi veya evrensellik ilkesidir (Ryngaert, 2015: 101). Dolayısıyla tek taraflı ekonomik yaptırımlar da ülkesellik ilkesi, kişilik ilkesi, koruma ilkesi ve evrensellik ilkesinden birine dayanmalıdır. Prensip olarak, devletlerin bu ilkelerden birine dayanmayan düzenleme ve davranışları uluslararası hukuka aykırı olacaktır.

2.2.1.Ülkesellik İlkesi

Ülkesellik ilkesi, uluslararası hukuktaki en temel yargı yetkisi ilkesidir (Ryngaert, 2015: 49). Bir devletin kendi ülkesi içindeki davranışları ve kendi ülkesi dışında meydana gelen ancak kendi ülkesi üzerinde önemli bir etkisi olan veya olacak

olan davranışları düzenlemede menfaati ve yetkisi olduğu kabul edilir (Meyer, 2008: 937). İlk durum doğrudan ülkesel yargı yetkisi olarak adlandırılırken, ikincisi etkiler doktrini (etkilere dayalı yargı yetkisi) olarak adlandırılmaktadır. Ülkesel bağların nasıl tanımlandığına bağlı olarak, etkiler doktrini ülkesellik ilkesinden bağımsız ayrı bir yetki ilkesi olarak da değerlendirilebilir. Etki doktrininin evrensel yargı yetkisinin önünü açtığına ilişkin görüşler mevcuttur.

Yargı yetkisi tartışmalarına rağmen etki doktrini ABD tarafından yaygın kullanılmakta ve AB tarafından da kullanılmaya başlamıştır (Emmenegger, 2016: 648; Alexander, 2009: 74). ABD'nin ülkesellik ilkesi yaklaşımı, tamamen veya önemli bir kısmı kendi ülkesinde gerçekleşen davranışlar, kendi ülkesinde bulunan kişilerin statüsüne ilişkin menfaatler, kendi ülkesi dışında olup kendi ülkesinde önemli bir etkiye sahip olan veya sahip olması amaçlanan davranışlardan oluşmaktadır. ABD'nin söz konusu yaklaşımı ABD'nin etki doktrinini benimsediğini göstermektedir. Dolayısıyla ABD hukuku, yabancı bir davranış, ABD topraklarında önemli etkilere sahipse veya sahip olması amaçlanıyorsa ülkesel olarak değerlendirmektedir (Scott, 2014: 92).

ABD'nin ekonomik yaptırımlar alanında ülkesel yargı yetkisi ve etki doktrinini kullanması oldukça tartışmalıdır. Özellikle ABD'nin yaptırım uyguladığı kişilere hizmet sağlamak için ABD finans sistemini kullanan yabancı finansal kuruluşlara uyguladığı ekonomik yaptırımlar eleştirilmektedir.

2.2.2. Kişilik İlkesi

Devletlerin ülke dışı yargı yetkisini tanıdığı durumlardan biri olan ve uyruklu veya vatandaşlık ilkesi olarak da adlandırılan kişilik ülkesi vatandaşlıkla bağlı gerçek ve tüzel kişilerin, nerede bulunursa bulunsun, o ülkenin kanunlarına göre yönetileceğini ifade eder (Alexander, 2009: 75). Dolayısıyla, bu ilke uyarınca bir devlet, ülkesi dışında bulunsalar bile vatandaşları üzerinde yargı yetkisini kullanma hakkına sahiptir (Ryngaert, 2015:104). Gerçek kişilerin uyruğu vatandaşlığa göre belirlenirken, tüzel kişilerin uyruğu, kuruldukları veya merkezi iş yerlerinin bulunduğu

ülkeye göre belirlenir. Ancak, bir tüzel kişinin bağlı ortaklıkları ve iştirakleri, ana şirketin tabi olduğu hukuka bağlı değildir.

Genel olarak tüm devletler kişilik ilkesini tanımaktadır. Ancak ABD bu ilkeyi en yaygın şekilde uygulayan ülkedir. Ekonomik yaptırımların uygulanması bağlamında ABD, kişilik ilkesi açısından diğer ülkelerden farklılık göstermektedir. Örneğin tüzel kişiliklerin uyuşmasına ilişkin olarak ABD yatırım kuralları, özellikle İran gibi bazı yatırım rejimlerinde, bir ABD şirketinin ana şirketinin bağlı ortaklıklarının ve iştiraklerinin de ABD yaptırımlarına uymasını gerektirmektedir. ABD'nin, ABD dışında kurulmuş ancak ABD'li bir şirkete ait olan bu tür şirketler üzerinde yargı yetkisi kullanma uygulaması uluslararası hukuka aykırıdır (Emmenegger, 2016: 650).

2.2.3.Koruma İlkesi

Devletler, kendi topraklarından kaynaklanmasa bile, güvenliklerine veya temel hükümet işlevlerine bir tehdit oluşturan eylemlere karşı yargı yetkisini kullanabilir (Meyer, 2008: 938). Ülke hükümetini devirmeye çalışmak güvenliğe yönelik bir tehdit olarak değerlendirilebilir. Genel olarak bu ilkenin devletin hayati çıkarları tehdit edildiğinde uygulanabileceği belirtilmekte ve bu ilkenin genişleme potansiyelinin sınırlı olduğu düşünülmektedir.

Uluslararası hukukun devletlere, koruma ilkesi kapsamında hayati ekonomik çıkarlarını korumak için yabancı kuruluşlar üzerinde yargı yetkisi kullanma izni verdiği savunulmaktadır (Alexander 2009: 77). Ancak bu görüşe karşı ekonomik yaptırımların uygulanması için bu yargı yetkisi ilkesinin uygulanmasının tartışmalı olduğu da iddia edilmektedir (Emmenegger, 2016: 651). ABD birincil ve ikincil yaptırımlarından bazılarını bu ilkeye dayandırmaktadır.

Bu açıdan tartışma konusu olan şey ikincil yaptırımlar kapsamında koruma ilkesinin uygulanmasıdır. Bu durumda, yatırım uygulayan ülke yargı yetkisini yatırım uygulanan ülke ile ticari ilişkileri olan kişi ve kuruluşlara genişletmektedir. Burada önemli olan ikincil yaptırımların devletin kendi toprakları dışında gerçekleşen

ve devletle ilişkisinden makul ölçüde şüphe duyulan kişi veya olayları hedeflemesidir (Kerbrat, 2021: 184).

2.2.4. Evrensellik ilkesi

Bu ilke, devletlerin jus cogens olarak adlandırılan uluslararası hukukun emredici normlarını uygulama hakkına dayanmaktadır (Alexander, 2009: 78). Jus cogens suçlar arasında korsanlık, köle ticareti, uçaklara saldırı veya uçak kaçırma, soykırım, savaş suçları ve bazı terörizm eylemleri yer almaktadır (Meyer, 2008: 938). Bu suçlar söz konusu olduğunda, suç ile ilgili devlet arasında hiçbir bağlantı olmasa bile herhangi bir devlet yargı yetkisini kullanabilir. Bu suçlar için böyle bir yargı yetkisinin tanınmasının ardında, bu suçların ihlalinin dünyadaki tüm insanlar için bir tehdit oluşturduğu ve bu nedenle cezalandırılmaları ve önlenmelerinde herkesin menfaati olduğu inancı yatmaktadır (Emmenegger, 2016: 653).

Dolayısıyla, devletlerin bu ilkeye dayanarak bazı tek taraflı ekonomik yaptırımlar uygulamasının uluslararası hukuku ihlal etmediği değerlendirilmektedir.

2.3. Tek Taraflı Yaptırımların Yasallığı Tartışmaları

Devletlerin diğer egemen aktörlere karşı ekonomik yaptırım uygulama yetkisi konusunda soru işaretleri yaratan ve bu yaptırımların teamül hukuku çerçevesinde yasallığı konusundaki tartışmaları etkileyen bu yaptırımların kendilerine özgü özellikleridir.

2.3.1. Tek Taraflı Yaptırımlar ve Müdahale Yasağı

Uluslararası tek taraflı ekonomik yaptırımların yasallığını etkileyen konulardan biri egemen devletlerin iç veya dış işlerine müdahale yasağıdır (Henderson, 1986: 193). İç işlere müdahale etmeme yükümlülüğü, BM Şartı'nda yer alan temel ilkelerden biridir. Dolayısıyla uluslararası yaptırımlar iç işlere müdahale ve uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendirilmektedir. (Mohamad, 2015: 79; Khosravi, 2022: 2166).

Bazı ekonomik yaptırımlar müdahale etme kuralını ihlal edebilecek olsa da, tüm ekonomik yaptırımları iç veya dış işlere müdahale olarak sınıflandırmak mümkün değildir. Bu açıdan bir yaptırım meşru müdafaa, yasal bir misilleme veya önceden yapılan bir yanlışın düzeltilmesi amacıyla karşı tedbir kapsamında yapılıyorsa müdahale ilkesi ihlal edilmeyecektir (Henderson, 1986: 194). Bununla beraber yaptırım uygulayan devletin vatandaşı olmayanların davranışlarını düzenlemeye yönelik sınır ötesi nitelikte olan tek taraflı yaptırımlar ek sorular ortaya çıkarmaktadır. Tek taraflı sınır ötesi yaptırımların, yaptırım uygulayan devletin pazarına erişim kısıtlaması getirici nitelikte olanlarının, ekonomik olarak güçlü devletlerle bu ilişkilere bağımlı olanlar açısından zorlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Bu durum, tek taraflı sınır ötesi yaptırımların devletlerin egemen eşitliği perspektifinden sorunlar yarattığını ve bu sorunların müdahale etmeme ilkesi ışığında meşruiyete ilişkin sorulara da sirayet ettiğini gösterir (Schmidt, 2022:60). Bu iddialara karşı devletlerin birbirleriyle rekabet halinde olmalarının doğal olduğu ve sınır ötesi yaptırımlar uygulayan bir devletin diğerleri üzerinde etki kurmak için pazar gücünü kullanmaktan başka bir şey yapmadığı ve bu ekonomik rekabet veya zorlama biçiminin uluslararası ilişkilerin gerçekliğinin bir parçası olduğu iddia edilebilir.

Ancak, bazı hallerde tek taraflı yaptırım uygulayan devlet ile sınır ötesi mevzuattan etkilenen devletler veya düzenleyici aktörler arasındaki ilişkide hakların kötüye kullanıldığı ve müdahale etmeme ilkesinin ihlalinin olduğu varsayılabilir (Schmidt, 2022:56). Tek taraflı sınır ötesi yaptırımların hukuka uygunluğu, işlevsel olarak bağlı oldukları tek taraflı birincil yaptırımların hukuka uygunluğundan etkilenir. Birincil yaptırımlar, kendi kaderini tayin hakkı gibi uluslararası hukukun normlarının ciddi bir şekilde ihlaline yol açıyorsa, bağlantılı tek taraflı sınır ötesi yaptırımlar da, uygulanan baskının şiddetine bakılmaksızın, hakkın kötüye kullanılması anlamına gelebilir ve bir devletin ticaret yapıp yapmama özgürlüğüne dayanılarak haklı gösterilemez (Ronzitti, 2016: 6).

Küba'ya karşı uygulanan ve ülkenin ekonomik ve siyasi bağımsızlığını hedef alan kapsamlı ambargolar bu duruma örnek gösterilebilir. Söz konusu ambargoların karşı tedbir sınırlarını aştığı ve zorlayıcı nitelikte olduğu, müdahalede bulunmama ilkesinin yanı sıra kendi kaderini tayin etme ilkesine de saygısızlık ettiği ileri sürülmüştür (White ve Abass, 2018: 536).

2.3.2. Tek Taraflı Yaptırımların Geçerliliğini Etkileyen Diğer Hususlar

1927 yılında Uluslararası Daimi Adalet Divanı, Lotus davasında bir devletin ülke dışı kural koyucu yetkisinin kapsamını ele almış ve şu sonuca varmıştır: “Uluslararası hukuk devletlerin kanunlarının uygulanmasını ve mahkemelerinin yargı yetkisini kendi toprakları dışındaki kişilere, mallara ve eylemlere genişletemeyeceklerine dair genel bir yasak getirmekten uzak olarak, bu konuda onlara sadece belirli durumlarda yasaklayıcı kurallarla sınırlı geniş bir takdir yetkisi bırakmaktadır.” (International Court of Justice, S.S. Lotus France v. Turkey, 1927, 10, 19).

Lotus davasında, ilk olarak, bir devletin ülke dışı etkili kural koyma yetkisini kullanıp kullanamayacağının bir uluslararası hukuk meselesi olduğu kabul edilmiş; ikinci olarak, uluslararası hukukun, aksi açıkça belirtilmedikçe, bir devletin bu yetkisini kullanmasını genellikle yasaklamadığı kabul edilmiş ve üçüncü olarak, ülke dışı kural koyma veya yargı yetkisine, bir olayın söz konusu yargı yetkisini kullanan devlet ile yeterince ilgili olması halinde izin verilebileceğine karar verilmiştir (Mills, 2014: 187, 192, 193).

Dolayısıyla, tek taraflı yaptırımların yetki açısından geçerliliği değerlendirilirken, ülke dışı davranışların düzenlenmesine dair tek taraflı kural koyma yetkisinin geçerliliği ile bunların ihlali halinde yargı yetkisinin kullanılmasının geçerliliğinin birbirinden ayrı olarak belirlenip belirlenemeyeceği de dahil olmak üzere bir dizi faktörün dikkate alınması gerekmektedir (Schmidt, 2022: 67).

Uygulamada ülke dışı etkili tek taraflı yaptırımların geçerliliği söz konusu olduğunda farklı yaklaşımların benimsendiği görülmektedir. Örneğin, AB ilke olarak, AB üyesi devletlerin yetkisi altındaki gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetlerini düzenlemeye yönelik kısıtlayıcı tedbirler getiren üçüncü ülke mevzuatlarının ülke dışı etkili uygulanmasına karşıdır (Council Regulation (EC) No 2271/96 Protecting Against The Effects of the Extraterritorial Application of Legislation Adopted by a

Third Country, and Actions Based Thereon or Resulting Therefrom, 1996, L 309/ 1). Bu açıdan AB'nin, ABD'nin tek taraflı yaptırımlarına yanıtlarından biri, 1996 yılında yürürlüğü giren “Engelleme Yasası”dır. Engelleme Yasası, üçüncü bir ülke tarafından kabul edilen mevzuatın, ülke dışı etkili şekilde uygulanmasından kaynaklanan eylemlere karşı koruma sağlamak üzere tasarlanmış olup, bu tür yasama araçlarının uluslararası hukuku ihlal ettiğini kabul etmektedir (Council Regulation (EC) No 2271/96, 1996, L 309/ 1; Commission Delegated Regulation (EU) 2018/1100 amending the Annex to Council Regulation (EC) No 2271/96).

Doktrinde tek taraflı yaptırımların geçersizliğine ilişkin argümanlardan biri, BM Şartı'nda yalnızca BMGK yaptırımlarının düzenlenmiş olmasına karşı, tek taraflı yaptırımların düzenlenmemesidir. Bu açıdan devletler tarafından alınan tek taraflı yaptırım kararlarının uluslararası hukuka aykırı olduğu iddia edilmiştir (Mohamad, 2015: 73-74). Buna karşı BM Şartı'nın VII. Bölümü'nün, devletler tarafından tek taraflı yaptırımları yasaklayan özel bir hüküm içermediğine dikkat çekilmiştir (Alexander, 2009: 57). Yine doktrinde BM Şartı'nın 2(4). maddesindeki güç kullanma veya tehdit etme yasağının ekonomik yaptırımları da kapsadığı da ileri sürülmüştür (Khosravi, vd., 2022: 2165). Ancak, burada bahsedilen güç kavramının ekonomik yaptırımları içerip içermediği tartışmalıdır.

BM Şartı'nda ekonomik yaptırımlarla bağlantılı bir diğer konu, ihtilafların barışçıl yollarla çözülmesidir. Ekonomik yaptırımların barışçıl çözüm yollarından biri olarak görülmediği ileri sürülmektedir (Henderson, 1986: 181-182). Bu açıdan BM Genel Kurulu'nun tek taraflı ekonomik yaptırımların barışçıl çözüm ilkesine aykırı olduğuna dair kararlarına atıf yapılmakta ve bunların geçerli bir teamül kuralını oluşturdukları düşünülmektedir (Mohamad, 2015: 76; Khosravi, 2022: 2166). BM Genel Kurulu'nun yaptırımlara ilişkin kararlarının üye devletler için hukuken bağlayıcı olmasa da, uluslararası toplumun beklentilerini gösterme ve bir teamül uluslararası hukuk kuralının ortaya çıkışını işaret etme açısından önemlidir (Henderson, 1986: 190). Ancak bu kararların tek taraflı yaptırımlar için bir teamül kuralı yarattığını ileri sürmek tartışmalıdır.

Tek taraflı ekonomik yaptırımların geçerliliği bakımından sorun yaratan bir diğer konu ise devletler tarafından imzalanan bazı uluslararası anlaşmalardır. Bu

bağlamda, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) anlaşmaları önemlidir. DTÖ'nün en önemli belgelerinden biri Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) ve diğeri Genel Hizmet Ticareti Anlaşması'dır (GATS). GATT, BM Şartı gibi, üye devletler için bağlayıcıdır ve ekonomik yaptırımların geçerliliğiyle ilgili bazı kuralları içerir. Buna göre GATT, uluslararası ticaretteki kısıtlamaları kaldırmak ve uluslararası ticaret pazarlarına erişimi kolaylaştırmak için oluşturulan bir uluslararası antlaşmadır. Bu nedenle, tek taraflı ekonomik yaptırımlar, prensipte DTÖ'nün çok taraflı iş birliği ilkesi ve GATT'ın ayırım yapmama ve en çok kayırlan ulus muamelesi kuralıyla çelişir (Watson, 2021:189; Lowenfeld, 2002: 915). Ancak GATT kapsamında Savaş veya uluslararası ilişkilerdeki diğeri acil durumlarda, üye devletlerin ticareti kısıtlayabileceklerine ilişkin istisnalar bulunmaktadır. Bu kapsamda üye devletlere tek taraflı ekonomik yaptırımlar uygulama izni verilmesi halinde, bu istisnaların iyi niyetle uygulanması gerekmektedir (Watson, 2021:196). Örneğin, Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesinin ardından ABD'nin, Rusya'ya tek taraflı yaptırımlar uygulaması GATT kapsamında haklı gösterilebilir (Watson, 2012: 200).

Sonuç olarak tek taraflı ülke dışı etkili yaptırımların tamamen uluslararası hukuku ihlal ettiğini iddia etmek doğru olmayabilir (Lowenfeld, 2008: 925). Bu nedenle, tek taraflı yaptırımlar, mevcut bir antlaşma hükmünü veya teamül uluslararası bir hukuk kuralını ihlal etmedikleri sürece hukuken geçerli kabul edilebilir (Happold, 2016: 3). Bununla beraber tek taraflı yaptırımların, orantılılık ve ayırım gözetmeme gibi kural ve ilkeleri ihlal etmeleri riski nedeniyle (Alexander, 2009: 64), artık kapsamlı yaptırımlar yerine akıllı yaptırımlar tercih edilmektedir.

2.3.4. Tek Taraflı ve Çok Taraflı Yaptırımların Birlikte Değerlendirilmesi

BM Güvenlik Konseyi, sahip olduğu istisnai yetkiler sayesinde, yaptırım uyguladığı devletin dış ticaret politikasını yasal olarak sınırlandırabilir. Güvenlik Konseyi, bu yaptırımları uygulamak zorunda olan devletlerin ya da yaptırımların hedefi olan devletlerin egemenlik yetkilerini ihlal etmemektedir (United Nations Charter I, Article 2(7)).

Çok taraflı Güvenlik Konseyi yaptırımlarının uygulanması sınır ötesi unsurlar da sergileyebilir. Güvenlik Konseyi kararları, devletlerin vatandaşlarına nerede ikamet ettiklerine bakılmaksızın, belirli hizmet veya malları sağlamalarına yasaklar getirebilir; bu da devletlere sınır ötesi etkili iç mevzuat kabul etmelerini gerektirir (Gowlland Debbas, 2004: 33, 48).

Tek taraflı sınır ötesi yaptırımlar da aslında bir devletin, BM Güvenlik Konseyi'ni, tüm devletler tarafından uygulanması gereken merkezi yaptırımları kabul etmeye ikna edememesi ve diğer devletleri de kendi tek taraflı yaptırım politikasına gönüllü olarak katılmalarını sağlayamaması durumunda, benzer bir etki elde etmek amacıyla kullandığı bir araçtır.

2.4.Uluslararası Toplumun İkincil Yaptırımlara Tepkileri

Devletlerin belirli bir konuya yönelik genel tutumu, uluslararası teamül hukuku kurallarının belirlenmesinde ve yorumlanmasında önemlidir. Devletler uluslararası hukukun yalnızca uygulayıcısı değil aynı zamanda yapıcısı da olduğundan, onların davranışları veya başkalarının davranışlarına nasıl tepki verdikleri uluslararası hukukun belirlenmesinde önemlidir. Tepki yoksa ya da azsa hukuka uygunluk ihtimali fazladır; tepki düşmancaysa veya olumsuzsa hukuka aykırılık ihtimali fazladır (Ryngaert, 2008: 645-646). Bu nedenle uluslararası toplumun ikincil yaptırımlara yönelik tutumu, ikincil yaptırımların uluslararası hukukta kabul edilebilirliği açısından değerlendirilebilir.

Arap Birliği üyesi devletlerin Arap-İsrail Savaşları sırasında İsrail ile iş yapan üçüncü kişilere uyguladığı yaptırımlar ilk ikincil yaptırım örneklerindendir. 2 Aralık 1945'te İsrail'e boykot duyurulduğunda, Arap Birliği ülkeleri, kendi şirketlerinin yanı sıra İsrail ile iş yapan üçüncü ülke şirketlerinin de kara listeye alınacağını duyurmuştur (Lowenfeld, 2002: 355). Bu dönemde bu yaptırımlara en güçlü muhalefet ABD'den gelmiştir (Fitzgerald, 1998: 56). 1970'li ve 1980'li yıllarda ABD, kendi ülkelerinde yasal haklara sahip bireylerin bu yaptırımlara uymasını yasaklayan ve bu taleplere uyan şirketlere para cezası uygulayan boykot karşıtı yasa çıkarmıştır (Ryngaert, 2008: 641). ABD'nin bu tavrına rağmen yaptırımlarla ilgili sonraki benzer kararları ABD

kendisi almıştır. ABD'nin 1982 yılında yürürlüğe giren Sovyet telekomünikasyon düzenlemeleri ile Sovyetlerle telekomünikasyon ekipmanı ticareti yapan üçüncü ülkelerdeki şirketler kara listeye alınmıştır (Sossai, 2019: 62). Buna karşı Kanada, Meksika ve Birleşik Krallık gibi ülkeler, söz konusu kara liste düzenlemeleri ile getirilen ikincil yaptırımların sivil özgürlükleri ihlal ettiği gerekçesiyle bu tür yaptırım karşısı yasalar çıkarmıştır.

ABD'nin bir sonraki ikincil yaptırım yasası, Helms-Burton Yasası olarak da bilinen 1996 tarihli “Özgürlük ve Demokrasinin Birliği Yasası”dır (LIBERTAD). Kanun, Küba'daki Castro hükümetinin ulusal politikaları sonucunda kamulaştırılan şirketlere ve üçüncü taraf şirketlere yaptırımlar uygulamıştır. Bu şirketlerin çoğu Avrupalı olduğundan, AB üyeleri LIBERTAD yasasını uluslararası hukukun ve GATT ilkelerinin ihlali olarak kınamış ve yasanın kendileri için geçerli olmadığını beyan eden kararlar yayınlamıştır (Cleveland, 2002: 57). Ayrıca, DTÖ bünyesinde yapılan müzakereler sonucunda iki taraf arasında varılan anlaşmaya göre, AB'ye dokunulmazlık tanınmıştır (Brocza, 2019: 186). AB'nin yanı sıra Birleşik Krallık, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hollanda ve İsveç'te de Helms-Burton karşısı önlemler kabul edilmiştir (Clark, 1999: 87). Yasa 2019 yılında tekrar gündeme gelmiş ve Küba'daki mal varlıkları ile ilgili askıya alınan madde yürürlüğe girmiştir. AB yasaya karşı, tek taraflı yaptırımların sınır ötesinde uygulanmasının uluslararası hukuku ihlal ettiğini ve ekonomik egemenliği kısıtladığını öne sürmüştür (Borrell, 2021). ABD Dışişleri Bakanlığı da Helms-Burton Yasası aracılığıyla yapılan düzenlemenin uluslararası hukuka aykırı olacağına dikkat çekmiştir (Ryngaert, 2008: 645).

Amerika Devletleri Örgütü'ne (OAS) bağlı Inter-Amerikan Hukuk Komisyonu'nun kararı, Helms- Burton Yasası'nın uluslararası hukuka aykırı olduğu ve üçüncü ülkelerin vatandaşlarına yükümlülük yükleme hakkına sahip olunmadığı yönündedir (OAS, 1996). Helms-Burton Yasası ilgili olarak BM Genel Kurulu'nda da tüm devletler, BM Sözleşmesi ve uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak, “diğer Devletlerin egemenliğini, yargı yetkileri altındaki kuruluşların veya kişilerin meşru menfaatlerini ve ticaret özgürlüğünü etkileyen” bu türden yasa ve tedbirleri ilan etmekten ve uygulamaktan kaçınmaya çağırılmıştır (Schmidt, 2022:56).

BM Genel Kurulu açısından ikincil yaptırımlar, “uluslararası hukuka dayanmayan” ve “diğer ülkelerin egemenliğini tehdit eden” zorlayıcı tedbirler olarak değerlendirilmektedir. Çoğu Genel Kurul kararında ikincil yaptırımların uluslararası hukuka ve BM ilkelerine aykırı olduğu ifade edilmekte ve bu türden yaptırımların diğer ülkelerin egemenlik alanlarına zarar verdiği için kabul edilmemesi tavsiye edilmektedir (UN, RES/73/167, Human Rights and Unilateral Coercive Measures, 2018). Genel Kurul’a bağlı BM İnsan Hakları Konseyi de ikincil yaptırımların diğer ülkelerin egemenliklerine müdahale ve uluslararası hukuka aykırılık teşkil ettiği; üyelerin bu tür yaptırımları ve diğer ülkelere gelen ikincil yaptırımları kabul etmemeleri ve bunların olumsuz sonuçlarıyla mücadele etmek için idari ve hukuki tedbirleri almaları konusunda uyarıda bulunmuştur (UNHRC, RES/37/21, Human Rights and Unilateral Coercive Measures, 2018).

ABD’nin İran ile ilgili ikincil yaptırımları da, bu ülkeyle ticari ilişkisi olan devletler tarafından uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir (Drezner, 2000: 73). Ancak ABD, ikincil yaptırımları bir dış politika aracı olarak sıklıkla kullanan ülkelerden biri olmaya devam etmektedir.

2.5. Finansal Yaptırımların Taraflara Etkisi

Ekonomik yaptırımlar değerlendirilirken bunların taraflara olan etkilerini de incelemek gerekmektedir. Bu açıdan değerlendirme ilk olarak yaptırımları uygulayan ülke perspektifinden ve ardından hedef ülke perspektifinden yapılacaktır. Son olarak, yaptırımların etkisi ve sonuçları uluslararası sistem perspektifinden tartışılacaktır.

2.5.1. Yaptırım Uygulayan Devlet Açısından Yaptırımlar

Yaptırım uygulama kararı genellikle uygulayıcı devletin hedef devletle olan ilişkisine dayalı bakış açısından ortaya çıkar (Chan ve Drury, 2000:37-64). Yaptırım kararları alınmadan önce devlet genel dış politika amaç ve araçlarını belirler. Ülkenin yaptırım uygulama kararını etkileyen esas faktörler araç seçimi ile ilgilidir. Bu açıdan askeri güç kullanımındaki başarı olasılığı ve askeri çatışmalarda yaşanabilecek insani kaynak kaybı gibi hususlar dikkate alınarak, bunların yerine ekonomik bir araç olan

yaptırımların kullanılması tercih edilir (Drezner, 2000: 73-102). Başarısız olması muhtemel yaptırımların uygulanması da bir politika seçimi olabilir. Zira yaptırımlar başarısız olursa, halk daha sert önlemler alınacağından emin olacaktır. Böylelikle askeri güç kullanma seçeneği, önceki ekonomik yaptırım politikaları ile güçlendirilebilir.

Yaptırım kararını etkileyen ikinci faktör, yaptırımları uygulayan devletin dış politika kararlarına etki eden alanlarla ilgilidir. Yerel siyasi ortam, politikacıların eylem seçenekleri üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak baskı oluşturmaktadır. Karar vericilerin siyasi kaygıları olan politikacılar olması, yaptırım kararlarının alınmasında yaptırım motivasyonunu azaltmaktadır. Yaptırımların iç politika üzerindeki etkisi politikacıları yaptırımlara karşı daha duyarlı hale getirmiştir (Davis ve Engerman, 2003: 187-97). Politikacılar, güçlü bir siyasi tepkiye neden olmayan eylemlerde bulunma eğilimindedir. Ekonomik yaptırımlar genellikle iç muhalefetle ilişkilidir. Yaptırım tercihlerinde siyasetçilerin iç muhalefete tepkisi de dikkate alınmaktadır. Ancak yaptırımlar hem politikacıların siyasi kimlikleri, hem devletin uluslararası prestiji, hem de siyasi söylemi güçlendirmek için önemli bir araç haline gelmiştir (Yang vd., 2004: 23-62).

Yaptırım uygulayan ülke genellikle ekonomik ve askeri açıdan yaptırım uygulanan devletten daha güçlüdür. Bu asimetri, ekonomik yaptırım uygulama kararının hızlı ve zamanında alınmasını sağlamaktadır (Hufbauer vd., 2003: 305-328). Bu açıdan yaptırım uygulama kararını etkileyen bir diğer faktörde de taraflar arasındaki ilişkinin niteliğidir. Yaptırım uygulayan devlet ile hedef devlet arasındaki karşılıklı bağımlılığın derecesi önemlidir. Çünkü bağımlılık derecesi, yaptırım kararının başlatılmasında ve hedef ülkenin baskı sonucu kararını değiştirmesinde önemli rol oynamaktadır. Yaptırım uygulayan ülkenin ekonomik, politik ve kültürel nüfuzu yaptırıma tabi ülkeden daha yüksekse, arzu edilen sonuç elde edilebilir (Drury ve Li, 2006: 307-324).

Yaptırımların uygulayıcı ülkeler üzerindeki mali etkisine baktığımızda, yaptırımlar doğal olarak maliyetleri artırmaktadır. Yaptırımları uygulayan ülkenin üstlendiği ekonomik maliyetlerin yanı sıra, hedef ülkede iş yapan kurumları da maliyet üstlenmek zorunda kalabilmektedirler (Rodman, 1995:105-137).

2.5.2. Hedef Devlet Açısından Yaptırımlar

Yaptırım uygulayan devlet ile yaptırım uygulanan devlet arasındaki rekabet veya ittifakın gücü, yaptırım uygulanan devletin özellikleri ve taraflar arasındaki tehdit algısı yaptırım uygulamasında belirleyicidir. Taraflar arasındaki tehdit algısı açısından, askeri seçeneğin bir ülke üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, bu seçenek insani ve askeri kayıpların yanı sıra toprak kaybı tehdidini de beraberinde getirebilmektedir. Ancak ekonomik yaptırımların etkilerine bakıldığında, bunların askeri güç kullanımından kesin olarak ayrıldıkları görülmektedir (Baldwin vd., 1998: 189-198). Ekonomik yaptırımların hedef devletlere getirdiği kısıtlamalar çok geniş kapsamda olabilmektedir. İthalat kısıtlamaları, bazı stratejik malların yasaklanması, kotaların koyulması, ihtiyaç duyulan teknolojik malzemelerin kısıtlanmasını içeren birçok farklı başlık bulunmaktadır.

Yaptırımlar, yaptırım uygulayan devlet tarafından ödüllendirme/teşvik etme ve caydırma niyetiyle uygulanmaktadır. Hedef devlet ise bu yaptırımlara karşılık; direnmeyi, müzakere etmeyi veya uyum sağlamayı tercih edebilir. Bu tercihlerin kökeninde hedef devletin özellikleri belirleyici olmaktadır. Yaptırımların kapsamı, hedef alınan devletin ve çatışmanın özelliklerine göre belirlenir. Bu açıdan devletler nadiren hedef devlete bir bütün olarak kapsamlı yaptırımlar uygularlar. Bunun nedeni, kapsamlı yaptırımların amacının hedef alınan rejimi politikalarını değiştirmeye zorlamak olmasıdır. Ancak bu tür bir yaptırım kör bir araçtır, zira kapsamlı yaptırımlar hedef ülkenin nüfusu üzerinde sadece ekonomik olmayan olumsuz etkilere sahiptir. Kapsamlı yaptırımların en bilinen örneği ABD'nin Küba'ya yaklaşık 60 yıldır uyguladığı yaptırımlardır (Smeets, 2018: 2-19).

Hedef alınan ülkelerin özellikleri açısından bu ülkenin rejim tipi, yaptırım türünü ve etkinliğini açıklamak için kullanılmaktadır. Yaptırımların kapsamı, süresi ve siyasi sonuçları hedef devletin özelliklerine bağlıdır (Allen vd., 2005: 117-138). Yaptırımların hedef devletler üzerindeki yapısal etkisine ilişkin olarak çalışmalar, demokrasi seviyesi üzerindeki etkiyi, yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkiyi, ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkiyi ve terörizm üzerindeki etkiyi

incelemiştir. Örneğin, 1976-2012 yılları arasında ekonomik yaptırım uygulayan 160 ülkeye yönelik BM ve ABD yaptırımları niceliksel olarak analiz edilmiş ve ekonomik yaptırımların GSYİH büyümesi üzerinde önemli bir olumsuz etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. BM yaptırımlarının daha olumsuz bir etkiye sahip olduğu ve hedef alınan ülkelerde GSYH büyümesinde ortalama %2'den fazla bir azalma yarattığı gözlemlenmiştir.

Yaptırımların siyasi etkileri üzerine yapılan araştırmalarda, hedef alınan rejimlerin elitlerinin yaptırımlardan etkilenmediğini, buna karşı hedef alınan ülkelerdeki insan hakları durumunun kötüleştiği gösterilmiştir. Bunun nedeni, rejim elitlerinin yaptırımların mali yükünü takipçilerinin ya da haklarından mahrum bırakılmış grupların üzerine yıkabilmeleridir. Öte yandan, yaptırımların başarısızlığı açısından, otoriter rejimler yaptırımları muhalefeti bastırmak ve yönetimlerini sağlamlaştırmak için bir gerekçe olarak da kullanabilir (Wood, 2008: 489-513).

Bu açıdan akıllı veya hedefe yönelik yaptırımlar içermeyen geleneksel yaptırımlarda (Tostensen ve Bull, 2002: 373-403), bunların hedef devlette yaşayan insanlar üzerindeki maliyetlerine dikkat çekilmektedir. Yaptırımların insani maliyetleri, özellikle yüksek başarısızlık oranlarına sahip uygulamalar söz konusu olduğunda, hukuki sorunları gündeme getirmektedir. Yaptırımlar, hedef alınan ülkeler üzerindeki etkileri dikkate alınmadan uygulanırsa, ciddi insani sonuçlar ortaya çıkacaktır. Bu açıdan ABD'nin Irak'a yönelik yaptırımları özel bir durum olarak değerlendirilebilir. Yaptırımların insani maliyetlerine ilişkin hassasiyetler ve eleştiriler, Irak'a uygulanan yaptırımların sonucunda daha da artmıştır. Irak savaşında yaşanan 40.000 askeri ölüme ve 5.000 sivil ölüme kıyasla, ekonomik yaptırımlar yaklaşık 567.000 Iraklı bebeğin dolaylı yoldan ölümüne sebep olmuştur. Kapsamlı yaptırımların hukukiliği tartışılırken, Kızıl Haç ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi sivil toplum kuruluşları, “sivil kayıpların, siyasi kazanımlara karşı tartılmaması gerektiğini” savunmaktadır.

Yaptırımların hedef ülke için olası sonuçları göz önüne alındığında, hedef ülke yaptırım uygulanan alanda veya siyasi ortamda “yaptırım direnci” kazanabilecektir. Ülkelerin yaptırım uygulanan sektör veya alandaki ilerlemeleri buna bir örnektir. Hedef ülke yaptırımlar karşısında yapacağı siyasi ve ekonomik tercihleri ve iç

dinamikleri ile yaptırımların süresi uzadıkça yaptırımları kendi lehine çevirebilir. Bu bağlamda yaptırımların yerli araç üretimi (ör. yerli silah ve mühimmat sanayinin gelişmesi) ve kaynak kullanımı üzerinde teşvik edici bir etkisi olabilir (Brooks, 2002: 7-51).

2.5.3. Uluslararası Sistem Açısından Yaptırımlar

Devletler tarafından uygulanan yaptırımların uluslararası sisteme etkisi üç başlıkta sınıflandırılabilir. Birincisi, taraf devletler ve üçüncü tarafların eylemlerinin sonucu ve konumu ile ilgilidir. İkincisi, yaptırım rejimi bağlamında uluslararası örgütlerin ve uluslararası toplumun tutumu ile ilgilidir. Üçüncüsü, ekonomik ve siyasi olarak küresel yapıyla ilgilidir. Bütün başlıklar yaptırım süreçlerini taraflar ve aşamalar açısından etkilemektedir.

Taraf devletler ve üçüncü tarafların etkisi açısından uluslararası sistemde anlaşmazlığın tarafı olmayan devletler, müttefiklik ilişkisi gereği yaptırımlara taraf olabilirler. Çünkü üçüncü taraflar, politik ve ideolojik öncelik olmamasına rağmen, muhtemel başka anlaşmazlıklarda pazarlık unsuru olarak kullanmak adına yaptırımlara taraf olabilmektedirler. Üçüncü taraflar uluslararası toplumun tepkisini çekme ihtimalini düşünerek de hareket edebilmektedirler.

Ayrıca hedef devletin maruz kaldığı yaptırımlara ilişkin refleksi ülkenin sadece iç dinamikleri ile ilgili değildir. Hedef devletin maliyetlerini etkilemede uluslararası sistem de belirleyici olmaktadır. Bu açıdan üçüncü tarafların konumu, rolü ve yaptırım uygulamalarına dahil olmaları kritik öneme sahiptir. Bu ülkeler, yaptırımlarda boşluklar yaratabilir ve bu sayede yaptırımların etkinliğini kırabilir. ABD'nin elli yıl boyunca uyguladığı yaptırımlara yönelik araştırmalarda, üçüncü tarafların yaptırımları ihlal edebildiği ve bu ihlalin yaptırımların etkinliğini belirleyebildiği görülmüştür. Ayrıca “yaptırım avcıları” (sanction busters) olarak tanımlanan üçüncü tarafların yaptırımları ihlal etme isteklerini, büyük ölçüde elde etmeyi bekledikleri muhtemel ekonomik kazançlar belirlemektedir (Early, 2012: 549).

Yaptırım rejimlerine uluslararası örgütlerin ve uluslararası toplumun tutumu açısından bakıldığında, yaptırımlar uluslararası toplum açısından diğer seçeneklere göre daha makul görülmektedir. Uluslararası toplum özellikle kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi, insan haklarının korunması gibi uluslararası norm ihlallerine yönelik yaptırımlara ilgi göstermektedir. Ek olarak yaptırımlar, farklı dış politikaya sahip devletlere ortak bir dış politika tepkisi verme olanağı da sağlamaktadır (Lopez ve Cortright, 2000: 67-68).

Uluslararası örgütlerin uyguladığı çok taraflı yaptırımlardaki artış, tek kutuplu dünyada uluslararası örgütlerin işleyiş olarak güçlendiğini göstermektedir. Ancak normatif ve görece maliyeti düşük yaptırımlarda fikir birliği sağlamak kolay olsa da çok taraflı yaptırımların tarafları her zaman uyum içinde hareket edememektedir. Normatif gerekçeyle uygulanan yaptırımlar da her zaman çalışmamaktadır. Çünkü normatif yaptırımların gerekçeleri batı sistemine entegre olmamış ülkeler için “batının kültürel dayatması” gibi görülmektedir (Crawford ve Klotz, 1999: 274-275).

Uluslararası sistem açısından ekonomik küreselleşmenin yaptırım bağlamında olumlu/olumsuz etkileri olmaktadır. Örneğin ekonomik küreselleşme, yaptırıma maruz kalan hedef devlet için alternatif arz kaynağı sağlarken, aynı zamanda devletlerin dış ticarete bağılıklarını da artırmaktadır. Bu durum ülkelere dış müdahaleyi kolaylaştırmaktadır. Küreselleşmenin etkileri bakımından yaptırımlar, yaptırımın kullanılma sıklığını artırmıştır. Ancak aynı zamanda küreselleşme, çok kanallı etkileşim nedeniyle yaptırımların potansiyel etkinliğini zayıflatmıştır (Davis ve Engerman, 2003: 195-196). Yaptırımı uygulayan devletler, hem yaptırımların özellikleri nedeniyle hem de küresel ekonominin yapısı gereği, zorlama ve caydırıcılık sağlanması için uluslararası desteğe ihtiyaç duymaktadır (Bergeijk ve Marrewijk, 1995:75-86).

Yaptırımların ekonomik etkisi açısından uluslararası sistemde, yaptırımların artan oranda kullanılması, gizli maliyetler de oluşturmaktadır. Öncelikle yaptırımlara olan bağımlılığın artması, bizzat aracın etkinliğini zayıflatmaktadır. Uluslararası sistemin sürekli değişen ve dinamik olan yapısı ile yaptırımların fayda/maliyet hesabı da değişebilmektedir. Ayrıca yaptırımlar uluslararası ticaret sistemindeki genel dengeleri bozma etkisi gösterebilmekte ve uluslararası ticarete belirsizlikleri

artırabilmektedir (Bergeijk ve Marrewijk, 1995: 75-86). Bu açıdan yaptırımların uygulanması, dünya ticaretinin serbestleşmesini ve ekonomik sınırların kaldırılmasını amaç edinmiş Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile devletler arasındaki gerilimi artırmaktadır (Wallenstein, 2000: 9). Bu durum ABD ile DTÖ arasındaki süregelen ve günümüzde de artan anlaşmazlığı açıklamaktadır.

Yaptırımların siyasal etkisi açısından bakıldığında, yaptırımlar ülke içi aşırılıkları artırırken, uluslararası terörizmi de etkileyen başlıklardan biri olabilmektedir. Ekonomik yaptırımlar ile terörizmin yükselişi arasındaki ilişki incelendiğinde, yaptırımlar nedeniyle ekonomik yoksulluğun arttığı topluluklarda şiddet eğiliminin arttığı ve bunun terörizmi tetiklediği tespit edilmiştir (Choi ve Luo, 2013:217).

Uluslararası ekonomik yaptırımların özellikle finansal sistem üzerindeki etkisi ve riskleri bakımından, finansal kuruluşların yaptırımların hukuki niteliği ve meşruiyetini sorgulama fırsatı olmadan yaptırımlara uyması sorunlara sebep olmaktadır. Yaptırımlara aykırılık nedeniyle soruşturma ve cezalara maruz kalan finansal kuruluşlar açısından ekonomik yaptırımların hukuki niteliği en önemli tartışma konusudur. Ancak bu kuruluşların ekonomik yaptırımların hukuki niteliğini tespit etmek üzere başvurabilecekleri pek fazla merci bulunmamaktadır (Başol, 2023: 60-61).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK YAPTIRIMLARIN SINIR ÖTESİ UYGULANABİLİRLİĞİ

3.1. Sınır Ötesi Etkili Yaptırımlar Uygulanan Ülkeler

3.1.1. İran Yaptırımları

İran'a uygulanan ekonomik yaptırımlar rejimi ABD ve uluslararası toplum tarafından uygulanan en karmaşık yaptırımlar arasındadır.

İran Devrimi'nden sonra ABD ve özellikle Batı, Orta Doğu'da önemli bir müttefikini kaybetmiş ve bölgede Batının çıkarlarına aykırı politikalar izleyen bir rejimle karşı karşıya kalmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde yeni rejim, devrim ihracı politikasının yanı sıra İsrail karşıtlığı, terörizme destek, insan hakları ihlalleri ve nükleer silah edinme çabasına karşı mücadele edilmesi gereken düşmanlar arasına katılmıştır. İran'a karşı uygulanmaya başlanan yaptırımların hedef ve kapsamı devrimden bu yana zaman içinde değişmiştir.

1980'ler ve 1990'lardaki İran yaptırımları genellikle terörizme verdiği destek ve insan hakları ihlalleri nedeniyle uygulanmıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları ABD'nin İran'a yönelik baskı politikalarını arttırmıştır. 2002'de ABD merkezli İran Ulusal Direniş Konseyi'nin Başkanı Alireza Caferzade'nin Washington'da bir basın toplantısı düzenleyerek İran'ın iki gizli nükleer tesisini ifşa etmesiyle "nükleer İran meselesi" dünya kamuoyunun dikkatini çekmiş ve o günden itibaren yaptırımların hedefi İran'ın nükleer silah çalışmaları olmuştur.

ABD'nin İran'a yönelik ticari yaptırımları, 2006 yılında başta İran'ın petrol ticareti ve İran merkez bankası dahil olmak üzere, terörle bağlantılı kişi veya kuruluşlar ile bankacılık ve sigorta sektörlerini kapsayan yaptırımlara dönüşmüştür. Ayrıca ABD'nin İran'a uyguladığı tek taraflı yaptırımlar 2005 sonrasında, AB ve BM

Güvenlik Konseyi'nin de İran'a yaptırım uygulamaya başlamalarıyla çok taraflı bir hal almıştır. AB ve BM'nin yaptırım politikalarını oluşturmalarında da nükleer program tetikleyici olmuştur (Alipourvaghasslou, 2022:79). ABD, BM ve AB yaptırımlarının birleşmesi neticesinde İran bankaları SWIFT'ten çıkarılmıştır (Dizaji, 2021: 330).

ABD'nin İran'a uyguladığı geniş kapsamlı yaptırımlar 2015 yılında imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) ile değişmeye başlamıştır. İran'ın nükleer programına ilişkin olan bu anlaşma, İran ile BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ile AB arasında varılmıştır. Bu anlaşmada ABD ve BM Güvenlik Konseyi, ekonomik yaptırımların çoğundan muafiyet karşılığında, nükleer programının kısıtlanması yönünde İran'dan belli taahhütler almıştır. Yine bu kapsamda ABD'nin uyguladığı ikincil yaptırımlar hafifletilmiş ancak ABD-İran ticaretine yönelik birincil yaptırımların çoğu yürürlükte kalmıştır. KOEP'in uygulanması sırasında hafifletilen ikincil yaptırımlar arasında, İran'ın petrol ihracatını, İran'a benzin ve enerji sektörü ekipmanlarının satışını ve İran'ın enerji sektörüne yabancı yatırımı sınırlayan yaptırımlar ile İran riyalıyla ticaret de dahil olmak üzere finans sektörü yaptırımları ve İran'ın otomotiv sektörüne yönelik yaptırımlar yer almaktadır (Humud ve Clayton, 2022: 9-10). KOEP' in bir sonucu olarak, AB de İran'dan petrol ve gaz alımına yönelik yasağını kaldırmış ve İran bankaları SWIFT'e yeniden kabul edilmiştir. BMGK da üye devletlere İran ile ticaret kısıtlamaları getiren kararlarını iptal etmiştir.

Mayıs 2018'de Kapsamlı Ortak Eylem Planı'ndan (KOEP) tek taraflı olarak çekilmesinin ardından ABD, İran'a karşı ekonomik ve mali yaptırımlar uygulamaya koymuştur. ABD'nin 2018'de KOEP anlaşmasından çekilmesinin ardından uygulamaya koyduğu ikincil yaptırımlar ile yeni bir yaptırım statüsü oluşmuştur (İnat ve Duran, 2019: 56). Söz konusu yaptırımlar ABD vatandaşı olmayan kişi ve şirketlerin, İran ile ticaret yapmasını ve İran'a yatırım yapmasını yasaklayan sınır ötesi yaptırımlar içermektedir. Bu çerçevede İran ile ticareti destekleyen devletlerin ve uluslararası örgütlerin egemen dış politikalarına müdahale eden bu yaptırımlar, uluslararası hukuk açısından tartışma yaratmaktadır.

3.1.1.1. ABD'nin İran Yaptırım Rejimi

ABD'nin İran'a yönelik tek taraflı yaptırımları, bir yandan yaptırım uygulayan devlet olarak ABD'nin vatandaşı olan gerçek ve tüzel kişileri ile yaptırım uygulanan devlet olarak İran devletinin tüzel ve gerçek kişileri arasındaki davranışları düzenlediği ölçüde birincil yaptırım niteliği taşımaktadır. ABD'nin İran'a yönelik ticaret yasağı, genel olarak İran menşeli mal veya hizmetlerin ABD'ye ithalatını ve ABD menşeli mal, hizmet veya teknolojinin ABD'den veya ABD'li bir kişi tarafından İran'a ihracatını yasaklamaktadır (CISADA s103(b) (1), (2)). Yatırım yasağı ise ABD'li bir kişinin, İran'da ya da İran Hükümeti'nin sahip olduğu ya da kontrol ettiği kuruluşlara yapacağı her türlü yeni yatırımı yasaklamaktadır (Executive Order 12959 s1(e)).

Sınır ötesi yaptırımlar ise İran Yaptırımlar Yasası'nda (ISA) yer almaktadır. ISA, "bir kişi (yabancı bir kişi de olabilir)" nin, İran'ın petrol kaynaklarını geliştirme kabiliyetinin artırılmasına doğrudan ve önemli ölçüde katkıda bulunmasını; bu alanda 20 milyon dolar veya daha fazla miktarda bir yatırım yapmasını veya İran'ın rafine petrol ürünlerinin yerel üretiminin sürdürülmesini veya genişletilmesini doğrudan ve önemli ölçüde kolaylaştırabilecek mal, hizmet, teknoloji, bilgi veya destek sağlamasını engellemeyi ve bu davranışlara yönelik olumsuz sonuçlar ile caydırmayı amaçlamaktadır (ISA s 5(a) (1), (2)).

ISA kapsamında 12 tür yaptırımdan oluşan bir yaptırım menüsü bulunmaktadır. Mevcut yaptırımlar arasında listede yer alan hedef kişilere mal ve teknoloji transferi için lisans verilmesinin yasaklanması, ABD mali kurumları tarafından "miktarı 12 aylık bir süre içinde 10 milyon doları geçecek" kredilerin yasaklanması ve uluslararası kuruluşlar tarafından kredi sağlanmasına engel olunması yer almaktadır.

Ayrıca, İran Yaptırımları Yönetmeliği (Iranian Transactions and Sanctions Regulations) kapsamında, ABD vatandaşı bir kişinin sahipliğinde veya kontrolünde olan ABD dışında kurulmuş bir kuruluşun, doğrudan veya dolaylı olarak, İran Hükümeti veya İran Hükümeti'nin yargı yetkisine tabi herhangi bir kişi ile, bir ABD vatandaşı tarafından veya ABD'de yapılması yasak olacak herhangi bir işlem yapması yasaklanmıştır (ITSR s 560.215(a)).

Yönetmelik uyarınca yetkilendirilmedikçe, ABD’den ihraç edilen herhangi bir mal, teknoloji veya hizmetin, ABD vatandaşı olmayan bir kişi tarafından, doğrudan veya dolaylı olarak üçüncü bir ülkeden İran’a bilerek yeniden ihraç edilmesi yasaklanmıştır (ITSR s 560.205(a)(1)). Yönetmeliğe göre, herhangi bir emir, düzenleme veya yasağın ihlalinin kasten gerçekleştiren, kasten gerçekleştirmeye teşebbüs eden veya kasten gerçekleştirmek için komplo kuran veya ihlalin gerçekleştirilmesine yardım veya yataklık eden kişi, 1.000.000 dolardan fazla olmamak üzere, para cezasına veya gerçek kişi ise 20 yıldan fazla olmamak üzere hapis cezasına veya her ikisine birden çarptırılabilir (ITSR s 560.701(a)(2)).

ABD, 2020 tarihli 13902 sayılı Başkanlık Emri ile, yaptırım uygulanan İran bankalarıyla herhangi bir önemli finansal işlem gerçekleştiren veya kolaylaştıran yabancı finansal kuruluşlara yaptırım uygulanacağını belirtmiştir. Bu emir uyarınca, yabancı finansal kuruluşlar tarafından ABD’de bir muhabir hesabın açılması yasaklanabilir ve yabancı finansal kuruluşlar ile mevcut muhabirlik ilişkisi sonlandırılabilir (Executive Order 13902).

ABD’nin İran’a karşı uyguladığı tek taraflı yaptırımlarının bir kısmı, ABD vatandaşı olmayanların ve ABD vatandaşı olmayan şirketlerin, İran’la ticaret yapmasını ve İran’a yatırım yapmasını yasaklamakta olup, bu yaptırımlara uymayan yabancı tüzel ve gerçek kişileri çeşitli kısıtlamalara tabi tutmaktadır. Bu açıdan söz konusu kişilerin ABD pazarına erişimleri engellenmekte, ABD’de banka hesabı açmaları veya sürdürmeleri kısıtlanmakta ve para cezalarına maruz kalabilmektedirler. ABD’nin tüm dünya finansal piyasalarında etkin olması sebebiyle ABD’nin sınır ötesi etkili yaptırımları güçlü caydırıcı etkiler yaratmaktadır (Katzmann, 2021: 43, 44).

3.1.1.2. Avrupa Birliği’nin İran’a Yönelik Tek Taraflı ABD Yaptırımlarını Engelleme Düzenlemeleri

ABD’nin ikincil yaptırımlarının kendi ortak pazarını ne ölçüde olumsuz etkilediğini araştıran AB, bu yaptırımların uluslararası hukuka aykırı olduğunu değerlendirmiş ve AB’deki kişi ve kuruluşları bunlardan korumak için bir önlem olarak 7 Ağustos 2018’de yürürlüğe giren “Engelleme Yasası (Blocking Statute)”

olarak adlandırılan tüzüğü kabul etmiştir (Lohmann, 2019: 3). Ancak, ABD finansal sisteminin küresel boyutu ve birçok AB şirketinin de ABD’de faaliyet göstermesi nedeniyle, söz konusu düzenleme etkinliği konusunda soru işaretleri uyandırmıştır (Bogdanova, 2022: 92-93). Öte yandan, bu düzenleme, AB şirketleri için şu avantajları sağlamaktadır: ABD mahkemelerinin bu şirketlere karşı aldığı kararlar AB mahkemeleri tarafından tanınmayacaktır; ABD yaptırımlarına uyulması nedeniyle zarara uğrayan Avrupalı bireylere veya şirketlere tazminat talebinde bulunma yetkisi verilecektir.

SWIFT kurumunun 2018’de ABD yaptırımlarının riskinden kaçınmak için yaptırım uygulanan İran finansal kurumlarını sisteminden çıkarmasının üzerine, İran ve Avrupa şirketleri arasında ticareti mümkün kılacak SWIFT’e alternatif yeni bir sistem (Ticaret Değişimlerini Destekleme Aracı (INSTEX)) kurma çalışmalarına başlanmıştır (Batmanghelidj ve Geranmayeh, 2019). INSTEX’in başlangıç hedefi ilaç, tıbbi cihazlar ve tarım ürünleri gibi İran halkının en çok ihtiyaç duyduğu sektörler olup, uzun vadede sistemin İran ile ticaret yapmak isteyen üçüncü ülkelerdeki kuruluşları kapsayacağı vurgulanmıştır (Foreign & Commonwealth Office ve Hunt, 2019). Ancak Avrupa ülkeleri 7 Mart 2023’te İran’ın iş birliği eksikliğini gerekçe göstererek sistemi feshettiklerini duyurmuşlardır.

ABD ve AB ekonomilerinin karşılıklı bağımlılığı, AB ülkelerini İran ile ticareti kısıtlayan ikincil yaptırımlara karşı savunmasız hale getirmektedir. AB ülkeleri, ticari ve stratejik çıkarları üzerindeki ABD yaptırımlarının etkisini en aza indirecek önlemler almalarına rağmen, İran konusunda ABD’nin tutumunu önemli ölçüde değiştirememişlerdir (Geranmayeh ve Rapnouil, 2019: 2). İran rejiminin nükleer kapasitesini geliştirmeyi durdurmayı reddetmesi nedeniyle AB’nin İran politikası zamanla ABD’ye doğru kaymıştır (Stoll vd., 2020: 31).

3.1.2. Suriye Yaptırımları

Suriye’ye karşı yaptırımların uygulanması, devam eden çatışma ve devlet yönetiminin parçalı yapısı nedeniyle karmaşık ve çok yönlü bir konudur. BM ve AB gibi uluslararası kuruluşlar ve çeşitli hükümetler, Suriye rejiminin eylemlerini

engellemeyi amaçlayan yaptırımlar uygulamaktadır. Yaptırımlar, rejimin çatışmayı sürdürmek ve insan haklarını ihlal etmek için kullanılabileceği kaynaklara erişimini kısıtlamayı amaçlamaktadır(Hinnebusch, 2015). Ancak Suriye’ye yönelik yaptırımları ihlal edenleri cezalandırmayı amaçlayan hukuki çerçeve ülkede devam eden çatışmalardan büyük ölçüde etkilenmektedir.

Suriye rejimine baskı yapmak için hedef alınan kişilerin mal varlıklarının dondurulması, seyahat yasakları ve finansal işlemlere kısıtlama getirilmesi gibi yaptırımların etkinliği sınırlıdır (Goodarzi, 2013). Devam eden çatışma, yaygın yolsuzluk ve çeşitli silahlı grupların varlığı yaptırımların uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Suriye hükümeti ve özellikle rejime bağlı kişi ve kuruluşlar söz konusu yaptırımları sıklıkla atlatmakta veya bunlar üçüncü taraflarca görmezden gelinmektedir. Bu da mevzuat ile pratik uygulama arasında önemli bir boşluğa yol açmaktadır (Lund, 2018).

3.1.3. Kuzey Kore Yaptırımları

Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve Çin’in ekonomik dönüşümü ile izole olan Kuzey Kore, eş zamanlı bir tehdit algısının artmasına yanıt olarak nükleer faaliyetlerini artırmıştır. BM Şartı’nın VII. Bölümü uyarınca alınan 2006 tarihli Konsey kararında, Kuzey Kore’ye nükleer faaliyetlerini sonlandırması ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması’na (NPT) geri dönmesi emredilmiştir. Ayrıca üye devletlerden Kuzey Kore’ye doğrudan veya dolaylı olarak bu amaçla ürün tedariki, satışı veya transferini engellemeleri istenmiş olup, Kuzey Kore bayraklı gemilerin kiralanması, sigortalanması gibi faaliyetler de yasaklanmıştır (UN, Res/2321, 2016).

ABD 1950’lerden bu yana Kuzey Kore’ye ekonomik ambargo uygulamakta olup, bu kapsamda uygulanan ihracat kontrollerini ulusal güvenlik politikasına dayandırmaktadır. Ancak Kuzey Kore’nin NPT’den çekilmesi, nükleer silah sahibi olduğunu ilan etmesi ve ilk nükleer denemesini gerçekleştirmesinin ardından, ABD’nin Kuzey Kore’ye yönelik politikasının temel hedefi Kuzey Kore’nin nükleer silahlarının tamamen ortadan kaldırılmasıdır. ABD açısından bakıldığında, Kuzey Kore’nin nükleer silah edinmesi ve uzun menzilli füzeler geliştirmesi, test etmesi,

konuşlandırması ve ihraç etmesi, Kore Yarımadası'nda uzun vadeli ve kalıcı barışı baltalamaktadır (Perry, 1999). ABD'nin Kuzey Kore'ye yönelik 2017 yılında uygulanmaya başlanan ikincil yaptırımlarının aksine, BM tarafından uygulanan yaptırımların etkinliği son yıllarda Çin gibi ülkeler tarafından da daha sistematik bir şekilde uygulanmaya başlamasıyla önemli ölçüde artmıştır (Maduz, 2019). Ancak, yaptırımların uygulanmaya devam etmesine rağmen Kuzey Kore'nin nükleer faaliyetleri durdurulamamıştır. Bunun nedeni nükleer silahların devletlere yönelik saldırıları caydırmasıdır (Sagan ve Walts, 2002). Buna rağmen Kuzey Kore'nin politikalarında değişiklik yaratacağı varsayılarak, ABD ve BM Güvenlik Konseyi tarafından yaptırımlar arttırılmaya devam edilmektedir (Albert, 2019).

3.1.4. Küba Yaptırımları

ABD'nin Küba'ya yönelik ambargosu 14 Mart 1958 tarihinde Batista hükümeti döneminde başlamıştır. Başlangıçta sadece silah satışlarına uygulanan ambargo, daha sonra diğer ithalat kalemlerine ve 1962'de neredeyse tüm ticareti kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu tarihten itibaren başlayan ABD'nin Küba'ya yönelik yaptırımları 2021 itibariyle modern tarihin en uzun süreli yaptırımlarından biridir. Bununla beraber ABD'nin çok az sayıda müttefiki bu yaptırımları kabul etmiş durumdadır. ABD tarafı, mevcut Küba hükümetinin insan hakları ve özgürlüklerinde iyileştirmelere gitmediği sürece yaptırımların yürürlükte kalacağını belirtilmektedir.

ABD'nin Küba'ya yönelik yaptırımları aynı zamanda sınır ötesi yaptırımlar da içermektedir. ABD'nin Küba Demokrasi Yasası (1992), mal veya hizmet ticareti yapmak üzere Küba'da bir limana giren yabancı gemilerin, ABD'de herhangi bir yerde yükleme veya boşaltma yapmasını yasaklamaktadır (Cuban Democracy Act (CDA) s 6005(b)(1)). Ayrıca Küba'ya yönelik ekonomik yaptırımları düzenleyen Helms-Burton Yasası da, yabancıların Küba hükümeti tarafından el konulan özel mülklerin ticaretini yapmasını şu şekilde engellemektedir: “bilerek ve isteyerek el konulan mülkün satılması, devredilmesi, dağıtılması, yönetilmesi veya başka bir şekilde elden çıkarılması ya da el konulan mülkün satın alınması, kiralanması, kontrolünün elde edilmesi, başka bir şekilde elde edilmesi veya el konulan mülkü kullanarak veya başka bir şekilde ondan yararlanarak ticari bir faaliyette bulunulması veya mülk üzerinde hak

sahibi olan herhangi bir ABD vatandaşının izni olmaksızın, üçüncü bir kişi tarafından kaçakçılığa neden olunması veya bundan kazanç sağlanması ya da başka bir kişi aracılığıyla kaçakçılık yapılması” (Helms-Burton Act, s 4). Yasa, ayrıca, el konulan malların ticaretini yapan herhangi bir kişinin, bu mallar üzerinde hak sahibi olan herhangi bir ABD vatandaşına tazminat ödemekle yükümlü olacağını öngörmektedir (Helms–Burton Act, s 4).

Söz konusu yasalar çerçevesinde ABD toprakları dışına çıkartılan mal ve teknolojilerin, ABD menşei kuralına dayalı yargı yetkisine tabi oldukları iddiası tartışmalıdır. Benzer şekilde Küba yaptırımları çerçevesinde, Küba hükümetince kamulaştırılan ABD’li kişilerin mallarının yabancı kişiler tarafından yapılan ticaretinin, bunun ABD topraklarında önemli, doğrudan ve öngörülebilir bir etkiye sahip olup olduğu gerekçesiyle, yargı yetkisine tabi tutulması da şüpheli görünmektedir (Beaucillon, 2021: 120).

3.1.5. Rusya Yaptırımları

2014’te Rusya’nın Ukrayna’nın Kırım Bölgesi’ni işgal ve ardından tüm Ukrayna’yı işgal etmeye teşebbüs ederek, BM Şartı’nın 2. maddesinin 4. fıkrasında yer alan kuvvet kullanması yasağına aykırı davranması sebebiyle, 2022’den itibaren çok sayıda ülke tarafından Rusya’ya yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. BM Güvenlik Konseyi’nin 5 daimi üyesinden biri olan Rusya’nın veto hakkının mevcut olması sebebiyle, Konsey herhangi bir karar alamamış, ancak Uluslararası Adalet Divanı, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi kapsamında Rusya’nın askeri operasyonlarını derhal durdurması konusunda tedbir kararı vermiştir (International Court of Justice, Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation), 2022/11)

Konsey kararının olmaması sebebiyle Rusya’ya yaptırım uygulayan devletler, bu yaptırımları bir jus cogens olan kuvvet kullanma yasağının ihlali sebebiyle, Uluslararası Haksız Fiillerden Dolayı Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin 49. ve 54. maddelerinde yer alan doğrudan zarar görmeyen devletlerin alabileceği karşı tedbirler

alma hakkına dayandırmışlardır (Hayashi, 2019: 223, 232). Bu açıdan ABD ile AB'nin Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırım tedbirleri paralellik göstermektedir. 2014 yılında verilen ABD Başkanlık Emirleri ve AB Yaptırım Tüzükleri kapsamında, Rusya'nın finans, enerji ve savunma sektörlerini hedef alan ve bu sektörlerle finansman sağlanmasını engellemeye yönelik tek taraflı birincil yaptırımlar uygulanmaktadır.

Şubat 2022 sonrası ABD ve AB yaptırımları ticari ve finansal temelde daha geniş kapsamlı olan ve üçüncü ülkelere de etkili bir hal almıştır. Bunlar genel olarak (Donetsk, Luhansk, Zaporijya ve Herson gibi işgal bölgeleriyle ticaret yasağı da dahil) ithalat-ihracat yasaklarını, finansal erişim kısıtlamalarını, savunma, havacılık, teknoloji, imalat, inşaat, petrol, demir, çelik, metal, maden, kimya gibi çok sayıda sektörün finanse edilmesini, bu sektörler kapsamında yer alan çoğu ürünün (askeri amaçlı nihai kullanımı olan ürünler, kimyasal ve biyolojik silah aksamında ve üretiminde kullanılabilecek hammadde dahil ara mallar, petrol ürünlerinin rafine edilmesine ilişkin ürünler, yarı iletken sanayi malları, düşük teknoloji tüketim malları, uçak ve hava araçları, askeri mallar ve her türlü teçhizat ekipman silah ve taşıyıcı aksamlar, çift kullanımlı mallar, yüksek öncelikli hassas mallar, lüks mallar vb.) dış ticaretinin engellenmesini, Rus petrolüne tavan fiyat uygulanmasını, bazı Rus bankalarının SWIFT sistemine erişiminin kesilmesini ve finansal piyasalardaki işlemlerinin engellenmesini içermektedir. Yine bu kapsamda Rus savaş ekonomisinin finanse edilmesinin engellenmesi amacıyla, Rusya devlet başkanına yakın olan oligarkların mal varlıklarının dondurulması suretiyle Rusya'ya baskı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Rusya'ya yönelik söz konusu yaptırımlar arasında yer alan Rusya gemilerine limanların kapatılması, sivil havacılık operasyonları izinlerinin iptali, Rus vatandaşlarına getirilen belirli işlem yasakları, temel ihtiyaç maddeleri ile eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaratan tedbirlerin uluslararası hukuka aykırı olduğu tartışılmaktadır.

3.2. ABD' nin Sınır Ötesi Yaptırımlarının Meşruiyeti

ABD'nin sınır ötesi yaptırımlarının uluslararası hukuk çerçevesinde meşruiyeti iki açıdan değerlendirilebilir: tüzel kişiliklerin milliyeti ve ABD menşeli mallara uygulanan sınır ötesi ihracat kontrolleri.

3.2.1. Tüzel Kişiliklerin Milliyeti

ABD hukukunda bir şirketin milliyeti, kurulduğu yer veya ana iş merkezi dikkate alınarak belirlenir (Alexander, 2009: 82). Uluslararası hukuk açısından da bir şirketin milliyetinin ya kurulduğu devletin ya da ana iş merkezinin bulunduğu devletin milliyeti olduğu kabul edilmiştir. Buna karşı hissedarların milliyetinin şirketin milliyetini etkilemediğine hükmedilmiştir (Repa, 2015: 28). Bu yaklaşıma göre şirketin sahipleri ve şirketi kontrol eden veya yöneten kişilerin milliyeti önem arz etmemektedir. Şirketlerin yan kuruluşları ve iştirakleri için, geleneksel uygulamada onların ayrı hukuki varlıklar olduğu kabul edilmekte ve bu nedenle, bu şirketlerin bulundukları ülkenin hukukuna tabi oldukları öngörülmektedir.

ABD'nin yaptırım düzenlemeleri bu kurallara istisnalar getirmektedir. İran yaptırımları da dahil olmak üzere bazı yaptırım düzenlemelerinde yer alan istisnalardan birine göre, ABD merkezli uluslararası şirketlerin yabancı yan kuruluşları ve iştirakleri ABD kişileri olarak kabul edilmekte ve ABD yargı yetkisine tabi tutulmaktadır. Bu nedenle yabancı yan kuruluşların ve iştiraklerin yaptırım kurallarına uymaları gerekmektedir. (Lowenfeld, 2008: 902). Uluslararası hukuka göre, ABD toprakları dışında kurulmuş bu tür şirketler üzerindeki yargı yetkisi yasa dışıdır (Emmenegger, 2016: 650).

Yaptırımlardan etkilenen kişi ve kuruluşların sayısını artıran diğer bir konu da, %50 hissedarlık ve yönetim ve kontrol kriterleri doğrultusunda tüzel kişiliklere uygulanan birleşik etki kuralıdır (OFAC's 50 Percent Rule). Bu durum tipik olarak bir şirketteki sahiplik yapısı ve yönetim tarzında ortaya çıkmaktadır. Örneğin, %50 kuralına tabi olan X kişisi A şirketinde %50 hisseye sahiptir ve A şirketi de B şirketinde %50 hisseye sahiptir. Birleşik etki kuralına göre A ve B şirketleri söz konusu

hissedarlık durumuna bağılı olarak yaptırıma tabi kabul edilmektedir. Bunun nedeni X şirketinin dolaylı olarak B şirketinin %50 hissesine sahip olmasıdır.

Aynı şekilde A ve B Şirketlerinin her biri C Şirketindeki hisselerin %25'ine sahip olması durumunda, A ve B Şirketlerindeki toplam hisse %50 olduğu için C şirketi de yaptırımlara tabidir. Burada verilen örneklerden daha karmaşık olan başka kuralların da etkisiyle, yaptırımların uygulanmasının izlenmesi gibi konularda bir dizi teknik ve hukuki sorun ortaya çıkmaktadır. Son olarak belirtmek gerekir ki, AB yaptırımlarında da genel olarak %50 kuralı uygulanmaktadır (Council of the European Union, Update of the EU Best Practices for the effective implementation of restrictive measures, 2024, 11623/24).

Uluslararası hukuk açısından ABD'nin %50 kuralını meşru görmek mümkün görünmemektedir. Bunun nedeni uluslararası hukukta şirketlerin milliyetinin, paydaşlarının milliyetine göre değil, kurulduğu yere göre belirlenmesidir (Ruys ve Ryngaert, 2020: 18). ABD'nin bu uygulaması uluslararası hukukta yargı yetkisini belirlemede kullanılan kişilik ilkesinin sınırlarını aşmaktadır (Bogdanova, 2022: 92).

3.2.2. ABD Menşeli Malların İhracatına Yönelik Sınır Ötesi Kontroller

ABD yaptırımları çerçevesinde tartışmalı konulardan bir diğeri ABD menşeli mallara ilişkin uygulamadır. ABD'nin ihracat yaptırımlarına ilişkin EAR düzenlemesi kapsamında ABD menşeli malların yabancı bir ülkeden yaptırım uygulanmış ülkelere yeniden ihracatı yasaktır. Bu açıdan EAR'ın 734.4. Maddesi uyarınca, üçüncü bir ülkede üretilmiş olsa da, %10'dan fazla ABD menşeli mal içeren ürünlerin yaptırım uygulanmış ülkelere ve kişilere, BIS onayı olmadan satılması yasaktır. Bu uygulama diğer ülkeler tarafından sınır ötesi yetkinin yasa dışı bir şekilde kullanımı olarak değerlendirilmektedir (Alexander, 2009: 84). Diğer ülkelere göre, mallar satıldıktan sonra ABD yasalarına tabi olma durumu sona ermelidir (Ruys ve Ryngaert, 2020: 20). ABD'nin sınır ötesi etkili ihracat kontrolleri uluslararası hukuka aykırıdır.

ABD tarafı, ABD menşeli mallar üzerindeki sınır ötesi etkili ihracat kontrollerinin meşruiyetini, bu malları ve teknolojileri satın alan ülke ve bireyler tarafından imzalanan son kullanıcı sertifikalarına (veya ithalat izinlerine) dayandırmaktadır. Bu sertifikalar, ABD mallarını ve teknolojilerini satın alan kişilerin, bunları belirli kişilere ve ülkelere satmama taahhüdünü içerir. Eğer böyle bir sertifika imzalanmışsa, sözleşme ilkelerine göre ABD yargı yetkisini sorgulamak mümkün olamaz (Ruys ve Ryngaert, 2020: 20).

Ayrıca, bazı bireyler ve firmalar dolandırıcılık da yapabilir. Örneğin, ABD'den kendileri kullanacak gibi silah ve hassas teknoloji satın alıp, sonra bu ürünleri yaptırım uygulanan ülkeye satabilirler. Bu durumda, ilgili kişi bir yabancı ülkenin vatandaşı olsa bile, ABD yargı yetkisi devreye girer. ABD ihracat kontrol yasalarını aşmak için sahte ve dolandırıcı işlemler yapan bireyler ve şirketler, milliyetlerine bakılmaksızın ABD ceza yasalarına tabi kabul edilir. Bu durumda, suçun işlendiği yer dikkate alınmaz. Dolandırıcılık işleminin kısmen veya tamamen ABD topraklarında gerçekleşmiş olması gerekli değildir (Alexander, 2009: 83).

Ancak sorun, ABD'nin, üçüncü ülke vatandaşı kişi veya şirketi, ABD'den alınan mal ve teknolojiyi yaptırım uygulanan ülkeye satmama taahhüdü verilmemiş olsa bile, ya da dolandırıcılık söz konusu olmasa bile, yargı yetkisine tabi tutmasıdır.

3.3. ABD'nin Finansal Yaptırımlarının Sınır Ötesi Etkileri

Finansal yaptırımlar, ABD'nin en önemli ve etkili ekonomik yaptırım araçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Doların hem uluslararası ticarete hem de finansal işlemlerde yoğun kullanımı ve yabancı finansal kurumların ABD finansal sistemine erişim ihtiyacı, son zamanlarda ABD'yi finansal yaptırımlara yönlendirmiştir. OFAC tarafından söz konusu yaptırımları ihlal ettikleri gerekçesiyle yabancı bankalara astronomik cezalar uygulanmıştır. Yabancı bankalar üzerindeki cezalar ve taahhütler genellikle şu gerekçeyle haklı çıkarılmaktadır: ABD yaptırım rejimlerine tabi ülkelere ve kişilere dolar veya finansal hizmetler sağlamak ve bu amaçla belirli bilgileri gizleyerek veya yanlış beyanda bulunarak işlemler gerçekleştirmek.

Genel olarak finansal kuruluşlara iki tür yaptırım uygulandığı söylenebilir. Bunlardan biri, ikincil yaptırım kuralı olarak kabul edilen ve ihlali halinde ilgili finansal kuruluşlara muhabir bankacılık kısıtlaması getirilmesiyle sonuçlanacak normlardır. Diğerisi ise, ABD yaptırımlarına tabi kişilere finansal hizmetler sağlayan yabancı bankalara, bir şekilde bir ABD bankası veya ABD finansal sistemini kullandıkları gerekçesiyle uygulanan cezalardır. Bu ikinci yaptırım grubu, sınır ötesi etkili yaptırımlar kapsamındadır, zira üçüncü bir ülkedeki bir kuruluş ile hedef ülke arasındaki ekonomik işlemleri (ABD bağlantısının varlığı üzerinden) düzenlemeyi amaçlamaktadır. Ancak bunları ikincil yaptırım olarak değerlendiren görüşler de bulunmaktadır (Ruys ve Ryngaert, 2020: 7).

3.3.1. Muhabirlik İlişkilerine Yansıyan Etkileri

ABD yaptırım düzenlemelerinde yabancı finansal kurumların faaliyetlerini doğrudan düzenleyen veya onlara herhangi bir yükümlülük getiren hükümler bulunmamaktadır. İlk bakışta ABD, kendi vatandaşlarının faaliyetlerini düzenliyor görünmektedir. Ancak bir yabancı finansal kurum, SDN listesine alınmış bir kişiye finansal hizmet sunmaya devam ederse, ABD’de muhabir hesabı açılması yasaklanabilmekte veya mevcut muhabir hesaplarına kısıtlama getirebilmektedir (Meyer, 2008).

Dolayısıyla, muhabir bankacılık ilişkileri kapsamında, ikincil yaptırım hükümleri olmadan bile, ABD’nin terörle bağlantılı faaliyetler nedeniyle SDN listesine aldığı bir kişiye finansal hizmet sunan bir yabancı bankanın ABD’de bir muhabir banka hesabına sahip olması mümkün olmayacaktır. Ayrıca, ABD bankalarıyla üçüncü ülke bankaları arasında imzalanan muhabir bankacılık anlaşmaları, üçüncü ülke bankalarının ABD yaptırım listelerine uymasına ilişkin taahhüt içermektedir.

3.3.2. ABD Bağlantısının Tespiti Durumda Etkileri

Yabancı finansal kurumlar ve ABD ekonomik yaptırımları bağlamında önemli bir konu, ABD'nin bir ABD bağlantısı üzerinden ülkesellik ilkesi gereği yetki kullanması durumunda ortaya çıkar. Uluslararası hukuktaki makuliyet ilkesi gereği, bir devletin ülke dışı yargı yetkisi iddiasıyla bir düzenlemeye giderken, düzenlemeye konu olan davranışın ülkeyle yeterince bağlantılı olması gerekmektedir (Repa, 2015: 23). Ancak bu açıdan makuliyetin tanımı ve sınırları konusunda bir anlaşma yoktur (Zerk, 2010: 21-22). Bu nedenle, ABD gibi devletler kendi tanımlarını geliştirmekte ve buna göre uygulamaktadır.

Örneğin, ABD yaptırımları kapsamında SDN listesine alınmış bir kişinin, bir ABD bankasının Londra şubesine dolar yatırması ve ABD hükümetinin ilgili bankadan bu hesapları bloke etmesini istemesi durumunda hangi yerin hukukunun geçerli olacağı tartışmalıdır (Lowenfeld, 2008: 907-908). Yine Başkanlık emirlerinde yer alan yasaklanan faaliyetler ibaresi “bu emirde belirtilen yasaklardan herhangi birini ihlal etmeye yönelik herhangi bir işlem” olarak geçmekte olup, bu şekilde muğlak ifadeler hükümlerin geniş yorumlanmasına sebebiyet vermektedir. OFAC'ın yabancı bankalara karşı uyguladığı cezalarda, ABD bağlantısı kapsamına ABD para birimi, finans sektörü veya ABD bankası hesabı girebilmektedir.

ABD'nin muhabir bankacılık işlemleri bağlantısı üzerinden yabancı bankalar üzerinde yetki kullanması, uluslararası bankacılıktaki ödeme ve transfer sistemlerinin yapısıyla doğrudan ilgilidir. Bir yabancı banka dolar cinsinden bir işlem yapmak istediğinde, dolar cinsinden takas işleminin gerçekleşmesi için gereken mesajlarda belirli bilgilerin yer almalıdır: gönderici ve alıcının isimleri, para birimi türü, işlemin konusu, ödemenin nedeni vb. (Repa, 2015:15). OFAC tarafından cezalandırılan yabancı bankaların birçok işleminde bu bilgiler eksik veya yanlış verilmiştir. Finansal işlemle ilgili mesajlarda gönderici veya alıcı isimlerinin çıkarıldığı veya değiştirildiği, yaptırım uygulanan ülkeler lehine yapılan işlemlerde ülkelerin belirtilmediği ve şirket isimlerinin gizlendiği iddia edilmektedir.

Yine, bir işlemin tarafları ABD kişisi olmasa veya SWIFT mesajı üzerinden muhabir bir ABD bankası kullanılsa bile, ABD'nin yabancı bankaları

cezalandırabildiği görülmektedir (Şimşek, 2020: 2070). Bu gibi hallerde ABD işlemle bağlantısını, işlemin dolarla yapılmış olması üzerinden kurmaktadır. Başka bir ABD bağlantısı olmasa bile, bazı OFAC yaptırım rejimleri açısından, bu yeterli bir temel olarak görülmektedir.

Muhabir banka aracılığıyla yaptırım ihlalleri için ABD tarafından verilen en büyük ceza, Fransız bankası BNP Paribas’a verilmiştir. ABD’nin yetki kullanmasının dayanağı, OFAC açıklamasından açıkça anlaşılmaktadır. OFAC açıklamasındaki ifadelerden, ABD’nin yetki açısından ülkesellik ilkesi (ABD topraklarını kullanarak yaptırım uygulanan kişilere USD ödemeleri yapılması), etkiler doktrini (BNP Paribas’ın ABD muhabir bankasını yaptırımları ihlal etmeye teşvik etmesi), koruma ilkesi (BNP Paribas’ın işlemlerinin ABD’nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi) ve evrensellik ilkesine (uluslararası güvenliği tehdit etmesi) dayandığı görülmektedir (Emmenegger, 2016: 654-659; Şimşek, 2020: 2069). Reza Zarrab davasında Hakim Berman, bir ABD bankası aracılığıyla fon transferinin “ABD’den hizmet ihracı” olduğunu ve bunun ABD’nin yetkisini kullanması için yeterli bir ülkesel bağlantı sağladığını ifade etmiştir (Ruys ve Ryngaert, 2020: 21).

ABD’nin OFAC aracılığıyla yabancı finansal kurumlar üzerinde uyguladığı yetkinin uluslararası hukuka uygun olması için ülke dışı yargı ilkelerinden birinin bulunması gerekmektedir. Ayrıca, diğer devletlerdeki kişiler ve eylemler üzerinde ileri sürülen yurt dışı yargı yetkisi iddialarının makul de olması gerekir (Zerk, 2010: 20). Bu ilkeler bağlamında, ABD’nin yabancı finansal kurumlar üzerindeki yargı yetkisini muhabir hesaplar veya para birimi bağlantısı üzerinden kullanmasının meşruiyeti aşağıda tartışılmaktadır.

ABD’nin finansal sisteminin kullanıldığı gerekçesiyle yargı yetkisinin uygulanması iki nedene dayandırılabilir. Birincisi, ABD dolar ödemeleri için bir ABD muhabir bankasının kullanılmasıdır. Bu durum işlemin en azından bir kısmının ABD topraklarında gerçekleştiği anlamına gelir. Diğeri ise yabancı bankaların ödeme işleminin ABD finans sistemi üzerinden yapılması suretiyle, ABD muhabir bankasının istemeden ABD yasalarını ihlal etmesine neden olunmasıdır. Bu iki gerekçe de aslında ülkesellik ilkesine işaret etmektedir. Daha önce tartışıldığı gibi, bunlardan biri

subjektif toprak ilkesi, diğeri ise etkiler doktrini (objektif toprak ilkesi) (Emmenegger, 2016: 654-657).

Subjektif toprak ilkesi uyarınca, işlemin önemli bir kısmının ülke içinde gerçekleşmesi gerekir (Emmenegger, 2016: 655). Bu açıdan yabancı bankalara sağlanan muhabir bankacılık hizmeti nedeniyle takas işleminin ABD’de gerçekleştiği durumlarda, yani yabancı para biriminin ABD’deki bir bankada ABD dolarına çevrildiği durumlarda, işlemin önemli bir kısmının ABD’de gerçekleştiği söylenebilir. Bunun nedeni, bu durumda transferin ABD muhabir bankasının takas işlemi olmadan mümkün olamayacağıdır. Ancak ABD bankasının sadece otomatik bir bilgisayar işlemi gerçekleştirdiğini ileri süren görüşler de mevcuttur (Repa, 2015: 33).

Etkiler doktrini bakımından, bir devletin yargı yetkisini kullanabilmesi için yabancı işlem veya eylemin ilgili devletin topraklarında doğrudan, önemli ve öngörülebilir etkiler yaratması gerekir (Bogdanova, 2022: 111; Emmenegger, 2016: 657). Bu açıdan yabancı bankalar arasında yapılan bir ödeme işleminde, işlemler dolar cinsinden olduğu için, finansal işlemler ABD finans sistemi üzerinden gerçekleşmek zorundadır, bu da ABD topraklarıyla bir bağlantı olduğunu gösterir. Bununla beraber, yabancı bankaların Amerikan iç hukukunu ihlal etmelerinin doğrudan bir ihlal olmadığı ve bu ödemelerin gerçekleştirilmesinin ABD ödeme sisteminde ciddi etki yaratmadığı iddia edilmiştir (Emmenegger 2016: 657). Ayrıca, OFAC’ın işlemlerine ilişkin bir analiz, cezaya tabi bazı işlemlerin iki yabancı banka arasında eurodolar hesaplarıyla ve bir ABD bankasının dahil olmadığı şekilde gerçekleştiğini de göstermektedir (Repa, 2015: 32-35).

ABD’nin muhabir bankalar aracılığıyla yapılan işlemlerin ulusal güvenliğini tehdit ettiğini iddia etmesi, yargı yetkisinin koruma ilkesine dayandırıldığını göstermektedir (Emmenegger, 2016: 657). Küba yaptırım rejimi açısından, ABD’nin koruma ilkesi iddiasında bulunması mümkün görünmemektedir. Ancak Rusya’nın nükleer silah tehditi dikkate alındığında, bu ilkenin Rusya yaptırımları bağlamında uygulanabilirliğini göstermektedir. Bununla birlikte, koruma ilkesi kapsamında sınır ötesi etkili finansal yaptırımların meşruiyeti konusunda ulusal tehdit kavramının dar bir şekilde yorumlanması gerektiği kabul edilmektedir (Bogdanova, 2022: 111-112).

OFAC'ın yabancı finansal kuruluşlara karşı aldığı cezalarda dayanak olarak kullandığı uluslararası güvenlik gerekçesi, evrensellik ilkesinin uygulandığı anlamına gelir. Bu bağlamda evrensellik ilkesinin kullanımının sorunlu olduğu, çünkü ekonomik ilişkiler bağlamında tanınmadığı, ancak uygulanmasının kabul edilmesi durumunda bile aşılması gereken bazı engeller olduğu savunulmaktadır (Emmenegger, 2016: 658).

3.4. Yaptırımların Hukukiliği Hakkında Diğer Bazı Tartışılabilir Hususlar

Uluslararası hukukta yargı kararları bu hukukun nasıl yorumlanması ve uygulanması gerektiğini gösterir. Bu nedenle yaptırımlar konusunu mahkeme ve tahkim kararları üzerinden de incelemek gerekmektedir. İkincil yaptırımların uluslararası hukuka aykırı olduğunun tespit edildiği ilk dava, Haziran 1930 tarihli Portekiz Tahkim Anlaşması olmuştur. Cysne davası olarak bilinen olayda Almanya, bir Portekiz gemisinin yurt dışına mal taşımasına izin veren Büyük Britanya'ya yaptırım uygulamaktadır. Büyük Britanya, Almanya'nın Cysne adlı gemiye yönelik tedbirine, yaptırımların yalnızca sorumlu ülkeye yönelik olması gerektiğini, masum ülkenin vatandaşlarını etkilemeyeceğini ve bu kurallara aykırı yaptırımları engelleyecek tedbirlerin alınması gerektiğini söylemiştir (UN, Materials on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2012: 151).

Günümüzde de yaptırım listelerine alınan özel kişilerin kişilik haklarının zedelenmemesi gerektiği, bu kapsamda adil yargılanma hakkı, mülkiyet hakkı ve kişisel verilerin korunması gerektiği kabul edilmektedir. Bu alanlarda ortaya çıkan sorunların giderilmesi amacıyla BM İnsan Hakları Konseyi'ne gidilmesini sağlayacak şikayet mekanizması henüz işletilememektedir (Keskin, 2023: 161). Bununla beraber Güvenlik Konseyi tarafından bu amaçla kurulan bağlı Odak Noktası, kişi ve kuruluşlardan gelen listeden çıkarılma taleplerini incelemektedir. Ancak yetkili organ ilgili yaptırım komitesi olduğu için bu mekanizma da tam anlamıyla işlememektedir (Başol, 2023: 64).

Bu alanla ilgili önemli bir içtihat Kadı davası olarak bilinen ve Güvenlik Konseyi'nin yaptırım listesinde yer alan kişilerin insan haklarının ele alındığı davada

verilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin terörle bağlantısı sebebiyle listeye giren ve İsveç'te malvarlığı bulunan Kadı isminde bir Suudi Arabistan vatandaşının malvarlığı AB tarafından dondurulmuştur. Kadı, bu dondurma kararına esas olan AB tüzüğünün iptali için AB Adalet Divanında dava açmıştır. Davanın ilk aşamasında, BM Güvenlik Konseyi kararlarının hukuka uygunluk denetiminin Divan tarafından yapılamayacağı, bu kararların uluslararası hukukta bağlayıcı olduğu ve AB devletlerinin BM Şartı'na aykırı davranamayacakları sebepleriyle Kadı davası kabul edilmemiştir (European Commission, Case T-85/09 Yassin Abdullah Kadi, 2010 ECHR II-05177, paras 124, 151). Ancak Divan Genel Dairesi tarafından bu karar bozulmuş ve AB'nin kendi normlar hiyerarşisi olduğu ve AB hukukunun anayasal prensiplerine aykırı bir hüküm teşkil edilemeyeceği belirtilmiştir (Council of the European Union and Commission of the European Communities, Joined Cases C-402/05 and C-415/05, Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International, 2008, I-06351). Bir sonraki davada Kadı'ya savunma hakkı verilmeden hazırlanan listeyi yayınladığı tüzükle yürürlüğe koyan AB'nin savunma hakkına aykırı davrandığına kanaat getirilmiş ve tüzük iptal edilmiştir (Council of the European Union and European Commission, Joined Cases, C-584/10 P, C-593/10 P, Yassin Abdullah Kadi, 2013, para 135). Divanın emsal kararı üye devletlerin ulusal mahkemelerini bağlayacağından ve AB hukukunun üstünlüğü ilkesi kapsamında anayasallık denetimi sağlayacağından ekonomik yaptırımların hukuki denetimi bakımından AB'nin etkin koruma sistemi kurduğu düşünülebilir (Keskin, 2023: 163).

Amerika Hukuku'nda ise yasaklı listelerdeki kişiler ile ilgili davalarda sadece bloke edilen varlıklar ile ilgili yetkisel işlemlere ve usul hukukuna odaklanılmaktadır (Keskin, 2013: 163). Bunun yanı sıra listelerin yeterli delil elde edilmeksizin oluşturulması ve etkin yargısal itiraz yollarının olmayışı gibi sebeplerle ekonomik yaptırımların hukuksuzluğundan bahsedilebilir. Bununla beraber SDN listesindeki kişilerin yerel mahkemelere başvurabilecekleri ve burada yargısal haklarını kullanabilecekleri yönünde görüşler mevcuttur (Chacko, 2019: 157, 161). Ancak yaptırım listelerinin teknik anlamda önleyici bir güvenlik tedbiri olduğu varsayıldığından, tüm idari işlem ve eylemlerin yargısal denetimden geçmesi ilkesine tabi olması mümkün olmayabilecektir (Lopez, 2012: 141).

3.5. Son Dönem Sınır Ötesi Uygulanan Yaptırımlar ve Türkiye'ye Yansımaları

Sınırı ötesi nitelikte olup ABD yargı bölgesi dışında, ABD kişisi olarak tanımlanmayan kişilerin de uyması beklenen ikincil yaptırımların en dikkat çekici güncel örnekleri arasında, finansal sektörü hedef alan Rusya'ya yönelik ikincil yaptırımlardır. Rusya'yı ekonomik açıdan zor durumda bırakarak savaşı sürdürmesini imkansız hale getirme amacıyla, başta ABD ve AB olmak üzere çok sayıda ülke tarafından uygulanan yaptırımlarda, ABD'nin Rusya'ya ikincil yaptırım uygulamasıyla birlikte yeni bir döneme girilmiş ve üçüncü ülkelerdeki finansal kuruluşların hedef alınması sebebiyle Türkiye finansal sisteminde de bunların etkileri görülmeye başlanmıştır.

3.5.1. CAATSA Yasası'nın İkincil Yaptırımlar Kapsamında Değerlendirilmesi

ABD'nin Düşmanlarına Yaptırımlarla Karşı Koyma Yasası olarak bilinen CAATSA Yasası; İran, Rusya ve Kuzey Kore'ye, ABD tarafından uygulanan yaptırımları güçlendirici nitelikte olup, 2017 yılında ABD Temsilciler Meclisi ve Senatosu tarafından çıkartılmış ve Başkan Donald Trump tarafından onaylanmıştır. Söz konusu yasa da benzer ABD yasaları gibi sınır ötesi bir etkiye sahiptir. Bu açıdan yasanın kapsamı sadece bu üç ülkeye karşı uygulanacak yaptırımlarla sınırlı tutulmamış, söz konusu ülkelerle bağlantılı kişilerle ticaret yapan diğer ülkelerde yerleşik kişiler de kapsama alınmıştır. Yasa ile esas olarak, Rusya'nın petrol, doğalgaz, savunma, güvenlik ve finans sektörleri hedeflenmektedir.

CAATSA Yasası'nın 231. maddesinde, "Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri, Genel Kurmayı, Ana İstihbarat Ajansı veya Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Hizmetleri de dahil Rusya Federasyonu'nun savunma veya istihbarat birimlerinin bir parçası olan ve bunlar için veya adına faaliyet gösteren bir kişi ile bilerek önemli bir faaliyette bulunan bir kişi hakkında, 235'inci maddede tanımlanan yaptırımların beşi veya daha fazlası uygulanabilecektir" hükmüne yer verilmiştir

(CAATSA, Public Law 115–44, 2017). 235. maddede yer alan on iki adet yaptırıma ise aşağıda yer verilmiştir:

- ABD Eximbank tarafından, herhangi bir mal veya hizmetin ihraç edilmesi ile ilgili hiçbir işleme onay verilmemesi,
- İhracat lisanslarının reddedilmesi,
- ABD Finansal Kuruluşlarından kredi alınmasının engellenmesi,
- Uluslararası Finansal Kuruluşlardan kredi alınmasının engellenmesi,
- Yaptırım uygulanan kişi bir finans kurumu ise, piyasa yapıcı olarak atanmasının engellenmesi,
- İhale yasağı uygulanması,
- ABD yetki bölgesindeki döviz işlemlerinin yasaklanması,
- ABD yetki bölgesinde bankacılık işlemlerinin engellenmesi,
- Yaptırım uygulanan kişinin mal varlığına yönelik yaptırım uygulanması,
- Yaptırım uygulanan kişinin varlıklarına ve borçlanma araçlarına yatırım yapılmaması,
- Yaptırım uygulanan firmada ortaklığı veya yöneticiliği tespit edilen kişilerin ABD’den sınır dışı edilmesi,
- Kurumun en üst düzey yetkilisine yaptırım uygulanması.

Yasanın 226. Maddesi ile, Rusya’ya hali hazırda uygulanan yaptırımlar kapsamında belirlenmiş kişiler ile yabancı finansal kuruluşların, savunma ve enerji ile ilgili önemli işlemlere katılması veya önemli bir finansal işlem yapması durumunda, yabancı finansal kuruluşun ABD’de muhabir hesabı açması engellenebilecek, açık olan muhabir hesap kapatılabilecek ya da hesap açılması için zorlayıcı şartlar belirlenebilecektir. Bu açıdan yasa kapsamında uygulanan yaptırımlar finansal açıdan dolar cinsinden SWIFT işlemlerine aracılık eden ABD muhabir bankaları nezdinde risk oluşturmaktadır.

CAATSA yasası kapsamında ilk yaptırım, ABD yasaklı listelerinde yer alan Suhoy firmasından Su-35 savaş uçağı ve Rosoboronexport firmasından S-400 hava savunma sistemi satın alan Çin Savunma Bakanlığı’na bağlı Ekipman Geliştirme Birimi’ne uygulanmıştır. Söz konusu kuruluşu 2018 yılının Eylül ayında yukarıda detayları verilen 235. Maddede yer alan yaptırımlardan 5 tanesi uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu yaptırım kararı ile özetle ABD ile ilişkili olan kişilerin ve

ABD vatandaşlarının, Çin Merkezi Askeri Komisyonu ile ticareti yasaklanmış, kurumun ABD bankalarındaki mal varlığına el konmuş, kurumun en üst düzey yetkilisinin mal varlığına yönelik yaptırım uygulanmıştır.

14 Aralık 2020 tarihinde Türkiye Savunma Sanayii Başkanlığı'na, ABD tarafından S-400 hava savunma sistemlerinin alınması gerekçe gösterilerek uygulanan yaptırımlara aşağıda yer verilmiştir:

- SSB'ye mal ve teknoloji transferi için ihracat lisansı verilmesinin yasaklanması,
- ABD mali kurumları tarafından SSB'ye verilecek olan "miktarı 12 aylık bir süre içinde 10 milyon doları geçecek" kredilerin yasaklanması,
- SSB'ye ihracat konusunda ABD Eximbank desteğinin yasaklanması,
- Uluslararası kuruluşlar tarafından SSB'ye kredi sağlanmasına engel olunması,
- SSB Başkanı, Başkan Yardımcısı ve üst düzey yöneticilerine, ABD vize yasağı getirilmesi ve ABD'de bulunan mal varlıklarının dondurulması.

ABD tarafından çıkarılan ulusal bir yasa olan CAATSA ile üçüncü devletlerin egemenlik yetkisinde olan gerçek ve tüzel kişilerin davranışlarını yönetmeye ve cezalandırmaya yönelik ikincil yaptırımlar getirilmektedir. Bu bağlamda CAATSA kapsamındaki ikincil yaptırımlar, diğer devletlerin Rusya ile ticari ve finansal ilişkilerine müdahale etmektedir.

Devletlerin sınır ötesi etkili yetki kullanmalarının uluslararası hukukta kısmen kabul edilebilir bir istisnası olan etki doktrini açısından değerlendirildiğinde, söz konusu yasada, enerji, istihbarat ve güvenlik sektörlerinde Rusya ile ticaret yapmanın ABD'nin ulusal güvenliğine oluşturduğu tehdit net belirtilmemiştir. Bu yasa kapsamında Rusya'ya silah satan değil, Rusya'dan silah alan ülkelere yaptırım uygulanması da tartışmaya açıktır. CAATSA'nın bu hükümlerini meşru hale getiren BM Güvenlik Konseyi tarafından alınmış bağlayıcı bir yaptırım kararı da olmadığı için, bu yaptırımların uluslararası hukuka aykırı olduğu değerlendirilebilir.

3.5.2. 22 Aralık ABD Rusya İkincil Yaptırımları

ABD Hazine Bakanlığı tarafından 22.12.2023 tarihinde yabancı finansal kuruluşları doğrudan hedef alan ve ABD Hazine Bakanı'na yabancı finansal kuruluşlara yaptırım uygulama yetkisi veren Başkanlık Emri yayımlanmıştır (Executive Order 14114 of December 22, 2023, Taking Additional Steps With Respect to the Russian Federation's Harmful Activities and Executive Order 14024).

Başkanlık Emri uyarınca;

- Rusya'nın askeri-endüstriyel kapasitesiyle ilgili olarak belirlenen riskli sektörlerde (teknoloji, savunma ve ilişkili malzemeler, inşaat, havacılık, imalat) önemli nitelikte işlem gerçekleştirilmesi durumunda,
- Rusya yaptırımları kapsamında listeye alınmış kişilerle ya da bu kişiler adına doğrudan ya da dolaylı önemli düzeyde işlem gerçekleştirilmesi, bu kişiler için hesap tutulması durumunda,
- Rusya'nın askeri-endüstriyel kapasitesi ile ilgili olarak belirlenen kritik bir ürünün veya ürün sınıfının doğrudan veya dolaylı olarak Rusya'ya satışı, tedariki veya devri ile ilgili önemli bir işleme aracılık edildiğinin tespit edilmesi halinde,
- Rusya'nın savunma sektörüne yönelik ABD yaptırımlarının aşılmasına doğrudan ya da dolaylı, bilerek ya da bilmeden yardımcı olunması durumunda,

Finansal kuruluşlar için aşağıda yer alan yaptırımların uygulanması riski oluşacaktır:

- ABD'de muhabir hesap ve aktarmalı muhabir hesap açmalarına veya açık olan hesaplara ilişkin kısıtlamalar getirilir.
- Yabancı finansal kuruluşun ABD'de bulunan veya ABD kişinin kontrolünde/mülkiyetinde bulunan mal varlıklarına el konulur.

Başkanlık emri, Rusya'nın askeri ve endüstriyel kapasitesinin arttırılmasının önlenmesi, çifte kullanımlı mallar ve diğer kritik ürünlerin (yüksek öncelikli mallar) üçüncü ülkelerden Rusya'ya temin edilmesi faaliyetlerinin engellenmesi amacıyla çıkarılmıştır. Bu başkanlık emri Rusya'ya yönelik ikincil yaptırımlar kapsamına dahil

edilmiştir. Dolayısıyla, söz konusu emir çerçevesinde, Rusya'nın askeri-endüstriyel kapasitesine katkı sağlayacak ürünlerin doğrudan veya dolaylı olarak Rusya'ya satış, tedariği veya devrine ilişkin önemli düzeyde işlemleri gerçekleştiren, bu işlemleri kolaylaştıran ve emir kapsamındaki faaliyetler nedeniyle listeye alınmış kişilerin doğrudan ya da dolaylı biçimde tarafı olduğu işlemlere aracılık eden finansal kuruluşlara ABD tarafından yaptırım uygulanabilecektir. Bu açıdan yaptırım uygulanan işlemlerin ABD ile bağlantısının olmaması veya ABD para birimi dışında herhangi bir para birimi ile yapılması durumunda dahi yaptırım riski oluşacaktır.

Söz konusu emirde önemli düzeyde işlem (significant transaction) ve dolaylı işlem kavramları ön plana çıkmaktadır. Rusya yaptırım programı kapsamında bir işlemin önemli düzeyde işlem niteliği taşıyıp taşımadığı hususu, OFAC tarafından aşağıdaki faktörlerden bir ya da birkaçının değerlendirilmesi sonucunda belirlenmektedir.

- işlemlerin hacmi, sayısı ve sıklığı,
- işlemlerin niteliği,
- işlemlerin bir davranış biçiminin parçası olup olmadığı hususundaki farkındalık düzeyi (işlemlerin arkasındaki asıl amacın farkındalığı),
- işlemlerin SDN listesinde yer alan kişilerle bağlantısı,
- işlemlerin yaptırımlar kapsamında belirlenen amaçlara etkisi,
- işlemlerin aldatıcı uygulamalar içerip içermediği,
- OFAC tarafından uygun görülen diğer faktörler.

Başkanlık Emri uyarınca ABD sınırları dışındaki yabancı bankaların yukarıda belirtilen kriterleri taşıyan önemli nitelikte bir işlemi doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleştirmemeleri gerekmektedir. Yasaklı bir işlemin tespit edilmesi halinde, işleme aracılık eden yabancı bankanın ABD bankası ile muhabirlik ilişkisi yasaklanabilecek ve artık ABD doları işlemlerine aracılık edemeyecektir.

Bunların dışında ABD tarafından yaptırım uygulanan kişilerle (SDN), kuruluşlarla ya da sektörlerle bağlantılı iş yapan ya da yapılan işe doğrudan ya da dolaylı olarak aracılık eden kişiler ve/veya kurumlarla önemli düzeyde iş ilişkisi kurmak; ABD kişisi olarak tanımlanan ABD bankaları, ABD vatandaşları ya da ABD

yetki bölgesinde faaliyet gösteren kişilerin ABD yaptırımlarını delmesine sebep olmak; ABD'nin ikincil yaptırım uyguladığı kişilerle önemli düzeyde iş yapmak ve/veya ikincil yaptırım uygulanan sektörlerle bağlantılı önemli düzeyde işlem yapmak ve ABD yaptırımlarının etkisini azaltıcı faaliyetlerde bulunmak da ABD'nin ikincil yaptırımlarına tabi olma riskini içeren faaliyetler kapsamındadır.

3.5.3. Rusya Yaptırımlarının Türkiye'ye Etkileri Bakımından Riskler

Ülkemizin bulunduğu coğrafyada yaşanan savaşların ve devam eden gerilimlerin taraflarına, farklı ülke ve organizasyonların uyguladıkları ekonomik yaptırımların günden güne ülkemizde yerleşik kişileri ve özellikle finansal kurumları daha çok etkilediği gözlemlenmektedir. Her ne kadar uygulanan yaptırımların birçoğu tek taraflı yaptırım olsa da muhabir bankacılık ilişkileri kurulurken ya da yurt dışından kaynak sağlanırken imzalanan sözleşmelerde, yaptırımlara ilişkin maddelerin yer alması gibi nedenlerle tek taraflı olarak uygulanan bazı yaptırımlara uyulması zorunluluk teşkil etmektedir. Bu açıdan kapsamlı yaptırımlar uygulanan Rusya, İran ve Kuzey Kore gibi ülkelerle ilgili işlemler nedeniyle fonların bloke edilmesi riski göz önünde bulundurulduğunda, bunların ülkemizdeki finansal kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilmemesi gerekmektedir. Aynı şekilde SDN listesindeki kişiler veya bu kişiler adına ya da hesabına, doğrudan ya da dolaylı biçimde yapılan işlemlere aracılık edilmesi ya da bu kişiler ile önemli düzeyde işlem yapılması da riskli olacaktır. Ayrıca yaptırım uygulanan bir sektörle bağlantılı olmasına rağmen, bu bağlantının tespit edilememesi veya bir işlemin taraflarının yaptırım uygulanan bir kişiyle bağlantısının tespit edilememesi gibi durumlar da operasyonel risklerdendir.

Yüksek öncelikli hassas mallar olarak tanımlanan ve savunma sanayisinde kullanılan ürünlerin ve çift kullanımlı malların, Rusya gibi devletlere satışına, ihracatına ya da yeniden ihracatına getirilen tek taraflı ticari yaptırımlar da üçüncü ülke finans kuruluşları için risk oluşturmaktadır. Bu risk yaptırım uygulayan ülkeler tarafından satışına kısıt getirilen ürünlerin, başka ülkeler aracılığı ile hedef ülkeye satışının yapılması aşamasında ödemelere aracılık edilmesi ile başlar. Başka bir ifade ile yaptırımların etkisini azaltacak işlemlere aracılık edilmesi finansal kurumlar da

dahil farklı kurumlar için risklidir. Nitekim, ABD'nin Rusya'ya uyguladığı ihracat kontrollerini açıkça ihlal ederek, ABD menşeli malları Rusya'ya gönderdikleri, Rusya'nın askeri sanayisini, kimyasal ve biyolojik silah programlarını ve Rusya'nın silah üretimi için ihtiyaç duyduğu bileşenleri tedarik ettikleri gerekçesiyle ABD'nin çok sayıda Türk firmayı SDN listesine eklemesi bu durumun açık bir örneğidir.

Hukuki risklerin ortaya çıkmasını, AB yaptırımları kapsamında değerlendirirsek; AB tarafından ikincil yaptırım uygulanmadığı, dolayısıyla, AB vatandaşları ya da AB yetki bölgesinde yer alan kişilerin dışında üçüncü kişiler bakımından AB yaptırımlarına aykırı faaliyetlerin sonuçları ABD'deki kadar ağır olmamaktadır. Ancak finans sektörü açısından kredi veya muhabirlik hizmeti alınan bankaların çoğunun AB bankası olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Yaptırımlar açısından itibar riski; yaptırım uygulayan otoriteler ve/veya muhabir bankalar nezdinde, finansal kuruluşların yaptırımlara aykırı hareket etmesi, yaptırım uygulayan ülkedeki firmaların yaptırımların etrafından dolaşmak amacıyla Türkiye'de hesap açtıkları izleniminin oluşması, finansal kuruluşların yaptırıma tabi işlemleri kasten gizlemelerinin ortaya çıkması gibi durumlarda ortaya çıkabilecektir. Bu algı basın yayın organlarında yayınlanan haberler vasıtasıyla da oluşabilmektedir. İtibar riskinin oluşması durumunda muhabir banka hesaplarının kapanması, yeni muhabirlik ilişkisi kurulamaması, sendikasyon kredisi vb. yollarla kaynak sağlanamaması, tüm SWIFT işlemlerinin muhabir bankalar tarafından kapsamlı araştırılması nedeniyle yurt dışı ödemelerin zamanında lehtara ulaşmaması gibi tüm piyasayı etkileyen olumsuz sonuçlar ortaya çıkacaktır.

Rusya gibi devletlere uygulanan ikincil yaptırımlar, Türkiye'deki yatırımcıların uluslararası ticari ve ekonomik işlemlerini de doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Yaptırımlara karşı Rusya'nın da bazı temel emtia ve tarım ürünlerinin ihracatını yasaklaması tedarik zincirleri üzerinde bir kırılma yaratmaktadır. Bu açıdan Rusya'nın özellikle ara malı olan ihraç ürünlerine bağımlı olan yabancı şirketler için yaratabileceği dalgalanma etkisi de dikkate alınması gereken bir diğer konudur. Rusya bu tür ihracat/ithalat yasak ve kısıtlamalarını GATT Anlaşması'nın ulusal güvenlik istisnası kapsamındaki 21. maddeye dayandırmaktadır (Smeets, 2021: 283-285). Rusya'nın SWIFT sisteminden çıkartılma ihtimali düşünüldüğünde ise, bu durum

Türkiye’de bulunan yatırımcıların yurtdışı işlemlerinde gerçekleştirecekleri ödemelerin hızını ve güvenliğini etkileyebilecek bir faktör olacaktır.

Rusya ile olan yoğun ekonomik ilişkileri nedeniyle yaptırımlardan olumsuz etkilenen Türkiye’nin ekonomik yaptırımlara uyma konusunda G7 ve NATO üyelerinden daha farklı bir tutum izlemesi anlaşılabilir bir tutumdur. Ancak yukarıda belirtilen riskler açısından uzun vadede küresel ekonomide ortaya çıkacak bu değişime uyum sağlama gerekliliği de ortadadır.

SONUÇ

Bu çalışmada uluslararası ekonomik yaptırımların sınır ötesi uygulanabilirliği uluslararası hukuka uygunluk ve yaptırımların etkinliği kapsamında incelemiştir. Yapılan analizler ve değerlendirmeler ışığında, birkaç temel sonuç ve bulgu ortaya çıkmıştır.

Sınır ötesi yaptırımlarla bir devlet, iç hukukunun sınır ötesinde uygulanması yoluyla yabancı gerçek ve tüzel kişilere doğrudan yükümlülükler getirmekte, bu yolla diğer devletlerin politika tercihlerini kendi dış politika tercihleri doğrultusunda etkilemeyi de amaçlamaktadır.

BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen yaptırımlardan farklı olarak, tek taraflı sınır ötesi uygulanan yaptırımların meşruiyeti uluslararası hukukta tartışmalıdır. Uluslararası hukukta herhangi bir antlaşmada devletlerin yaptırımlara başvurmalarını engelleyen bir kural bulunmamaktadır. Bütün devletler için bağlayıcı genel bir kural olmadığı için tek taraflı yaptırımların sınır ötesi uygulamalarının hukuka uygun olup olmadığı konusu tartışmalıdır.

Devletler uluslararası hukukun bazı temel kurallarına ve ilkelerine uymak suretiyle tek taraflı yaptırım kararları almaktadırlar. Uluslararası hukukun temel ilkeleri kapsamında farklı yaklaşımlar bu yaptırımların uluslararası hukuka uygun olduğunu göstermektedir. Ancak bu tür yaptırımların kapsamı ve etkileri açısından yapılacak hukuki değerlendirmelerde insan hakları hukukunun bazı temel kurallarının dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

ABD'nin tek taraflı uyguladığı, sınır ötesinde etkileri olan yaptırımları uluslararası hukukta ülke dışı yetki kullanma hakkının suistimal edilmesi ve iç işlerine karışma yasağına aykırı olup olmadığı meselesi bakımından belirsizliğini korumaktadır. ABD'nin İran ve Rusya başta olmak üzere yaptırım rejimleriyle uyguladığı sınır ötesi etkileri olan yaptırımlarının, yaptırımlar hukukunu ihlal edip etmediğine uluslararası hukuk henüz kesin bir cevap verememektedir.

ABD'nin kendi finansal sistemi üzerinden gerçekleştirilen işlemler üzerindeki yetkisinin kullanımı, bazı durumlarda uluslararası hukuka uygunken, bazı durumlarda uluslararası hukukun yetki sınırlarını ihlal ettiği değerlendirilmektedir. Yabancı finansal kuruluşların ABD yaptırımlarına tabi işlemleri kasten gizledikleri veya ABD finansal kuruluşlarının yaptırımları delmesine sebep oldukları durumlarda ABD'nin yetki kullanımı yasal olarak kabul edilebilmektedir. Ancak ABD'nin yabancı bankalara uyguladığı yüksek cezalar ve yargı yetkisinin kullanımı yaptırımlarla ilgili hukuki tartışmalara konu olmaktadır.

Ukrayna-Rusya savaşında yaşanan gelişmeler, uluslararası hukukta özellikle ekonomik yaptırımlar bakımından yeni bir bakış açısı getirmektedir. Ekonomik yaptırımların çeşitlenmesi ile bazı yaptırımların geniş kitleleri daha çok etkilediği görülmektedir. Bu kapsamda sonuç odaklı olmak yerine doğrudan hukuka aykırı davranışın faillerine yönelik etkin ekonomik yaptırımlar uygulanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Son zamanlarda birçok Türk vatandaşının ve Türkiye'de yerleşik şirketin SDN listesine alınması, Rusya yaptırımlarının kapsamının genişlemeye devam etmesi, yaptırım uygulayan ülkelerin yaptırımların etkisini üçüncü ülkeler üzerinden etkisizleştirilmesinin önüne geçmek için yeni kararlar alması, Ülkemizin bulunduğu bölge ve ilişkileri itibarıyla yaptırımların atlatılmasına yönelik kullanılma potansiyelinin yüksek olması, ABD yaptırımlarının sınırı aşan nitelikte sonuçlar doğurması, Aralık 2023'te ABD tarafından yabancı finansal kuruluşları doğrudan hedef alan kararlar göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizdeki finansal kuruluşlar yaptırım riskine maruz kalmaktadır. Sınır ötesi yaptırımların etkinliği ve bu yaptırımların finansal sistem üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri dikkatle yönetilmesi gereken konular arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Serdar: **Ekonomik Yaptırımlar**, Vedat Kitapçılık, 2015.
- Acer, Yücel,
İbrahim
Kaya: **Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı – İngilizce Özetli**, 11. Baskı, Ankara, Seçkin Kitabevi, 2020.
- Aksar, Yusuf: **Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk**, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2017.
- Akkutay,
Berat Lale: “Birleşmiş Milletler Antlaşması Çerçevesinde Ekonomik Yaptırımların Hukuki Niteliği ve Yargısal Denetimi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.111, 2014, s. 411-446.
- Albert,
Eleanor: “The China–North Korea Relationship. Council on Foreign Relations”,
<https://www.cfr.org/background/china-north-korea-relationship>
- Alexander,
Kern: **Economic Sanctions: Law and Public Policy**, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2009.
- Alıpourvagh
slou,
Behnam: “Yaptırımların Tipolojisi ve Uluslararası Hukukta Tek Taraflı Yaptırımlar: İran Örneği”, **Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi**, C.II, S.1, 2022, s. 59-81.
- Alikhani,
Hossein: **Sanctioning Iran: Anatomy of Failed Policy**, London and New York, I.B. Tauris, 2000.

- Allen, Susan Hannah: "The Determinants of Economic Sanctions Success and Failure", **International Interactions**, C.XXXII, S.2, 2005, s.117–138.
- Asada, Mahasiko: **Economic Sanctions in International Law and Practice**, Abingdon, Routledge, 2020.
- Arend, Anthony C., Robert J.Beck.: **International Law and the Use of Force**, Routledge, 1993
- A. Meyer, Jeffrey: "Second Thoughts on Secondary Sanctions", **University of Pennsylvania Journal of International Law**, C.XXX, S.3, 2009.
- Baldwin, David A., Robert A.Pape: "Evaluating Economic", **International Security**, C.XXIII, S.2, 1998, s.189–198.
- Barnes, Rachel: "United States Sanctions: Delisting Applications, Judicial Review and Secret Evidence", **Economic Sanctions and International Law**, 2016, s. 197.
- Başol, Onur: **Avrupa Birliği Ekonomik Yaptırımlar Hukuku**, İstanbul, Yetkin Yayınları, 2023.
- Batmangheli dj Esfandiyar, Ellie Geranmayeh: "Trading with Iran via the Special Purpose Vehicle: How it can work?", https://ecfr.eu/article/commentary_trading_with_iran_special_purpose_vehicle_how_it_can_work/

- Beaucillo, Charlotte: "An Introduction to Unilateral and Extraterritorial Sanctions: Definitions, State of Practice and Contemporary Challenges", **Research Handbook on Unilateral and Extraterritorial Sanctions**, Ed. by Charlotte Beaucillon, Edward Elgar Publishing, s. 1-17.
- Bechky, Perry S.: "Sanctions and the Blurred Boundaries of International Economic Law", **Mo. L. Rev.**, C. LXXXIII, S.1. s. 1-38.
- Bogdanova Irina: **Unilateral Sanctions in International Law and the Enforcement of Human Rights: The Impact of the Principle of Common Concern of Humankind**, Boston, Brill/Nijhoff, 2022.
- Bonn, Kristen E.: Terminating Security Council Sanctions, International Peace Institute, New York, 2014, https://www.ipinst.org/wpcontent/uploads/publications/terminating_security_council_sanctions.pdf
- Bradley, Curtis A.: "Treaty Termination and Historical Gloss", **92 Texas Law Review**, 2014, s. 773-835.
- Brocza, Stefan: "Human Rights Sanctions and International Trade: A Theory of Compatibility", **Journal of International Economic Law**, C.V, Mart 2002, s. 133-189.
- Brooks, Risa A.: "Sanctions and Regime Type: What Works, and When?", **Security Studies**, C.XI, S.4, 2010, s. 1-50.
- Borrell, Joseph: "Taking Action to Protect our Economic Sovereignty", European Union External Action, https://www.eeas.europa.eu/eeas/taking-action-protect-our-economicsovereignty_en

- Casey,
Christopher
A., Dianne E.
Rennack,
Jennifer K.
Elsea:
- “The International Emergency Economic Powers Act: Origins, Evolution, and Use”
<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45618/8>
- Chacko,
Elena:
- “Due Process Is in the Details: U.S. Targeted Economic Sanctions and International Human Rights Law”, **AJIL Unbound**, C.CXIII, 2019, s. 157-162.
- Chan, Steve,
A. Cooper
Drury:
- Sanctions as Economic Statecraft, Theory and Statecraft**, London, Palgrave Macmillan, 2000.
- Choi, Seung-
Whan,
Shali Luo:
- “Economic Sanctions, Poverty, and International Terrorism: An Empirical Analysis”, **International Interactions**, C.XXXIX, S.2, 2013, s. 217-245.
- Clawson,
Patrick:
- “U.S. Sanctions”, <https://iranprimer.usip.org/resource/us-sanctions>
- Cleveland,
Sarah H.:
- “Human Rights Sanctions and International Trade: A Theory of Compatibility”, **Journal of International Economic Law**, C.X, Mart 2002, s. 133-189.
- Cleveland,
Sarah H.:
- “Norm Internalization and U.S. Economic Sanctions”, **Yale J. Int'l L.**, C.XXVI, S.1, 2001.

Cortright,
David,
George
Lopez: “The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s.” Edited by G. Cortright, D., Lopez. Boulder, CO.: Lynne Rienner.

Cortright,
David,
George
Lopez: **The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s Boulder**, Lynne Rienner Publishers, 2000.

Crawford,
James: **The International Law Commission's Articles on State Responsibility**, Cambridge University Press, 2002.

Crawford,
Neta C.,
Audie
Klotz: **How Sanctions Work: A Framework for Analysis**, How Sanctions Work Lessons from South Africa, London, Macmillan Press, 1999.

Davis, Lance,
Stanley,
Engerman: “History Lessons Sanctions: Neither War nor Peace”, **Journal of Economic Perspectives**, C.XVII, S.2, 2003, s.187-197.

Davis, Lance,
Engerman,
Stanley: “Sanctions: Neither War nor Peace”, **Journal of Economic Perspectives**, C.XVII, S.2, 2003, s.187-197.

Dizaji, Sajjad
Faraji: “The Impact of Sanctions on the Banking System: New Evidence from Iran”, **Research Handbook on Economic Sanctions**, Ed. by Peter A.G. van Bergeijk, Edward Elgar Publishing, 2021, s. 330-350.

- Doxey,
Margaret P.: “International Sanctions in Theory and Practice”, **Case Western Reserve Journal of International Law**, C.XV, S.2, 1983.
- Doxey,
Margaret P.: **International Sanctions in Contemporary Perspective**, Palgrave Macmillan; İkinci Basım, 1996.
- Drezner,
Daniel W.: “Bargaining, enforcement, and multilateral sanctions: When is cooperation counterproductive?”, **International Organization**, C.LIV, S.1, 2000, s. 73–102.
- Drury, A.
Cooper: “Sanctions as Coercive Diplomacy: The U.S. President’s Decision to Initiate Economic Sanctions”, **Political Research Quarterly**, C.LIV, S.3, 2001, s.485-508.
- Drury, A.
Cooper,
Yitan Li: “U.S. Economic Sanction Threats Against China: Failing to Leverage Better Human Rights”, **Foreign Policy Analysis**, C.II, S.4, 2006, s. 307-324.
- Dupont, PE: “Human Rights Implications of Sanctions”, Masahiko Asada (Ed.), **Economic Sanctions in International Law and Practice**, Abingdon, Routledge, 2020, s. 39-61.
- Early, Bryan
R.: “Alliances and Trade with Sanctioned States: A Study of U.S. Economic Sanctions, 1950-2000”, **Journal of Conflict Resolution**, C.LVI, S.3, 2012, s. 547-572
- Eden, Paul: “United Nations Targeted Sanctions, Human Rights and the Office of the Ombudsperson”, **Economic Sanctions and International Law**, Matthew Happold ve Paul Eden (Ed.), Oxford, Hart Publishing, 2016, s.135-168.

- Elliott,
Kimberly
Ann: “Evidence on the Costs and Benefits of Economic Sanctions”,
<https://www.piie.com/commentary/testimonies/evidence-costs-andbenefits-economic-sanctions>
- Emmenegger
,Susan: “Extraterritorial Economic Sanctions and Their Foundation in International Law”, **Arizona Journal of International & Comparative Law**, C.XXXIII, S.3, s. 631-660.
- Farrall,
Jeremy
Matam: **United Nations Sanctions and the Rule of Law**, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.
- Faulconbridg
e, Guy: “Russia's Putin Issues New Nuclear Warnings to West OverUkraine”,Reuters,
<https://www.reuters.com/world/putin-update-russias-elite-ukraine-war-major-speech-2023-02-21/>
- Forrer, John: “Aligning Economic Sanctions”,
<http://www.atlanticcouncil.org/publications/issue-briefs/aligning-economic-sanctions>
- Franco,
Chiara: “Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law”, **Istituto Affari Internazionali**, 2015.
- Geranmayeh,
Ellie, Manuel
Lafont
Rapnouil: “Meeting the Challenge of Secondary Sanctions”, European Council on Foreign Relations, 2019.

- Giunelli,
Francesco: “Implementation of Sanctions: European Union”, Masahiko Asada (Ed.), **Economic Sanctions in International Law and Practice**, Abingdon, Routledge, 2020.
- Goldman Z.,
A. Lindblom: “The US Position and Practice with Regards to Unilateral and Extraterritorial Sanctions: Reimagining the US Sanctions Regime in a World of Advanced Technology”, **Research Handbook on Unilateral and Extraterritorial Sanctions**, Ed. by Charlotte Beaucillon, Edward Elgar Publishing, s. 130-147.
- Gowlland-
Debbas,
Vera: “Implementing Sanctions Resolutions in Domestic Law”, **National Implementation of United Nations Sanctions: A Comparative Study**, C.IV, 2004, s.33-48.
- Halatçı
Ulusoy,
Ülkü: **Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Kapsamında Birleşmiş Milletler Akıllı Yaptırımları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2014.
- Happold,
Matthew: **Economic Sanctions and International Law: An Introduction**, Hart Publishing, 2016.
- Hayashi,
Mika: “Russia: The Crimea Question and Autonomous Sanctions”, Masahiko Asada (Ed.), **Economic Sanctions in International Law and Practice**, Abingdon, **Routledge**, 2020, s. 223-232.
- Henderson, J.
Curtis: “Legality of Economic Sanctions Under International Law: The Case of Nicaragua”, **Wash. & Lee L. Rev.**, C.XLIII, S.1, s. 167-196.

- Hinnebusch,
Raymond: “Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad”, **Ortadoğu Etütleri**, C.I, S.1, Temmuz 2009, s. 7-26.
- Hofer,
Alexandra: “The Developed/Developing Divide on Unilateral Coercive Measures: Legitimate Enforcement or Illegitimate Intervention?”, **Chinese Journal of International Law**, C.XVI, S.2, 2017, s. 175-214.
- Honda, Miki: “UN Targeted Sanctions and Human Rights-Emerging Legal Challenges and Political Concerns”, **Waseda Studies in Social Science**, C.XVII, S.2, 2017, s. 25-41.
- Hovell,
Devika: “Unfinished Business of International Law: The Questionable Legality of Autonomous Sanctions”, **AJIL Unbound**, C.CXIII, 2019, s. 140-145.
- Hufbauer,
Gary C.,
Jeffrey
Schott,
Kimberly
A.Elliott,
Barbara
Oegg: **Economic Sanctions Reconsidered-Third Edition**, Washington DC, Peterson Institute for International Economics, 2007, s. 156-178.
- Hufbauer,
Gary C.,
Jeffrey
Schott,
Kimberly
A.Elliott,
Julia Muir: “Case Studies in Economic Sanctions and Terrorism Post-2000 Sanctions Episodes”, **Peterson Institute for International Economics**, 2012, s. 1–13.

- Humud, C.
E., Thomas
Clayton:
- “Iran:BackgroundU.S.Policy”,
<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47321>
- Hunt,
Jeremy:
- “New mechanism to facilitate trade with Iran: joint statement”,
<https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-on-the-new-mechanism-to-facilitate-trade-with-iran>
- Ilieva, Jana,
Aleksandar
Dashtevski,
Filip
Kokotovic,
- “Economic Sanctions in International Law”, **UTMS Journal of Economics**, C.IX, S.2, 2018, s. 201-211.
- James, R.
Crawford:
- Brownlie's Principles of Public International Law, 8th Edition**, Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2012.
- Jentleson,
Bruce W.:
- Sanctions: What Everyone Needs to Know**, Oxford University Press, 2022.
- Jerving, Sara:
- “Humanitarians Warn against Adding al-Shabab to UN SanctionsList”,Devex,
<https://www.devex.com/news/humanitarians-warnagainst-adding-al-shabab-to-un-sanctions-list-95>
- Kaempfer,
William H.,
Anton
Lowenberg
William,
Mertens:
- “International Economic Sanctions”, **Economics and Politics**, C.XVI, S.1, 2004, s. 29–51.

- Kaempfer,
William H.,
Anton
Lowenberg:
- “The Political Economy of Economic Sanctions”, **Handbook Of Defence Economics**, C.II, S.27, 2007, s. 868-911.
- Kamminga,
M.:
- “Extraterritoriality”, In R. Wolfrum (Ed.), *International law*, Oxford University Press, 2020,
<https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1040?print=pdf>
- Katzmann,
Kenneth:
- “Iran Sanctions” **Congressional Research Service Report RS20871** (updated, 6 April 2021) summary. On the Trump Administration’s ‘maximum pressure policy’, see K Katzmann, ‘Iran: Internal Politics and U.S. Policy and Options’ **Congressional Research Service Report RL32048**, s. 43-44.
- Kenneth A.,
Rodman.:
- “Sanctions at Bay? Hegemonic Decline, Multinational Corporations, and US Economic Sanctions Since the Pipeline Case”, **International Organization**, C.XLIX, S.1, 1995, s. 105-137.
- Kerbrat,
Yann:
- “Unilateral/Extraterritorial Sanctions as a Challenge to the Theory of Jurisdiction”, *Research Handbook on Unilateral and Extraterritorial Sanctions*,” Ed. by. Charlotte Beaucillon, **Edward Elgar Publishing**, 2021, s. 165-185.
- Keskin, Ali
Cenk.:
- “Uluslararası Hukukta Ekonomik Yaptırımların Hukuka Uygunluğu ve Etkinliği Sorunu”, **Public and Private International Law Bulletin**, C.XLIII, S.1, 2023, s. 139-176.

- Kirilakha,
Aleksandra
Gabriel J.
Felbermayr,
Constantinos
Syropoulos,
Erdal Yalçın,
Yoto V.
Yotov:
- “The Global Sanctions Data Base (GSDB): An Update that Includes the Years of the Trump Presidency”, Research Handbook on Economic Sanctions, Ed. by. Peter A.G. van Bergeijk, **Edward Elgar Publishing**, 2021, s. 62-106.
- Klabbers,
Jan:
- International Law**, New York, Cambridge University Press, 2013, s. 164
- Kozhabekova
,Altynay:
- “Secondary Sanctions And Their Impact On The European Union: The Case Of Iran”,
<https://open.metu.edu.tr/handle/11511/95031>
- Larsson,
Karina:
- “United States Extraterritorial Application of Economic Sanctions and the New International Sanctions Against Iran”,
<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1969940&fileId=1975926>
- Lohmann,
Sascha:
- “Extraterritorial U.S. Sanctions”, **SWP Comment**, C.V, Şubat 2019.
- Lopez,
George A.:
- “In Defence of Smart Sanctions: A Response to Joy Gordon”, **Ethics & International Affairs**, C.XXVI, S.1, 2012, s. 135-146.
- Lowenfeld,
Andreas F.:
- International Economic Law**, New York, Oxford University Press, 2008.

- Lund, Aron: “Just How ‘Smart’ Are Sanctions on Syria?”, <https://www.thenewhumanitarian.org/analysis/2019/03/05/blame-game-over-syria-s-winterfuel-crisi>
- Maduz,
Linda: “Rapprochement on the Korean Peninsula”, **CSS Analyses in Security Policy**, S.240, Mart 2019, s. 1-4.
- Mastanduo,
Michael: “Economic Statecraft”, Steve Smith (Ed.), **Foreign Policy Theory, Actors, Cases**, Oxford, Oxford University Press, 2012.
- Meagher,
Daniel: “Caught in the Economic Crosshairs: Secondary Sanctions and the American Sanctions Regime”, **Fordham L. Rev.**, C.LXXXIX, S.3, 2020, s. 999-1030.
- Meyer,
Jeffrey A.: “Second Thoughts on Secondary Sanctions”, **U. Pa. J. Int’l L.**, C.XXX, S.3, 2009, s. 905-968.
- Milic, Repa: “Extraterritorial Measures of the United States of America and The Impact on Foreign Banks: The Example of Financial Sanctions”, <https://repository.graduateinstitute.ch/record/293597>
- Mills, Alex: “Rethinking Jurisdiction in International Law”, **The British Yearbook of International Law**, C.LXXXIV, S.1, 2014, s. 187-239.
- Mohamad,
Rahmat: “Unilateral Sanctions in International Law: A Quest for Legality, Economic Sanctions under International Law: Unilaterism, Multilaterism, Legitimacy and Consequences”, Ed. by. Ali Z. Marossi, Marisa R. Bassett, The Hague, **T.M.C. Asser Press**, 2015.

- Nephew,
Richard: "Implementation of Sanctions, Economic Sanctions in International Law and Practice", Ed. by. Masahiko Asada, London, **Routledge**, 2019.
- Noortmann,
Math: **Enforcing International Law From Self-help to Self-contained Regimes**, New York, Routledge, 2016.
- O'Sullivan,
Meghan L.: **Shrewd Sanctions: Statecraft and State Sponsors of Terrorism**, Brookings Institution Press, 2003.
- Oudraat,
Chantal de
Jonge: "Making Economic Sanctions Work", **Survival: Global Politics and Strategy**, C.XLII, S.3, 2000, s. 105-128.
- Perry,
William J.: "Review of United States Policy Toward North Korea: Findings and Recommendations",
https://www.ncnk.org/sites/default/files/Perry_Report.pdf
- Ronzitti,
Natalino: **"Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law"**, Brill Nijhoff, 2016.
- Ruys, Tom: "Sanctions, Retorsions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework", Research Handbook on UN Sanctions and International Law, Ed. by. Larissa van den Herik, **Edward Elgar Publishing**, 2017, s. 19-52.
- Ruys, Tom,
Cedric
Ryngaert: "Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to, U.S. Secondary Sanctions", **The British Yearbook of International Law**, 2020, s. 1-116.
- Ryngaert,
Cedric: **Jurisdiction in International Law**, 2015, Oxford Monographs in International Law.

- Sagan, Scott
D., Kenneth
N. Waltz: **The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed (Second Edition)**, W. W. Norton & Company, 2002.
- Shaw N.,
Malcolm: **International Law**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Schmidt,
Julia: “The Legality of Unilateral Extra-territorial Sanctions Under International Law”, **Journal of Conflict & Security Law**, C.XXVII, S.1, 2022, s.53-81.
<https://doi.org/10.1093/jcs/krac005>
- Schott,
Jeffrey J.: “Economic Sanctions against Iran: Is the third Decade a Charm?”, **Business Economics**, C.XLVII, S.3, 2012, s. 190-192.
- Scott, Joanne: “Extraterritoriality and Territorial Extension in EU Law”, **The American Journal of Comparative Law**, C.LXII, .1, 2014, s. 87-126.
- Smeets,
Maarten: “Can Economic Sanctions be Effective?”, **WTO Staff Working Paper March**, S.3, 2018, s. 2–19.
- Sossai,
Mirko: “Legality of extraterritorial sanctions”, **Economic Sanctions in International Law and Practice**, Ed. by. Masahiko Asada, London, **Routledge**, 2020.
- Spruyt,
Hendrik: **The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change**, Princeton University Press, 1996.

- Stoll, Tobias,
Steven
Blockmans,
Jan
Hagemeyer,
Christopher
A. Hartwell,
Henner Gött,
Kateryna
Karunska,
Andreas
Maurer:
“Extraterritorial sanctions on trade and investments and European responses”,
[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/E_XPO_STU\(2020\)653618](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/E_XPO_STU(2020)653618)
- Subedi, Surya
P.:
“The Status of Unilateral Sanctions in International Law”,
Unilateral Sanctions in International Law, Ed. by. Surya P. Subedi, **Hart Publishing**, 2021, s. 19- 60.
- Şimşek,
Galip Engin.:
“Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD’nin Tek Taraflı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C.LXXVIII, S.4, 2020, s. 2049-2078.
- Tostensen,
Arne,
Beate Bull:
“Are Smart Sanctions Feasible?”, **World Politics**, C.LIV, S.3, 2002, s. 373–403.
- Tzanakopoul
os,
Antonios:
Disobeying the Security Council Countermeasures Against Wrongful Sanctions, Oxford, Oxford University Press, 2011.

- Van Bergeijk,
Peter A.G.,
Charles Van
Marrewijk:
“Why do sanctions need time to work? Adjustment, learning and anticipation”, **Economic Modelling**, C.XII, S.2, 1995, s. 75- 86
- Zarate, Juan:
“**Treasury's war: The unleashing of a New Era of Financial Warfare**”, PublicAffairs, 2013
- Wallenstein,
Peter:
“A century of economic sanctions: A Field revisited”, **Peace Research: Theory and Practice**, S.1, 2000
- Watson,
James:
“The World Trade Organisation and Unilateral Sanctions: Prohibited or Possible?”, *Unilateral Sanctions in International Law*, Ed. by. Surya P. Subedi, **Bloomsbury Publishing**, 2021
- White, N. D.,
Abass, A.:
“Countermeasures and sanctions.” In E. Malcolm D. (Ed.), *International law*, **Oxford University Press**, 2018, s. 521-547.
- Wood, Reed
M.:
“A Hand upon the Throat of the Nation’: Economic Sanctions and State Repression, 1976-2001”, **International Studies Quarterly**, C.LII, S.3, 2008, s. 489-513.
- Yang,
Jiawen,
Hosseini
Askari, John
Forrer, Hildy
Teegen:
“US Economic Sanctions against China: Who Gets Hurt?”, **World Economy**, C.XXVII, S.7, 2004, s. 1047-1081.

Zerk, Jennifer
A.:

“Extraterritorial Jurisdiction: Lessons for the Business and Human Rights Sphere from Six Regulatory Areas”,
Corporate Social Responsibility Initiative, S.59, 2010.

Yaptırım Kararları

**United
Nations**

UN General Assembly Human Rights and Unilateral
Coercive Measures A/RES/73/167, 2018:3

UN General Assembly Human rights and unilateral
coercive measures A/RES/73/167, 2019
<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n18/449/13/pdf/n1844913.pdf>

UN, RES/73/167, Human rights and unilateral coercive
measures, 2018
<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n18/449/13/pdf/n1844913.pdf>

UN Security Council Report, 2013:2
<https://www.securitycouncilreport.org/research-reports/un-sanctions.php>

UN, ARSIWA, Responsibility of States for Internationally
Wrongful Act, 2001
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf

UNHRC, RES/37/21, Human Rights and Unilateral
Coercive Measures, 2018
<https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-37-21/>

UN, Charter I, Article 2(7)

**European
Union**

<https://main.un.org/securitycouncil/en/content/purposes-and-principles-un-chapter-i-un-charter>

UN, RES/2321, 2016

<https://main.un.org/securitycouncil/en/s/res/2321-%282016%29>

UN, Materials on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2012

<https://digitallibrary.un.org/record/729218?v=pdf>

European Union Priorities 2019-2024

https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-priorities/european-union-priorities-2024-2029/european-union-priorities-2019-2024_en

EC Council Regulation (EC) No 2271/96 Protecting Against The Effects of the Extraterritorial Application of Legislation Adopted by a Third Country, and Actions Based Thereon or Resulting Therefrom, 1996, L 309/ 1

EU Commission Delegated Regulation, 2018/1100 amending the Annex to Council Regulation (EC) No 2271/96

Council of the European Union, Update of the EU Best Practices for the effective implementation of restrictive measures, 2024, 11623/24

European Commission, Case T-85/09 Yassin Abdullah Kadi, 2010 ECHR II-05177, paras 124, 151

Council of the European Union and Commission of the European Communities, Joined Cases C-402/05 and C-415/05, Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International, 2008, I-06351

Council of the European Union and European Commission, Joined Cases, C-584/10 P, C-593/10 P, Yassin Abdullah Kadi, 2013, para 135

Council of the European Union, Update of the EU Best Practices for the effective implementation of restrictive measures, 2024, 11623/24

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11623-2024-INIT/en/pdf>

**United
States**

OFAC 50 Percent Rule

<https://ofac.treasury.gov/faqs/topic/1521>

Executive Order 14114

<https://www.federalregister.gov/documents/2023/12/26/2023-28662/taking-additional-steps-with-respect-to-the-russian-federations-harmful-activities>

Executive Order 12959

<https://ofac.treasury.gov/media/8066/download?inline>

Executive Order 13902

<https://ofac.treasury.gov/media/31406/download?inline>

Executive Order 14024

<https://ofac.treasury.gov/media/57936/download?inline>
<https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/russian-harmful-foreign-activities-sanctions>

<https://ofac.treasury.gov/media/932446/download?inline>
<https://ofac.treasury.gov/media/931771/download?inline>
<https://ofac.treasury.gov/media/931336/download?inline>
<https://ofac.treasury.gov/media/922951/download?inline>
<https://ofac.treasury.gov/media/922951/download?inline>
<https://ofac.treasury.gov/media/921226/download?inline>
<https://ofac.treasury.gov/media/918726/download?inline>

CAATSA

Public Law 115–44, 2017

<https://congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>

CISADA s 103(b) (1), (2)

<https://www.congress.gov/111/plaws/publ195/PLAW-111publ195.pdf>

Code of Federal Regulations

31 C.F.R. § 501.807

<https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-V/part-501/subpart-E/section-501.807>

31 C.F.R. § 560.701 Penalties

<https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-V/part-560/subpart-G/section-560.701>

Congress, OAS

<https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/927>

Cuban Democracy Act

<https://ofac.treasury.gov/media/5701/download?inline>

**International
Court of
Justice**

International Court of Justice, S.S. Lotus France v. Turkey,
1927, 10, 19

<https://law.justia.com/cases/foreign/international/1927-pcij-series-a-no-10.html>

Allegations of Genocide under the Convention on the
Prevention and Punishment of the Crime of Genocide
(Ukraine v. Russian Federation), 2022/11

<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-PRE-01-00-EN.pdf>

